

ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาพหุคูณที่ปรากฏในคัมภีร์โบราณในด้านนา :
กรณีศึกษาคัมภีร์เปิดตพลีนับวัดหลวงราชสังฆาน

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....

(พระสุธีธรรมานุวัตร, ผศ.ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ

(พระมหากฤษณะ ตรุโณ, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ

(พระครูพิศาลสรกิจ, ดร.)

.....กรรมการ

(พระครูโสภณปริยัติสุธี, ผศ.)

.....กรรมการ

(ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง)

.....กรรมการ

(ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูพิศาลสรกิจ, ดร. ประธานกรรมการ

พระครูโสภณปริยัติสุธี, ผศ. กรรมการ

ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง

กรรมการ

**AN ANALYTICAL STUDY OF THE PUBBAPETABALI AS
FOUND IN BAILAN – LANNA : A CASE STUDY OF
WAT LAUNGRAJSANTHAN COPY**

PhrakhruBaidika Chalermpon Ariyavangso (Kamchau)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of

The Requirement for The Degree of

Master of Arts

(Buddhist Studies)

Graduate School

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Bangkok Thailand

C.E. 2011

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ศึกษาวิเคราะห์หูปุพพเปตพาลีที่ปรากฏในคัมภีร์ใบลานในล้านนา :

กรณีศึกษาคัมภีร์เปตพาลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน

AN ANALYTICAL STUDY OF THE PUBBAPETABALI AS
FOUND IN BAILAN – LANNA : A CASE STUDY OF
WAT LAUNGRAJSANTHAN COPY

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๕๔

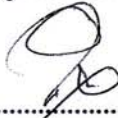
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา
พระพุทธศาสนา

.....
(พระสุธีธรรมานุวัตร)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์.....ประธานกรรมการ
(พระมหากฤษณะ ครูโณ, ผศ.ดร.)

.....กรรมการ
(พระครูพิศาลสรกิจ, ดร.)

.....กรรมการ
(พระครูโสภณปริยัติสุธี, ผศ.)

.....กรรมการ
(ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง)

.....กรรมการ
(ผศ.ดร.วิโรจน์ อินทนนท์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ พระครูพิศาลสรกิจ, ดร. ประธานกรรมการ
พระครูโสภณปริยัติสุธี, ผศ. กรรมการ
ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง กรรมการ

ชื่อวิทยานิพนธ์	: ศึกษาวิเคราะห์ปุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานล้านนา : กรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน
ผู้วิจัย	: พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ)
ปริญญา	: พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาพระพุทธศาสนา)
คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์	: พระครูพิศาลสรกิจ, ดร. พช.บ., M.A., M.Phil., Ph.D. : พระครูโสภณปริยัติสุธี, ผศ., ป.ธ. ๖, รบ., M.P.A., M.A. : ดร.ใจ บุญชัยมิ่ง ป.ธ. ๔, พช.บ., M.A., Ph.D.
วันสำเร็จการศึกษา	: ๑๖ ธันวาคม ๒๕๕๔

บทคัดย่อ

การศึกษาวินิจฉัยเรื่อง “การศึกษาวินิจฉัยปุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานล้านนา กรณีศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักปุพพเปตพลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ๒) เพื่อศึกษาความเป็นมาของการทำบุญปุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักการการทำบุญปุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถานที่มีอิทธิพลต่อชาวล้านนา การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร และนำเสนอข้อมูลในรูปแบบการเขียนพรรณนา พร้อมเสนอแนวคิดของผู้วิจัยโดยมุ่งตอบวัตถุประสงค์ และปัญหาที่การทราบ

หลักปุพพเปตพลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก จากการศึกษาค้นคว้า เป็นหลักการทำบุญที่พระเจ้าพิมพิสาร ราชานแห่งแคว้นมคธ ได้กระทำไว้ในครั้งพุทธกาล เพื่ออุทิศส่วนบุญไปให้เหล่าญาติของพระองค์ที่ไปเกิดเป็นเปรต เมื่อพิจารณาตามหลักการทางพระพุทธศาสนาแล้วสามารถสังเคราะห์การทำบุญนี้เข้าในหัวข้อธรรมที่ชื่อว่า หลักพลี ๕ ประการ ของโกศาอาทิสะ ๕ ที่ปรากฏในอาทิสสูตรและปัตตกัมมสูตร แห่งอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต และจตุกกนิบาต ตามลำดับซึ่งปุพพเปตพลี คือ การทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ เป็นหนึ่งในพลีทั้ง ๕ นอกจากหลักการทำบุญปุพพเปตพลีจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญที่ตนได้บำเพ็ญแล้วแผ่ไปให้เหล่าญาติผู้เสียชีวิตแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงซึ่งความกตัญญูตเวทิตา ต่อญาติผู้ล่วงลับไปแล้วอีกด้วย

ผลจากการศึกษา ความเป็นมาของการทำบุญปุพพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน พบว่า โครงเรื่องตามที่ปรากฏในเนื้อหาของคัมภีร์เปตตพลี มาจากเหตุการณ์ที่พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงกระทำไว้เป็นแบบอย่างในสมัยพุทธกาล นอกจากนั้นยังพบ

หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่พุทธศาสนิกชนควรนำไปประพฤติปฏิบัติ เช่น ศีล, ความเชื่อเรื่องบุญบาป, ทาน, ความกตัญญู, อริยชนทั้ง ๘, ศรัทธา, ภาวนา, และความไม่ประมาท ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติได้รับความสงบสุข ตลอดถึงส่งผลให้สังคมโดยรวมเกิดสันติสุข

จากการวิเคราะห์หลักการทำบุญอุปถัมภ์ของชาวล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชรัตนฐาน ยังพบว่า ได้ส่งผลต่อสังคมในล้านนาหลายด้าน คือ (๑) ในด้านสังคม คัมภีร์ดังกล่าวทำหน้าที่ เป็นเครื่องมือควบคุมทางสังคมโดยการยกเรื่องอบายภูมิมาแนะนำสอนให้คนในสังคมได้รับรู้ เป็นส่วนหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้สังคมมีความเจริญมั่นคง สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคมให้มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน ก่อให้เกิดสันติสุขแก่สังคมโดยรวม ช่วยแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงในสังคมได้ (๒) ในส่วนของประเพณีนั้น ส่งผลให้ชาวล้านนาถือเป็นประเพณีปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่องแต่ครั้งโบราณ นอกจากจะเป็นการทำบุญอุทิศให้เหล่าญาติแล้ว ยังได้ถวายศาสนูปถัมภ์แด่พระภิกษุ-สามเณรผู้เป็นศาสนทายาท ถือเป็นกรอุปถัมภ์บำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง นอกจากนั้นในช่วงเวลาดังกล่าวพุทธศาสนิกชนในภาคอื่นๆ ของประเทศไทยก็มีการทำบุญในลักษณะเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ในภาคกลางมีประเพณีสราทเดือนสิบ ภาคใต้มีประเพณีชิงเปรต และภาคอีสานมีบุญข้าวประดับดิน ที่ต่างก็ถือคติและช่วงเวลาเดียวกันในการทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญไปให้ญาติของตน

- Thesis Title** : An Analytical Study of the Pabbapetabali Found in Bailan–Lanna :
A Case Study of Watlaungrajsanthan Copy
- Researcher** : PhrakhruBaidika Chalermpon Ariyavangso (Kamchau)
- Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)
- Thesis Supervisory Committee**
- : PhrakhruPisalsorakicca, B.A. (Pol. Sc.), M.A., M.Phil.,
Ph.D. (Buddhist Studies)
- : Asst. Prof. Dr. Wanchai Pholmaungdee, B.A. (Religions), M.A.,
Ph.D.(Buddhist Studies).
- : Dr. Jai Boonchaiming, Pali IV, B.A., M.A.,
Ph.D. (Buddhist Studies)
- Date of Graduation** : December 16, 2011

ABSTRACT

The study entitled ‘An Analytical Study of *Pabbapetabalī* Found in Bailan-Lanna : A Case Study of Wat Laungrajsanthan Copy’ has three aims (1) to investigate the principle of *Pabbapetabalī* in the Tipiṭaka, (2) to study *Pabbapetabalī* and its background recorded in *Pabbapetabalī* scripture, Wat Laung Rajsanthan version, and (3) to analyze *Pabbapetabalī* scripture and its influence on Lanna people. This is a document research of which findings are shown in descriptive format along with the researcher’s view to answers to research objective and required problems.

Findings indicated that the principle of *Pabbapetabalī* in the Tipiṭaka is firstly initiated by Bimbisāra, the king of Magadha, in the time of the Buddha to transfer merit to his departed relatives who were born in hungry ghost world. When this principle is taken into consideration, it is included in Five *Balikamma*, a subheading of the *Bhoga-ādiya* recorded in *Adiya Sutta* and *Pattakamma Sutta* of *Aṅgutta Nikāya* respectively. *Pabbapetabalīkamma*, one of the five offerings, is an offering dedicated to the departed. In addition to the said objective, it also indicates grateful deed to the deceased.

From the background information in the *Pabbapetabalī* scripture, Wat Laung Rajasanthan version, findings shows that plot as in *Pabbapetabalī* scripture is from the same event when Bimbisāra started *Pabbapetabalīkamma* as the first example.

Besides, *Pubbapetabalī* presents Buddhist principles like *Sīla*, good and bad, donation, gratitude, seven noble properties, faith, meditation and carelessness, which should be taken into practice to lead individual and society to peace and harmony.

From the analytical study, the principles of *Pubbapetabalī* in the scripture give positive impacts to society in Lanna with various dimensions: (1) as a social control, employing the story of miserable state to public. This strategy helps society in establishing stability and unity to family and would lead to decrease social violence, (2) as traditional practice, people in Lanna region have handed down this tradition from one generation to another since ancient time. The tradition does not emphasize the merit dedication, it also supports monks and novices who are religious heirs and Buddhism as a whole. This tradition is also practiced in other regions of Thailand like *Sart duan sip* in the central, *Boon khao pradabdin* in Isan.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความอนุเคราะห์และเมตตาจากพระครูพิศาลสรกิจ,ดร. ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ พระครูโสภณปริยัติสุธี,ผศ. และดร.ใจ บุญชัยมิ่ง คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ตลอดถึง ผศ.ดร.วันชัย พลเมืองดี เลขาธิการศูนย์บัณฑิตศึกษาที่ให้ความอนุเคราะห์อย่างดียิ่ง

ขอกราบขอบพระคุณเพื่อนสหธรรมิกทั้งจังหวัดพะเยาและวัดสิงห์ กรุงเทพมหานครทุกรูปที่ได้เมตตาให้ที่พักอาศัยและแนะนำเอื้อเฟื้อข้อมูลอันเป็นประโยชน์ยิ่ง ขออนุโมทนาโยมพ่อเมืองดี โยมแม่สุกั โยมวีระชัย คำเชื้อ ผู้เป็นบิดามารดาและน้องผู้ให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา คุณชูจิตต์ เตชะกุลวิโรจน์ และครอบครัวเตชะกุลวิโรจน์ทุกๆ ท่าน คุณวิรุณศิริ อารยวงศ์ ตลอดถึงอุบาสกอุบาสิกาวัดหลวงราชสถูปฐานทั้งหลายที่ได้เมตตาอนุเคราะห์ปัจจัยอย่างพร้อมพร้อมตลอดมา

ขอคุณคุณความดีทั้งหลายอันเกิดจากงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ขอน้อมบูชาคุณพระศรีรัตนตรัย คุณบิดามารดา คุณพระอุปัชฌาย์อาจารย์ทั้งหลาย และขออุทิศผลแห่งคุณงามความดีแด่อาจารย์พระครูโกศลพัฒนพิมล อดีตเจ้าอาวาสวัดหลวงราชสถูปฐาน ผู้เมตตาให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้วิจัยในทุกด้าน จนกระทั่งบั้นปลายแห่งชีวิตของท่าน ตลอดถึงขออุทิศผลเป็นบุญกุศลสำเร็จประโยชน์แก่เปตชนทั้งหลายทั้งผู้เป็นญาติและมีไช้ญาติ ผู้มีพระคุณทุกท่าน จงได้รับปัจจัยผลบุญกุศลจากวิทยาทานครั้งนี้โดยทั่วกันทุกท่าน

พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวิโส (คำเชื้อ)

๒.๒.๓ โภคาอาทิยะ	๓๑
๒.๒.๔ ทิศ ๖	๓๓

บทที่ ๓ ความเป็นมาของการทำบุญอุปัชฌาย์ที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีสถา

ฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน	๔๖
๓.๑ พระพุทธศาสนาในล้านนา	๔๖
๓.๒ คัมภีร์ใบลานเรื่องเปตตพลีสถาฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน	๔๕
๓.๓ หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีสถาฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน	๕๑
๓.๓.๑ ศีล ๕	๕๑
๓.๓.๒ ความเชื่อเรื่องบุญและบาป	๕๕
๓.๓.๓ ทาน	๕๗
๓.๓.๔ ความกตัญญู	๖๑
๓.๓.๕ อริยธนะทั้ง ๗	๖๓
๓.๓.๖ ศรัทธา	๖๕
๓.๓.๗ ภาวนา	๖๘
๓.๓.๘ ความไม่ประมาท	๗๐

บทที่ ๔ วิเคราะห์หลักการทำบุญอุปัชฌาย์ที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีสถาฉบับ

วัดหลวงราชสังฆสถานที่มีอิทธิพลต่อชาวล้านนา	๗๖
๔.๑ ด้านสังคม	๗๖
๔.๑.๑ คัมภีร์ใบลานเรื่องเปตตพลีสถาในฐานะเครื่องมือควบคุมทางสังคม	๗๘
๔.๑.๒ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคง	๗๕
๔.๑.๓ ช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคม	๘๐
๔.๑.๔ ช่วยสร้างสันติสุขแก่สังคมส่วนรวม	๘๒
๔.๑.๕ สามารถช่วยแก้ไขปัญหาความรุนแรงในสังคมได้	๘๓
๔.๒ ด้านประเพณี	๘๔
๔.๒.๑ ประเพณีเดือนสิบของภาคต่างๆ	๘๘

บทที่ ๕ สรุปวิเคราะห์ผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปวิเคราะห์ผลการวิจัย	๕๓
-----------------------------	----

๕.๑.๑	หลักப்புພເຕພລີທີ່ປາກຼ້ໃນຟຣະໄຕຣປີຼກ	໕໓
๕.๑.๒	ความเป็นมาของการทำบุญப்புພເຕພລີທີ່ປາກຼ້ໃນຄັມກີຣ໌ເປຕພລີ ฉบับวัดหลวงราชสุวรรณ	๕๔
๕.๑.๓	วิเคราะห์หลักการทำบุญப்புພເຕພລີທີ່ປາກຼ້ໃນຄັມກີຣ໌ເປຕພລີ ฉบับวัดหลวงราชสุวรรณที่มีอิทธิพลต่อชาวล้านนา	๕๕
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๕๖
๕.๒.๑	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๕๖
๕.๒.๒	ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป	๕๖
	บรรณานุกรม	๕๘
	ภาคผนวก ก	๑๐๒
	ภาคผนวก ข	๑๑๘
	ประวัติผู้วิจัย	๑๓๐

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ โดยได้กล่าวถึงที่มา เล่ม / ชื่อ / หน้า ตามลำดับ เช่น ที.ม. (ไทย) ๑๐ / ๗๕ / ๔๒ = ทีฆนิกาย มหาวรรค เล่มที่ ๑๐ ชื่อ ๗๕ หน้า ๔๒

พระสุตตันตปิฎก

ที.ม.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปรปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ส.ส.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค	(ภาษาไทย)
อง.ทุก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปลยจก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปลยจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฎฐก.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	อฎฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ช.ธ.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ช.เถร.	(ไทย) =	สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เถรคาถา	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

อภิ.ป.	(ไทย) =	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์	(ภาษาไทย)
--------	---------	-------------	---------	-----------

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สังคมชาวภาคเหนือตอนบนหรือที่เรียกกันว่า ดินแดนล้านนาในอดีต อันประกอบไปด้วย ๘ จังหวัด คือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน น่าน แพร่ แม่ฮ่องสอน ลำปาง และพะเยา ซึ่งแต่เดิมในสมัยโบราณเป็นอาณาจักรหนึ่งเรียกกันว่า อาณาจักรล้านนา ซึ่งมีศูนย์กลางอยู่ที่ จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบัน และมีวิวัฒนาการสืบต่อมาอย่างต่อเนื่อง จนมีวัฒนธรรมและอารยธรรมที่เป็นของตนเอง ที่สื่อออกมาในรูปแบบพิธีกรรมทางศาสนา โดยส่วนใหญ่เป็นการผสมกันระหว่างพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์^๑ แต่อย่างไรก็ตาม ความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา ก็ยังเป็นไปในลักษณะเดียวกัน กับสังคมพระพุทธศาสนาทั่วไป คือการยึดเรื่องกฎแห่งกรรม อานิสงส์ผลบุญตามลักษณะพระพุทธศาสนา และเชื่อตามคติของศาสนาพราหมณ์ประกอบด้วย^๒ และสาเหตุที่ทำให้พระพุทธศาสนา มีความเจริญรุ่งเรืองในดินแดนแห่งนี้คือ มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ ๘ ของโลก ณ วัดมหาโพธาราม (วัดเจ็ดยอด) ในพุทธศักราช ๒๐๒๐ โดยมีพระธัมมทินมหาเถระเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ มีพระเจ้าสิริธรรมจักรวรรดิคิลกราชาธิราช (ติโลกราช) ทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ โดยกระทำอยู่ ๑ ปี จึงเสร็จสิ้นและยังได้ทำการจารึกพระไตรปิฎก แจกจ่ายไปยังวัดต่างๆ ในอาณาจักรล้านนา เพื่ออำนวยความสะดวกในการศึกษาพระพุทธศาสนา ของพระภิกษุสงฆ์ในยุคนั้น จึงเป็นมูลเหตุให้พระภิกษุตลอดถึงฆราวาส มีความสนใจ ทำการศึกษาคัมภีร์และถ่ายทอดต่อยอดออกมา ในรูปแบบของตำราวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งวรรณกรรมแต่ละเรื่องล้วนแล้วแต่มีความสำคัญ ทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมที่ทำให้เราได้ทราบถึงความเป็นมาและบริบททางสังคมในล้านนาได้เป็นอย่างดี^๓

^๑ พระมหาวัฒน์ วฑฺฒนสุธี (อุปคำ), “คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในภายิตล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕).

^๒ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, (เชียงใหม่ : ส.เจริญทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๑), หน้า ๒ – ๔.

^๓ พระมหาวัฒน์ วฑฺฒนสุธี (อุปคำ), “คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในภายิตล้านนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.

วรรณกรรมของพระพุทธศาสนาในล้านนานั้น ได้แสดงออกถึงความรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา และสภาพสังคมในแต่ละยุคสมัย และเนื้อหาสาระส่วนใหญ่ มุ่งเน้นที่จะอบรมบ่มเพาะคุณธรรมให้เกิดขึ้น มีทั้งที่จารึกด้วยภาษาบาลีและภาษาล้านนา ซึ่งในบรรดาวรรณกรรมเหล่านั้นวรรณกรรมเรื่องของอานิสงส์ และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนานั้น มีส่วนสำคัญ ในฐานะที่เป็นฐานความเชื่อ ของการรจนาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา เป็นรากฐานที่สำคัญ ของการส่งเสริมวัฒนธรรม จารีตประเพณีและที่สำคัญ เป็นแนวคิดความเชื่อ และวิถีการปฏิบัติขั้นพื้นฐาน ในทางพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา ซึ่งเป็นองค์ความรู้ ในด้านต่างๆ คือ องค์ความรู้ที่แสดงถึงความเป็นมา แนวคิด และหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา องค์ความรู้ที่มีผลต่อการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และค่านิยมทางสังคมของชาวล้านนา และองค์ความรู้ที่สร้างกระบวนการผสมผสาน ความรู้ในทางพระพุทธศาสนา และความเชื่อในท้องถิ่นเข้าด้วยกัน ซึ่งองค์ความรู้เหล่านั้น มีความเชื่อมโยงกับหลักความคิด และวิถีการปฏิบัติที่ นำสู่การสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคม วัฒนธรรม จารีตประเพณี โดยมีอิทธิพลต่อแนวคิด ความเชื่อ การเมือง การปกครอง จารีตประเพณีในแผ่นดินล้านนา รวมทั้งการสร้างสรรคัวรรณกรรมในสังคมไทยและส่วนสำคัญคือ เพื่อความยั่งยืนของพระสัทธรรม^๔

ด้วยเหตุที่วรรณกรรมล้านนาที่เกี่ยวข้องกับอานิสงส์ และคัมภีร์ที่ใช้ในเทศกาลต่างๆ ของชาวล้านนา มีความสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในล้านนา ตามความเชื่อในเรื่องของอานิสงส์ การให้ธรรมเป็นทาน และการสร้างคัมภีร์โบลานถวายวัดเป็นการประพุดิตนตามหลักพระพุทธพจน์ที่ว่า “การให้ธรรมเป็นทานย่อมชนะการให้ทั้งปวง” ดังนั้น ในส่วนของคัมภีร์ธรรมที่พระสงฆ์ชาวล้านนานิยมใช้เทศน์ หรือแสดงธรรมในเทศกาลและงานพิธีต่างๆ ของล้านนา พบว่ามีคัมภีร์ธรรมที่ว่าด้วยเรื่องต่างๆ อย่างมากมาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ประเพณี และความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาในล้านนา ที่มีคุณค่าควรแก่การศึกษาวิเคราะห์^๕

คัมภีร์โบลานที่มีจำนวนมากมายนั้น คัมภีร์โบลานเรื่อง “เปิดตพลี” เป็นหนึ่งในคัมภีร์ที่เกี่ยวข้องกับอานิสงส์ และเป็นคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลเดือน ๑๒ ซึ่งชาวล้านนานิยมทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษของตน คือ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไป ซึ่งประเพณีนี้มีการเรียกกันในแต่ละท้องถิ่น ต่างก็มีชื่อแตกต่างกันออกไป ถือกันว่าในระหว่างวันเดือน ๑๒ เหนือขึ้น

^๔ พระมหาสุทิตย์ อากาโร (อบอุ่น), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘).

^๕ เรื่องเดียวกัน.

๑ คำ ถึงแรม ๑๔ คำนั้น พระยายมราชได้ปล่อยวิญญาณสัตว์ผู้ตาย กลับมาสู่เมืองมนุษย์ เพื่อขอรับเอาส่วนบุญกุศลจากญาติพี่น้องลูกหลาน เพื่อจะได้พ้นจากสภาวะแห่งเปรตนั้น ซึ่งนิยมทำการให้ทานที่มีการนำเอาอาหารใส่ถาด ไปวัดเพื่อถวายแด่พระภิกษุเรียกกันว่า “दानขันข้าว” ซึ่งชาวล้านนามีความเชื่อว่า ถ้านำของสิ่งใดถวายพระแล้วเปรตที่เป็นบรรพบุรุษของตน ก็จะได้บริโภคสิ่งนั้นๆ ด้วย และมีการกรวดน้ำซึ่งชาวล้านนาเรียกว่า “หยาดน้ำ” เพื่ออุทิศส่วนกุศล โดยนิยมให้พระเป็นผู้กรวดน้ำเพราะถือว่าท่านเป็นผู้ทรงศีล บุญจึงไปถึงผู้ตายได้ง่าย และยังนิยมนิมนต์พระเทศน์ คัมภีร์ล้านนา เรื่องเปตตพลีอีกด้วยเพื่ออุทิศให้กับผู้ที่ตายไป^๖

ในเนื้อหาของคัมภีร์โบลานเรื่องเปตตพลีนี้ มีการกล่าวถึงเรื่องที่พระเจ้าพิมพิสารได้คำนึงถึงญาติทั้งหลายของตน ที่ได้ถึงแก่ภรรณกรรม ไปเป็นเปรตชนอาศัยอยู่ในเปรตวิสัย ว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร และได้้นำความปัญหานี้ไปถามพระพุทธเจ้า และพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงถึงขอบเขตของเวลา ที่มีการปล่อยให้เปรตทั้งหลายได้ขึ้นมารับเอาส่วนบุญ อีกทั้งยังทรงแนะนำวิธีการทำบุญอุทิศให้กับหมู่เปรตทั้งหลาย และนอกจากนี้ยังกล่าวถึงสภาพของหมู่เปรต ที่มีญาติทำบุญอุทิศให้ และหมู่เปรตที่ไม่มีญาติทำบุญอุทิศให้ ว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์หลักพุพเปตพลี ที่ปรากฏในคัมภีร์โบลานเรื่องเปตตพลีของวัดหลวงราชสังฆสถาน ว่ามีผลต่อองค์ความรู้และภูมิปัญญาของชาวล้านนาอย่างไรบ้าง ความเป็นมาและลักษณะการทำพุพเปตพลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ตลอดถึงหลักในการทำพุพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถานเป็นอย่างไร และการทำพุพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถานถูกต้องตามหลักที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหรือไม่

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาหลักพุพเปตพลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาความเป็นมาของการทำบุญพุพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์หลักการทำบุญพุพเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถานที่มีอิทธิพลต่อชาวล้านนา

^๖ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๑๑๕ – ๒๐๓.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นทั้งงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๓.๑ ด้านเนื้อหา : ผู้วิจัยมุ่งศึกษาค้นคว้า หลักบุญเพตพลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกความเป็นมาของการทำบุญบุญเพตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน รวมทั้งวิเคราะห์หลักการทำบุญบุญเพตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถานที่มีอิทธิพลต่อชาวล้านนา

๑.๓.๒ ด้านเอกสาร : ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหลักบุญเพตพลี จากข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ และคัมภีร์ใบลานภาษาล้านนา ต้นฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน อ.เมือง จ.พะเยา ในส่วนเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Resources) ค้นคว้าจาก หนังสือ เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหา

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ความเป็นมาและลักษณะของหลักการทำบุญเพตพลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ หลักในการทำบุญเพตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถานมีอย่างไร

๑.๔.๓ การทำบุญเพตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน ถูกต้องตามหลักที่ปรากฏในพระไตรปิฎกหรือไม่

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

คัมภีร์เปตตพลี หมายถึง พระธรรมเทศนาพื้นเมืองล้านนาเรื่องหนึ่งที่มีเนื้อหากล่าวถึง เรื่องที่พระเจ้าพิมพิสารทูลถามพระพุทธเจ้า ในเรื่องการให้ทานแก่ญาติที่ล่วงลับไป

ชาวล้านนา หมายถึง กลุ่มชนที่อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน เชียงราย น่าน ลำปาง แพร่ พะเยา ที่ใช้ภาษาล้านนาหรือที่เรียกว่าคำเมืองสื่อสารกัน

บุญเพตพลี หมายถึง การทำพิธีตามพระพุทธศาสนาที่กำหนดไว้คือ ญาติพลีให้ทานแก่ญาติ อดิพลีให้ทานแก่คนรอบข้าง บุญเพตพลีให้ทานแก่ญาติที่ล่วงลับไป เทวดาพลีให้ทานแก่เหล่าเทวดา ราชพลีบำรุงราชการ

คัมภีร์เปิดตพลิใบลานฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน หมายถึง คัมภีร์ธรรมเรื่องเปิดตพลิที่บันทึกเป็นอักษรล้านนา ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลทำบุญอุทิศกุศลไปให้ญาติพี่น้องวงศ์วานที่ล่วงลับ โดยคัมภีร์ใบลานฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน ไม่ปรากฏผู้เขียน(จาร) แต่ปรากฏชื่อผู้สร้างถวายไว้ในวัดหลวงราชสังฆสถาน ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิดและเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวกับวรรณกรรมเพื่อนำไปสู่ความเข้าใจ เกี่ยวกับการประกอบพิธีปูพพเปิดตพลิ

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้องประเภทหนังสือ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้กล่าวถึงความหมายของปูพพเปิดตพลิไว้ว่า การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ตาย การสละรายได้หรือทรัพย์ส่วนหนึ่ง เป็นค่าใช้จ่ายสำหรับบูชาคุณหรือแสดงน้ำใจต่อญาติที่ล่วงลับไปก่อนด้วยการทำบุญอุทิศให้ การไ้ชรายได้หรือทรัพย์ส่วนหนึ่งเพื่อบำเพ็ญบุญอุทิศแก่ญาติที่ล่วงลับไปก่อน^๓

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) ได้กล่าวถึงการทำพิธีกรรม ๕ อย่างและในพิธีกรรม ๕ อย่างนั้นมีการทำพิธีกรรมที่เรียกว่าปูพพเปิดตพลิด้วย โดยได้ให้ความหมายของปูพพเปิดตพลิ คือ การทำบุญอุทิศกุศลให้แก่ผู้ตายไปแล้ว ซึ่งการทำในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูต่อบทบาทของความเมตตากรุณา ความเคารพที่ตนมีต่อท่านผู้จากไป ทั้งเป็นการกระทำที่เรียกว่าบุญที่สำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญด้วย^๔

มณี พยอมยงค์ได้กล่าวถึงเรื่องประเพณีอุทิศส่วนบุญหาผู้ตาย ไว้ในหนังสือประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทยไว้ว่า ประเพณีอุทิศหาผู้ตาย บางที่เรียกว่า ประเพณีเดือน ๑๒ เป็งประชาชนในล้านนาไทย นิยมทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้บรรพบุรุษของตน คือ พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ลุงป้า ญาติพี่น้องที่ล่วงลับไปแล้ว ประเพณีนี้ในแต่ละท้องถิ่นมีชื่อเรียกแตกต่างกันไป บางจังหวัดในล้านนาเรียกประเพณีอุทิศหาผู้ตายบ้าง เรียกประเพณีเดือนสิบสองบ้าง เรียกประเพณีปล่อยผีปล่อยเปรตบ้าง ตรงกับช่วงเดือนสิบของภาคกลางที่เรียกว่า สราทเดือนสิบ ภาคใต้เรียกว่า ประเพณีเดือนสิบชิงเปรต และทางภาคอีสานก็คือ ประเพณีบุญข้าวประดับดิน ประเพณีที่กล่าวมานี้โดย

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔๖.

^๔ พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักกรรมตามหมวดจากนวกโวกาท, (ม.ป.ท. , ม.ป.ป.), หน้า ๒๒๔-๒๒๕.

ความมุ่งหมายและจุดประสงค์เป็นอันเดียวกัน ต่างกันด้วยวิธีการทำตามจารีตประเพณี ที่เคยทำมา ในท้องถิ่นของตน^๕

สมชัย ใจดีและยรรยง ศรีวิริยากรณ์ กล่าวถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายนั้นมี ๓ อย่าง คือ ทำบุญ ๗ วันเรียกสัตตมวาร ทำบุญ ๕๐ วันเรียกว่าปัญญาสมวาร ทำบุญ ๑๐๐ วันเรียกว่า สตมวาร การทำบุญทั้ง ๓ อย่างนี้เรียกว่า การนำกุศลทักษิณานุสรณ์หรือทักษิณานุปทาน คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายนั่นเอง^๖

แปลก สนธิรักษ์ กล่าวถึงประวัติความเป็นมา การทำบุญให้กับผู้ตายไว้ว่า การทำบุญให้กับผู้ตาย ตามคำบอกเล่าว่ามีมาตั้งแต่พุทธกาลเมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้ใหม่ๆ ได้เสด็จไปเมืองราชคฤห์ พระเจ้าพิมพิสารถวายทาน แต่พระภิกษุสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประธาน ในวันแรกไม่ได้อุทิศส่วนกุศลให้ใครๆ พระประยูรญาติที่วายนมไปแล้ว เมื่อได้รับบุญก็พากันมาสำแดงการร้องทุกข์ ในครั้งที่สองพระเจ้าพิมพิสารถวายทานอีก ทรงอุทิศผลทานให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วแต่พวกเปรตเหล่านั้น ก็มาปรากฏให้พระเจ้าพิมพิสารเห็นว่าได้รับบุญนั้น ได้พ้นจากความลำบากแล้ว เรื่องเป็นมาดังนี้ จึงถือเป็นประเพณีทำบุญให้กับผู้ตายมาจนบัดนี้^๗

ณรงค์ เส็งประชา กล่าวว่าประเพณีเป็นบรรทัดฐานเกี่ยวกับการดำรงชีวิต ตามความคิด ความเชื่อ ซึ่งถือปฏิบัติมาเพื่อความเจริญของตนเอง และสังคมประเพณีบ่งออกเป็น ๔ คือ

๑. ประเพณีเกี่ยวกับครอบครัว ได้แก่การทำบุญวันเกิด ประเพณีการบวชนาค ประเพณีแต่งงาน ประเพณีทำบุญอุทิศกุศลให้ผู้ตาย

๒. ประเพณีส่วนรวม ได้แก่ประเพณีทำบุญปีใหม่ ประเพณีทำบุญในทางวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๓. ประเพณีท้องถิ่น ได้แก่ประเพณีการแต่งงาน การทอผ้า การแสดงซึ่งล้วนเป็นประเพณีแต่ละภาค

^๕ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๑๕๕.

^๖ สมชัย ใจดี และยรรยง ศรีวิริยากรณ์, ประเพณีและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๓), หน้า ๔๓.

^๗ แปลก สนธิรักษ์, สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๓.

๔. รัฐพิธี และราชทานพิธีเป็นประเพณีที่จัดขึ้นโดยรัฐบาล ซึ่งเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจของประชาชน^{๑๒}

สาร สาระทัศนันทน์ กล่าวถึงการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย ว่านิยมทำในเดือนสี่ จัดเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ ในประเพณีฮีตสิบสองช่วงเดือน ๙ ก็จะมีบุญข้าวประดับดินและเดือนสิบ ก็จะมีบุญข้าวสลาก ทั้งสองเดือนนี้ ถือว่าเป็นการทำบุญเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายได้เช่นกันแต่ พิธีการจะแตกต่างกัน ตรงที่ลักษณะการจัดขึ้นตอนของการทำบุญนั่นเอง^{๑๓}

๑.๖.๒. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาทองหล่อ อธิจิตโต (สงฆุลนาค) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องภูมิจิตโต ได้ให้ความหมายของคำว่าเปรตเอาไว้ว่าคือสัตว์จำพวกหนึ่งซึ่งเกิดอยู่ในอบายชั้นที่เรียกว่า ปิตติวิสัย หรือเปตติวิสัย ได้รับความทุกข์ทรมานเพราะไม่มีอาหารจะกิน แม้เมื่อมีก็กินไม่ได้หรือกินได้โดยยาก วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง ภูมิจิตโต ให้ความหมายของคำว่าเปตติวิสัยภูมิเอาไว้ว่า คือภูมิเปรตหรือโลกเปรต เป็นโลกที่ห่างไกลจากความสุขไม่มีสถานที่อยู่โดยเฉพาะ เหล่าสัตว์ผู้ไปอุบัติเกิดในเปตติวิสัยภูมินี้แล้ว ถึงแม้จะมีความทุกข์น้อยกว่าสัตว์นรกทั้งหลายก็จริง ถึงกระนั้นก็ยังนับได้ว่าเป็นผู้ห่างไกลจากความสุขอยู่เป็นอันมาก เพราะฉะนั้นโลกเปรตนี้จึงมีชื่อว่า เปตติวิสัยภูมิ แปลว่า โลกที่อยู่ของสัตว์ผู้ห่างไกลจากความสุข^{๑๔}

พระราชธรรมโสภณได้กล่าวถึงการทำบุญไว้ว่าชาวบ้านคูเมือง มีแนวคิดเกี่ยวกับการทำบุญ ๓ แนวคือ หนึ่งได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในแนวคิดทิศ ๖ แนวคิดเรื่องการทำบุญให้แก่ญาติหรือเปตชนผู้ตายตามติโรกษทศสูตร แนวคิดเรื่องบุญที่อุทิศไปถึงผู้ล่วงลับ หรือไม่ตามชาณูสโสณสูตรบุญกิริยาวัตถุ๓ข้อสามทานมัย และบุญกิริยาวัตถุ๑๐ ข้อปิตติทานมัยและข้อ

^{๑๒} ณรงค์ เต็งประชา, พื้นฐานวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒), หน้า ๕๕.

^{๑๓} สาร สาระทัศนันทน์, ฮีตสิบสองคลองสิบสี่, (ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม : วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๐), หน้า ๒๔.

^{๑๔} พระมหาทองหล่อ อธิจิตโต (สงฆุลนาค), “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่องภูมิจิตโต”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

ปัตตานโมทนามัย สองแนวคิดของศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู เรื่องศราทธหรือก้อนข้าวบิณฑสามแนวคิดของชาวบ้านในท้องถิ่น ที่ว่าหากใครตายแล้วไม่ได้ทำบุญแจกข้าวให้ก็ไม่ได้ไปเกิด^๕

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร(อบอุ้น) ได้กล่าวถึงความสำคัญของคัมภีร์ธรรมบาลานี้ ล้านนาไว้ว่าคัมภีร์ธรรมบาลานี้ ล้านนา โดยเฉพาะวรรณกรรมที่เป็นเรื่องอานิสงส์ และคัมภีร์ที่ใช้ในเทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนามีความสำคัญในฐานะที่เป็นการรจนาวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาในล้านนา ทั้งยังส่งเสริมวัฒนธรรม จารีตประเพณีและเป็นแนวคิดความเชื่อ และข้อปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา^๖

พระมหาไพฑูรย์ สุทฐวิฑูโร(น้อยวัน) ได้ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องบาปพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า บาปคืออกุศลกรรม บาปทำได้สามทาง คือ กาย วาจา และใจ บาปเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดโทษต่อมนุษย์ บาปส่งผลต่อชีวิตของผู้กระทำสองลักษณะคือ ประการแรก ส่งผลในขณะที่ผู้นั้นยังมีชีวิตอยู่ ผลในที่นี้มุ่งหมายเอาผลทางจิตเป็นสำคัญ บางครั้งผู้ทำบาปแม้ จะยังไม่ได้รับผลทางกายอันเนื่องมาจากบาป แต่จิตใจของเขาก็เดือดร้อนวุ่นวาย ประการต่อมา บาปจะส่งผลหลังจากตายแล้วผลในที่นี้ มุ่งเอาผลทางกายเป็นสำคัญ ผู้ทำบาปเมื่อตายแล้วก็ต้องไปชดใช้ผลของบาปนั้น ในลักษณะต่างๆ ในชาติต่อไป^๗

พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวโส(ดอกรัก) ได้ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่อง กรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน ได้พบว่า ทรรศนะพุทธปรัชญาให้ความสำคัญ เกี่ยวกับเรื่องสังสารวัฏน้อยมากเพราะว่า สังสารวัฏไม่ใช่จุดหมายปลายทางแห่งชีวิต การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องสังสารวัฏ เพื่อเป็นแนวทางให้พุทธศาสนิกชนเห็นตามความเป็นจริงว่า เป็นเรื่องที่น่าเบื่อหน่าย ที่มนุษย์ต้องเวียนว่ายตายเกิดครั้งแล้วครั้งเล่าในโลกรทั้งสาม ได้แก่ โลกมนุษย์ โลกสวรรค์ และโลกนรก รวมแล้ว ๓๑ ภูมิ โลกทั้งสามนี้ พระพุทธศาสนาถือว่าเป็นโลกที่ยังมีกิเลสตัณหาอยู่ ดังนั้น พระพุทธศาสนาจึงเน้นสอนเรื่อง

^๕ พระราชธรรมโสภณ (เจ้าปี พงไทยสง), “ศึกษาหลักจริยธรรมประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธบ้านคูเมืองอำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

^๖ พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ้น), วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต.

^๗ พระมหาไพฑูรย์ สุทฐวิฑูโร (น้อยวัน), “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖).

หนทางชีวิตตามหลักอริยสัจ ๔ กล่าวคือ เกี่ยวกับเรื่องทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ การดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์^{๘๔}

พระมหาสุพจน์ คำน้อย ได้ทำการศึกษาคำสอนเรื่องการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่องการอุทิศส่วนบุญ ในแง่ที่เป็นหลักคำสอนเกี่ยวกับพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ที่เป็นประเด็นปัญหากระทบต่อความเชื่อ ของสังคม และกระทบต่อหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา เช่น หลักกฎแห่งกรรม ตลอดจนประโยชน์ที่จะพึงมีพึงเกิดแก่ปัจเจกบุคคลสังคม ผลการศึกษาพบว่า การอุทิศส่วนบุญ เป็นพิธีกรรมที่มีความเก่าแก่ และมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตประจำวัน ของพุทธศาสนิกชนอย่างยิ่ง พิธีกรรมนี้ได้รับการถือปฏิบัติสืบเนื่อง มาแต่ครั้งพุทธกาลจนถึงปัจจุบัน ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นรูปแบบพิธีกรรม หรือกิจกรรมที่กระทำตามความเชื่อ ทางศาสนาเท่านั้นแต่มีคุณค่า ที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ประโยชน์ ในทางสุจริตแก่ตัวผู้กระทำเองและผู้อื่น บุคคลผู้เป็นเป้าหมายก็ไม่ได้มีเพียงแต่ผู้ล่วงลับ หรือสัตว์ผู้อดหิวในเปรตวิสัย แม้คนมีชีวิตอยู่ ก็สามารถอุทิศให้ได้ และการอุทิศส่วนบุญไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัวเพียงการให้ทานอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงความดีด้านต่างๆ เช่น การรักษาศีลและเจริญภาวนาด้วย^{๘๕}

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) โดยการสำรวจเอกสารและรวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ ดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ จากพระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๕ และคัมภีร์ไบเบิลภาษาไทยฉบับแปลโดยพระอัครราชบัณฑิต อ.เมือง จ.พะเยา

๑.๗.๒ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ หนังสือ เอกสารทางวิชาการ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง

^{๘๔} พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวโส (ดอกรัก), “การศึกษาเชิงเรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔).

^{๘๕} พระมหาสุพจน์ คำน้อย, “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่อง การอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๖).

๑.๗.๓ นำข้อมูลที่ได้มา ศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล ทำความเข้าใจ เขียนงานวิจัย พร้อมนำเสนอความเห็นของผู้วิจัย โดยมุ่งให้ตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๗.๔ สรุปผลการวิจัย และนำเสนอผลของการวิจัย

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๘.๑ ได้ทราบถึงความเป็นมาและลักษณะการทำบุญเปตพลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

๑.๘.๒ ได้ทราบถึงความเป็นมาของการทำบุญเปตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล เรื่องเปตตพลีฉบับวัดหลวงราชฐาน

๑.๘.๓ ได้ทราบถึงวิธีการทำบุญเปตพลีของชาวล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ไบเบิล เรื่องเปตตพลีฉบับวัดหลวงราชฐาน

บทที่ ๒

หลักปฏพเปตพลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

พระพุทธศาสนาสอนและบ่มเพาะ ความเชื่อเรื่องของสังสารวัฏ คือการเวียนว่ายตายเกิดและมีความเชื่อว่า มนุษย์ทุกๆ คนต่างก็เคยเกิดและตายมาแล้วนับภพนับชาติไม่ถ้วน บางชีวิตก็เกิดในภพภูมิที่ดีบ้าง บางภพภูมิก็เกิดในภพภูมิที่ไม่ดีบ้าง ตามกรรมดีหรือชั่วที่เจ้าตัวได้ประกอบไว้เมื่อตอนเป็นมนุษย์ ถ้าหากว่าจิตมีการฝึกอบรมที่ดี มีความพยายามในการอบรมจิต พยายามขจัดความเศร้าหมองในจิต ถ้ายังไม่สิ้นกิเลสก็ย่อมนำไปเกิดในภพภูมิที่ประณีต มีความสุขความเจริญ ถ้าจิตยังประกอบด้วยกิเลสที่หนาแน่นอยู่ ปล่อยให้จิตใจเศร้าหมอง ก็ต้องประสบกับการเวียนว่ายตายเกิดอยู่ตราบนั้นนอกจากเมื่อสิ้นชีวิตลงไปแล้ว จิตก็ต้องไปเกิดในภพภูมิที่หาความสุขไม่ได้ ที่เรียกกันว่าอบายภูมิอันเป็นที่อยู่อันเร็นแค้น หาความสุขสงบไม่ได้ แม้แต่อาหารที่จะใช้ดำรงชีพก็หาไม่ได้ หากแต่ต้องอาศัยผลบุญกุศล ที่มวลหมู่ญาติทั้งหลายที่ได้ระลึกถึง และได้ทำการอุทิศส่วนบุญไปให้เท่านั้นจึงจะมีอาหารบริโภคได้ ดังนั้นจึงเป็นเหตุให้บรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย มีความคุ้นเคยกับการอุทิศส่วนบุญ ไปให้กับบรรดาญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงการสร้างจิตสำนึก ให้บุคคลตระหนักใส่ใจในความกตัญญูกตเวทิตลอดถึงมีความรู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตนที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ในสังคม ที่สำคัญที่สุดไม่เฉพาะการกระทำหน้าที่ขณะเมื่อบุคคลเหล่านั้นยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น แต่ทว่ายังขยายไปถึงเมื่อพวกเขาเหล่านั้นล่วงลับไปเป็นเปรตชนอีกด้วย ซึ่งบรรดาพุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้ยึดเอาวิधिปฏิบัติของพุทธบริษัทซึ่งลำดับสืบเนื่องมาตั้งแต่ครั้งพุทธกาล ตามมูลเหตุของพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นกษัตริย์ แห่งแคว้นแคว้นมคธซึ่งเป็นต้นแบบ ของการอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเป็นต้นฉบับแผน เพื่อให้พวกเขาพ้นจากสภาพที่อดอยาก ทุกข์ทรมานในวิสัยแห่งภูมิเปรตอันเป็นอบายภูมินั้น

๒.๑ อบายภูมิ

โดยปกติแล้วเมื่อพูดถึงอบายภูมิอันเป็นภาวะหรือสถานที่ อันปราศจากความเจริญนั้น คนส่วนมาก มักนึกถึงแต่ภูมิของนรกอันเป็นที่อยู่ของเหล่าสัตว์นรกเท่านั้น แต่โดยความเป็นจริงแล้วอบายภูมินั้นจะมีอยู่ ๔ ประเภท อันประกอบไปด้วย

๑. นิรยะ นรก คือสภาวะที่ไม่มีมีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อนกระวนกระวาย
๒. ตีรัจฉานโยนิ กำเนิดตีรัจฉาน, พวกมีดมัวโง่เขลา
๓. ปิตติวิสัย แคนเปรต, ภูมิแห่งผู้หิวกระหายไร้สุข

๔. อสุรกาย พวกอสูร, พวกหวาดหัวนั้นไร้ความรื่นเริง^๑

๒.๑.๑ เปรต

โดยปกติแล้วเปรตตามความเชื่อของคนไทยนั้น จะมีรูปร่างสูงเท่าต้นตาล ผมหยาบ คอ ยาว ผอมโซ ท้องโต มีมือเท่าใบตาล แต่ทว่ามีปากเท่ารูเข็ม และเปรตจะมีอาการหิวอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากกินอะไรก็ไม่ได้ จึงชอบที่จะมาขอส่วนบุญในงานบุญต่างๆ ซึ่งเมื่อสะสมบุญได้แล้วผลบุญนั้นจะส่งผลให้เกิดใหม่ในชาติหน้า จะได้ไม่ต้องทนทุกข์ทรมานอย่างที่เป็นอย่างอยู่ สำหรับความหมายที่แท้จริงของเปรตก็คือ แปลว่า ผู้ตายไปแล้ว ในทางพระพุทธศาสนาหมายถึง สัตว์พวกหนึ่งที่เกิดในเปตวิสัยซึ่งเป็นอบายภูมิ ๑ ใน ๔ ภูมิ ตามคติโบราณมีความเชื่อว่า ถ้าหากใครก็ตามได้ทำร้ายพ่อแม่ ชาติหน้าจะไปเกิดเป็นผีเปรต มีอาการอันอดอยากอาหาร มีเพียงแต่การอุทิศส่วนบุญไปให้เท่านั้นจึงจะสามารถมีอาหารบริโภคได้ คือการทำพิธีกรรมแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว หรือการทำบุญอุทิศไปให้ผู้ตายเรียกว่า เปตพลี หรือ บุญเปตพลีซึ่งภพภูมิของเปรตจัดเป็นอบายภูมิชนิดหนึ่ง อันว่าเปรตวิสัยนี้ เป็นที่อยู่ของผู้กระทำอกุศลกรรมทั้งหลาย และเป็นทีเสวยวิบากอันเผ็ดร้อน อันเกิดจากการประกอบอกุศลกรรม อย่างไรก็ดีแม้เปรตที่มีอยู่หลายประเภทจะมีความเป็นอยู่คล้ายคลึงกัน คือมีชีวิตอันอดอยากทุกข์ทรมานขาดอาหารที่ใช้ในการบริโภคหรือมีก็เป็นอาหารอันเลวเช่นเสลด น้ำลายของมนุษย์เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เนื่องมาจากวิบากกรรมของอกุศลกรรมที่ตนได้ทำไว้ตอนอยู่ในภพภูมิมนุษย์ แต่ก็ยังปรากฏว่ามีเปรตบางประเภทที่สามารถรับส่วนบุญที่มีผู้อุทิศส่วนบุญไปให้ เป็นปัจจัยดำรงตนในภูมิเปรตได้ ในเปตติวิสัยภูมินี้ปรากฏมีเปรตอยู่หลายประเภท อันสามารถจัดเป็นประเภทใหญ่ๆ อยู่ ๓๖ ประเภท ดังนี้

๒.๑.๒ เปรตในคัมภีร์โลกบัญญัติปกรณ์

สำหรับเปรตที่ปรากฏในคัมภีร์โลกบัญญัติปกรณ์ มีภูมิอาศัยใกล้ชิดกับมวลหมู่มนุษย์มากที่สุด ในบรรดาเปรตทั้งหลาย และยังมีชื่อเรียกอย่างอื่นอีกว่า ทวาทสวิเปรต บางพวกก็มีที่อยู่เป็นหลักแหล่ง แต่ว่าทั้งหมดนี้อยู่บนพื้นแผ่นดินในมนุษย์โลกนี้ ส่วนมากอาศัยอยู่ที่เชิงเขาหิมาลัย บางจำพวกสามารถบริโภคอาหารหยาบได้คล้ายมนุษย์ แต่ล้วนเป็นอาหารปฏิกุลตามสภาพที่กรรมจัดสรรไว้มีจำนวน ๑๒ ประเภทคือ

(๑) วันตาสาเปรต คือ เปรตที่มีความอดอยากหิวกระหายเป็นกำลัง ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยคูคินเสลดและน้ำลายของมนุษย์ที่ถมไว้เป็นอาหาร

^๑ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๐.

(๒) **กุษปาทเปรต** หรือ **กุษปาสเปรต** คือ เปรตที่กินซากศพของมนุษย์และสัตว์ที่เหม็นมาแล้วเป็นอาหาร

(๓) **คูขาทเปรต** คือ เปรตที่กินอุจจาระอันเหม็นน่าขงมนุษย์และสัตว์เป็นอาหาร

(๔) **อัคคีชาลมุขเปรต** คือ เปรตที่มีเปลวไฟลุกไหม้อยู่ในปาก และแลบออกมาจากนอกปาก

(๕) **สุจิมุขเปรต** คือ เปรตที่มีเท้าใหญ่ มีคอยาว แต่มีปากเท่ารูเข็ม

(๖) **ตัณหาชิตาเปรต** หรือ **ตัณหักฤติเปรต** คือ เปรตที่มีร่างกายผ่ายผอมและอดอยากถูกความหิวแผดเผาอยู่เสมอ

(๗) **นิชฌามักกาเปรต** หรือ **สุนิชฌามกเปรต** คือ เปรตที่มีรูปร่างจุดด้นเสาและด้นไม้ที่ถูกไฟไหม้ สูงชะลูด ดำทะมึน

(๘) **สัพพังคาเปรต** หรือ **สตัถังคเปรต** คือ เปรตที่มีร่างกายใหญ่โต เล็บมือและเล็บเท้ายาวและคมเหมือนมีดและดาบแต่งอแงเหมือนนตะขอเหมือนเบ็ด

(๙) **ปัพพตังคเปรต** คือ เปรตที่มีร่างกายใหญ่โตปานภูเข เวลากลางคืนถูกไฟลุกไหม้โชติโชน เวลากลางวันมีควันไฟเป็นไอกรุ่นอยู่รอบตัว

(๑๐) **อชครเปรต** หรือ **อชครังคเปรต** คือ เปรตที่มีรูปร่างเป็นงูเหลือม แต่ถูกไฟไหม้ทั่วร่างกาย ทั้งกลางวันและกลางคืน

(๑๑) **เวมานิกเปรต** คือ เปรตที่มีวิมานเป็นที่อาศัย แต่ต้องเสวยสุขและทุกข์สลับช่วงกันไป บางเวลาเสวยสุขราวกับเทวดา บางเวลาก็เสวยทุกข์เวทนาอันเผ็ดร้อนตามสมควรแก่กุศลกรรมที่ได้กระทำไว้

(๑๒) **มหิทชิกเปรต** คือ เปรตที่มีฤทธิ์มาก และมีรูปร่างงดงามราวกับเทวดา แต่อดอยากหิวโหยยิ่งนัก เทียมแสวงหาของปฏิกูลต่างๆ มากินเป็นอาหาร

๒.๑.๓ เปรตในอรรถกถาพระสูตรและอรรถกถาพระอภิธรรม

สำหรับประเภทของเปรต ที่ปรากฏในอรรถกถาพระสูตรและอรรถกถาพระอภิธรรม มีอยู่หลายแห่งด้วยกัน แต่ไม่ปรากฏว่ามีในคัมภีร์พระไตรปิฎกอันเป็นคัมภีร์หลัก มีอยู่ ๔ ประเภทด้วยกันคือ

(๑๓) **ปรตตตูปชีวิกเปรต** หรือ **ปรตตตูปชีวีเปรต** คือเปรตที่ดำรงชีวิตโดยอาศัยทานที่ญาติมิตรอุทิศให้จากโลกมนุษย์ ไม่สามารถแสวงหาอาหารมาบำบัดผ่อนคลายความหิวกระหายของตนเองได้

(๑๔) ขุบปีปาสกิปเรต คือ เปรตที่หัวข้าวและกระหายน้ำเป็นกำลัง ถูกความหิวกระหายบีบคั้นอยู่เสมอ

(๑๕) นิขณามัตถกิปเรต คือ เปรตที่ถูกไฟเผาเผาให้เร่าร้อนอยู่เสมอ เนื่องจากมีเปลวไฟลุกไหม้อยู่ในปาก

(๑๖) กาลัญญิกิปเรต คือ เปรตที่เป็นอสูร มีชื่อเรียกว่ากาลัญญิกาสูร มีรูปร่างสูงมากแต่มีเรี่ยวแรงน้อย เพราะมีเลือดและเนื้อน้อย นัยน์ตาเหลือกถลนออกมานอกเบ้าเหมือนตาปูและมีปากเท่ารูเข็มอยู่กลางศีรษะ

๒.๑.๔ เปรตในคัมภีร์มหาวิภังค์แห่งพระวินัยปิฎกและลักษณะสังยุตแห่งสังยุตตนิกาย

สำหรับในคัมภีร์มหาวิภังค์แห่งวินัยปิฎก และลักษณะสังยุตแห่งสังยุตตนิกาย จะมีความด้วยกัน ๒๑ ประเภทอันประกอบไปด้วย

(๑๗) อัฏฐิสังขลิกิปเรต คือ เปรตที่มีแต่กระดูกต่อกันเป็นท่อนๆ แต่ไม่มีเนื้อหนัง

(๑๘) มังสเปสิเปเรต คือ เปรตที่มีแต่เนื้อ แต่ไม่มีกระดูก

(๑๙) มังสปีณาเปเรต คือ เปรตที่มีเนื้อเป็นก้อน

(๒๐) นิจวิเปเรต คือ เปรตที่มีแต่เนื้อแดงๆ แต่ไม่มีผิวหนังหุ้มเนื้อ

(๒๑) อติโลมเปเรต คือ เปรตที่มีขนเป็นพระขรรค์

(๒๒) สัตติโลมเปเรต คือ เปรตที่มีขนเป็นหอก

(๒๓) อุตูลโลมเปเรต คือ เปรตที่มีขนยาวเป็นลูกธนู

(๒๔) สูจิโลมเปเรต คือ เปรตที่มีขนเป็นเข็ม

(๒๕) ทุติยสูจิโลมเปเรต (สูจกเปเรต) คือ เปรตที่มีขนเป็นเข็มอีกจำพวกหนึ่ง

(๒๖) กุมภัณฑเปเรต หรือ อณฑกัณฐิกเปเรต คือ เปรตที่อณฑะใหญ่โตมาก

(๒๗) อุตุนิมุคคเปเรต คือ เปรตที่จมอยู่ในหลุมอุจจาระ

(๒๘) อุตุนาถิเปเรต คือ เปรตที่กินอุจจาระเป็นอาหาร

(๒๙) นิจฉวิตถิเปเรต คือ นางเปรตที่ไม่มีหนังห่อหุ้มเนื้อ

(๓๐) มังคุพิตถิเปเรต หรือ ทุคคัณฐเปเรต คือ เปรตที่มีกลิ่นเหม็นเน่า

(๓๑) โอกิลินีเปเรต คือ เปรตที่มีร่างกายถูกไฟเผาไหม้จนเป็นถ่านไฟหล่นร่วงลง

(๓๒) อสีสกพันธเปเรต หรือ อสีสัจฉินนเปเรต คือ เปรตที่ไม่มีศีรษะ

(๓๓) ภิกขุเปเรต คือ เปรตที่มีรูปร่างเหมือนภิกษุ

(๓๔) ภิกขุณีเปเรต คือ เปรตที่มีรูปร่างเหมือนภิกษุณี

(๓๕) ลีขมานาเปเรต คือ เปรตที่มีรูปร่างเหมือนลีขมานา

(๓๖) สามเณรเปรต คือ เปรตที่มีรูปร่างเหมือนสามเณร

(๓๗) สามเณรีเปรต คือ เปรตที่มีรูปร่างเหมือนสามเณรี^๒

ตามคติหลักคำสอนและความเชื่อในพระพุทธศาสนา ยืนยันว่าอบายภูมิ นั้น มีอยู่จริง และสาเหตุที่จะทำให้คนทั้งหลายไปเกิดในอบายภูมิคือ เป็นบุคคลคนที่ติดอยู่ในไฟกิเลสอันเร่าร้อน ทั้งสามอันประกอบไปด้วยไฟคือราคะ ไฟคือโทสะ ไฟคือโมหะ เมื่อดับขันธไปแล้วจะต้องไปสู่อบายที่มีแต่ความเร่าร้อน ตามแต่กรรมของตน ดังที่พระผู้มีพระภาคตรัสไว้ในอัคริสูตรว่าด้วยไฟกิเลสว่า

ไฟคือราคะ ย่อมเผาผลาญนรชนผู้กำหนด
 หมกมุ่นอยู่ในกามทั้งหลาย
 ไฟคือโทสะ ย่อมเผาผลาญนรชนผู้มีจิตพยาบาท ขอบฆ่าสัตว์
 ไฟคือโมหะ ย่อมเผาผลาญนรชนผู้ลุ่มหลง
 ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยะ
 หมู่สัตว์ เมื่อไม่รู้จักไฟทั้ง ๓ กองนี้
 จึงยินดียิ่งในสักกายะ
 ไม่พ้นจากบ่วงแห่งมาร ตั้งสมเพื่อเกิดในนรก
 กำเนิดสัตว์ดิรัจฉาน อสุรกาย และแดนเปรต
 ส่วนนรชนทั้งหลายผู้หมั่นอบรมตนในศาสนธรรม
 ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งกลางวันและกลางคืน
 หมั่นเจริญอสุภสังขยาเป็นนิตย์
 ย่อมทำไฟคือราคะให้ดับลงได้
 ชนทั้งหลายที่มีคุณธรรมสูง
 ย่อมดับไฟคือโทสะลงได้ด้วยเมตตา
 และย่อมดับไฟคือโมหะด้วยปัญญา
 อันเป็นเครื่องทำลายกิเลสได้เด็ดขาด
 ชนผู้มีปัญญารักชาติตนเหล่านั้น
 ไม่เกียจคร้านทั้งกลางวันและกลางคืน

^๒ พระมหาสุพจน์ คำน้อย, “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่อง การอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนา เถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘๒-๑๘๓.

ดับไฟทั้ง ๓ กองนั้น ได้แล้ว
 ชื่อว่าดับกิเลสได้สิ้นเชิง ล่วงพ้นทุกข์ได้ทั้งสิ้น
 บัณฑิตทั้งหลายผู้เห็นแจ้งอริยสัจ
 จบเวท รู้สิ่งทั้งปวงโดยชอบ
 ย่อมไม่กลับมาเวียนว่ายตายเกิดอีก
 เพราะรู้อย่างถึงสภาวะที่สิ้นสุดการเกิด^๓

ภูมิของเปรตนั้นเป็นภพภูมิเดียว ที่สามารถรับส่วนบุญจากผู้อุทิศให้เป็นอาหารยังชีพของตน เพราะเนื่องจากว่าคนที่ล่วงลับไปแล้ว ไม่สามารถรับอาหารในลักษณะหยาบๆ เช่นมนุษย์ทั่วไปได้ อีกอย่างบรรดาญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ ก็ไม่สามารถที่จะล่วงรู้ได้ว่าบรรดาญาติทั้งหลายของตนที่ล่วงลับไปแล้วนั้นจะไปเกิดอยู่ในภพภูมิใด และภพภูมิที่บรรดาญาติของเขาไปถือกำเนิดนั้นเป็นสถานที่ ที่มีความสะดวกและเหมาะสม สามารถได้รับผลบุญในรูปของวัตถุที่อุทิศให้ไปหรือไม่ เพราะเหตุที่ว่า สัตว์ทั้งหลาย ต่างก็มีอาหารประจำภพภูมิของตนอยู่แล้ว กล่าวคือ เหล่าเทวดาต่างก็มีอาหารทิพย์เป็นเครื่องหล่อเลี้ยงยังชีพ มนุษย์ก็มีอาหารจำพวกของน้ำและข้าว บรรดาสัตว์เดรัจฉานมีอาหารเป็นต้นไม้ใบหญ้าตลอดถึงเนื้อต่างๆ เปรตทั้งหลายบางจำพวกก็มีอาหารจำพวกน้ำมูก และเสลดน้ำลายเป็นอาหาร ดังเรื่องเปรตที่เคยเป็นมารดาแห่งพระสารีบุตรที่อยู่ในเปรตวิสัย มีกายอันเปลือยเปล่ารูปร่างซุบซอม ร่างกายเต็มไปด้วยเส้นเอ็นมีอาการหิวกระหาย บริโภคสิ่งปฏิกูลต่างๆ เป็นต้นว่า น้ำลาย น้ำมูก มันเหลวของซากศพ และได้ขอให้พระสารีบุตรทำการให้ทานแล้วอุทิศส่วนบุญให้กับตน เพื่อจะได้พ้นไปจากสภาพแห่งเปรตนั้น คราวนั้นพระมหาเถระจึงปริกษาพระเถระอื่นๆ แล้วได้ทำการสร้างกุฎิ ในทิศทั้งสี่ แล้วถวายกุฎิพร้อมทั้งข้าว น้ำ แก่เหล่าสงฆ์ จากนั้นจึงอุทิศส่วนบุญให้แก่นาง ด้วยผลแห่งทักษิณานั้นก็บังเกิดเป็นข้าว น้ำ และผ้าแก่นางเปรต ทำให้นางมีร่างกายบริสุทธิ์สะอาด นุ่งห่มผ้ามีค่ายิ่งกว่าผ้าแคว้นกาสิ ประดับด้วยพัสดราภรณ์ อันวิจิตรงดงาม^๔ และมหาเปตการเปิดวัตถุที่กล่าวถึง เรื่องนางเปรตอดิศจรรยาหัวหน้าช่างทอหูก ที่ภิกษุรูปหนึ่งถามเทพบุตรคนหนึ่งว่า นางเปรตนี้กินคูด มูตร โลหิต และหนอง นี้เป็นวิบากอะไร นางเปรตผู้ที่กินเลือดและหนองเป็นประจำ เมื่อก่อนได้ทำกรรมอะไรไว้^๕ สำหรับสัตว์นรก มีอาหารคืออกุศลกรรม

^๓ บุ.จุ. (ไทย) ๒๕/๕๓/๔๖๖.

^๔ พระมหาสุพจน์ คำน้อย, “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่อง การอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕๕.

^๕ จุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๕๔/๑๗๖.

ที่ทำให้ไปเกิดในนรก รวมถึงเปรตที่มีสภาพความเป็นอยู่ คล้ายกับสัตว์นรกก็เสวยความทุกข์
ทรมาน อันเกิดจากอกุศลกรรมเป็นอาหารเช่นกัน^๖

๒.๑.๕ ความเป็นมาของปุปพเปตตพลี

ในบรรดาเปรตทั้ง ๓๗ ประเภทตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ชนิดประเภทของเปรตที่
สามารถรับส่วนบุญในรูปของวัตถุได้ คือ ปรัตตูปชีวิกเปรต ซึ่งดำรงสภาพอยู่ได้ด้วยอาศัยส่วนบุญ
ที่ญาติทั้งหลาย ตลอดจนผู้อื่นอุทิศส่วนบุญให้ปรัตตูปชีวิกเปรต เป็นเปรตที่มีเศษกุศลอันเบาบาง
จึงมีจิตอันระงับทุกข์โสภได้บางขณะ จึงมีโอกาสรับรู้บุญที่หมู่ญาติอุทิศให้ เมื่อรับรู้แล้วอนุโมทนา
ผลบุญนั้นๆ ความอดอยาก ยากแค้น ก็จะบรรเทาเบาบาง หรือหายไปสิ้น ด้วยเดชบุญของญาติที่ได้
ทำการอุทิศไปให้ แต่ถ้ายังมีได้มีญาติระลึกถึง ไม่มีการอุทิศผลบุญให้ เปรตจำพวกนี้ ก็จะซัดเซ
พเนจร เร่ร่อน แสวงหาผลบุญจากหมู่ญาติคนต่อๆ ไป ถ้ายังมีได้ก็จะเวียนกลับมา รอใหม่ วนเวียน
อยู่ใกล้ๆ หมู่ญาติ ด้วยความหวังว่า เมื่อใด ญาติของเรา ทำบุญกุศลแล้ว เขาคงอุทิศให้แก่เราบ้าง แต่
เมื่อญาติทำบุญแล้วมิได้อุทิศผลบุญให้ หมู่เปรตพวกนี้ ก็จะเดินวนเวียนไปมา ด้วยความผิดหวัง หิว
กระหาย ทูรันทุราย บางทีถึงกับเป็นลมล้มลงหมดสติไป ครั้นพอมีลมพัดมากระทบกาย ก็ฟื้นคืนสติ
มาได้แล้วคิดพลอบใจตนเองว่า วันนี้ญาติเราระลึกไม่ได้ว่ามีเรา คราวต่อไปเขาคงจะระลึกได้ เมื่อ
ทำบุญกุศล เขาคงจะอุทิศผลบุญให้เราในคราวหน้า และแล้วเปรตนั้น ก็ทนอดอยาก หิวกระหาย
ต่อไป ด้วยความหวังว่า สักวันเราจะได้อาหารจากหมู่ญาติที่ระลึกถึง แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังต้องมี
เงื่อนไขว่าบรรดาเปรตชนิดนี้จะเสวยส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศได้ได้นั้น ต้องทำการอนุโมทนาส่วนบุญที่
ผู้อื่น อุทิศให้ตนเสียก่อนจึงจะสามารถบริโภคและใช้สอย ในสิ่งที่เขาอุทิศให้ได้ซึ่งเป็นในแง่ของ
รูปธรรม ซึ่งเมื่อเหล่าเปรตทั้งหลายมีความปราโมทย์ยินดี ในการอุทิศส่วนบุญของผู้อื่นที่อุทิศให้กับ
ตน เมื่อนั้นจึงเป็นเหตุให้เขาได้รับในส่วนบุญที่อุทิศให้ในทันที โดยมีตัวอย่างคือในครั้งที่พระ
เจ้าพิมพิสาร ได้สร้างวัดเวฬุวันแล้วได้หลังทักษิโณทก อุทิศส่วนบุญให้กับญาติทั้งหลายที่ล่วงลับ
ซึ่งพอพวกเปรตที่เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสารได้ทราบดังนั้น จึงพากันอนุโมทนาโดยการเปล่ง
วาจาว่าสาธุๆ ก็ปรากฏว่ามีโภชนาอาหารตลอดจนถึงผ้าเป็นต้น เกิดขึ้นอย่างพร้อมพร้อม ยังผลให้พวก
เปรตได้บริโภคใช้สอยปัจจัยจนอิ่มหนำ แล้วพ้นจากอภัพของเปรตในที่สุด^๗

เหตุการณ์มีอยู่ว่าคืนวันหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสารขณะที่ทรงกำลังบรรทม พลันทรงได้ยิน
เสียงร้องโหยหวนอันน่ากลัวปรากฏขึ้นภายในพระราชวัง ครั้นรุ่งเช้าขึ้นมาจึงเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระ

^๖ พระมหาสุวณฺ์ คำน้อย, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕๓.

^๗ พระมหาสุวณฺ์ คำน้อย, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔๘.

ภาค แล้วทรงกราบทูลถามถึงที่มาของเสียง ว่าเป็นเสียงอะไร ทำไมถึงได้โหยหวนน่าสะพรึงกลัว เช่นนั้น องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงตรัสว่า คุณก่อนมหาบพิตรทรงอย่าได้หวาดกลัวไปเลย เสียงที่ทรงได้ยินนั้นจะไม่เป็นผลร้ายอันใดแก่พระองค์เลย แล้วทรงเล่าเหตุที่มาของเสียงเหล่านั้น ให้แก่พระราชามีพิสาร ได้ทรงสดับ ความว่าอดีตกาลนั้นย้อนหลังจากนี้ไป ๕๒ กัป พระพุทธเจ้าทรงพระนามว่าพระปุตตะสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงได้รับทูลอาราธนาจากพระราชผู้ครองนครราชคฤห์ในอดีต ให้เสด็จประทับอยู่ในพระราชอุทยานพร้อมภิกษุสงฆ์บริวารอีก ๕๐๐ รูป เพื่อที่จะถวายภัตตาหาร เหตุการณ์ได้ดำเนินอยู่เช่นนี้เป็นเวลาหลายวัน จวบจนพระราชบุตรทั้ง ๓ ขององค์ราชา ได้ทูลขออนุญาตแก่พระบิดา เพื่อที่จะมีโอกาสดวยทานแก่พระปุตตะพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์ ด้วยพระองค์เองบ้าง พระราชากรุงราชคฤห์ จึงทรงอนุญาตให้พระราชบุตรทั้ง ๓ ทำการถวายทานแก่พระปุตตะพระพุทเจ้า และหมู่สงฆ์ทั้งหลายได้ ดังนั้น พระราชบุตรทั้ง ๓ จึงได้ไปชวนขุนคลัง (ซึ่งก็คือพระราชามีพิสารในชาติปัจจุบัน) ให้มาร่วมจัดหาอาหารทั้งคาวและหวาน ขุนคลังพอได้รับหน้าที่ให้เป็นหัวหน้าจัดหาอาหารเลี้ยงพระ จึงชักชวนบรรดาญาติๆ ของตน ให้มาช่วยทำอาหารเลี้ยงพระ ต่างฝ่ายต่างก็ช่วยกันเป็นที่โกลาหล ชนกันแน่น ในตอนต้น บรรดาญาติของขุนคลัง ก็ยังปฏิบัติตนดีอยู่ แต่พอเวลาล่วงเลยไป ชักเกิดความประมาท แอบบริโภคาอาหารก่อนพระภิกษุสงฆ์เสียบ้าง แอบขโมยอาหารที่เขาทำไว้เพื่อถวายแก่พระพุทเจ้า และหมู่สงฆ์ ไปเลี้ยงลูกเมียและญาติของตนเสียบ้าง บรรดาญาติๆ ของขุนคลังแอบทำผิดอยู่เช่นนี้เป็นนิตย์ ด้วยความละโมภกาลต่อมา พระราชบุตรทั้ง ๓ และขุนคลัง กับบรรดาญาติบริวารตายลง พระราชบุตรทั้ง ๓ และขุนคลัง ตายแล้วได้ไปเสวยวิบากอยู่บนสวรรค์ มีวิมานอันเรืองรองและโภคทรัพย์อันประณีตเลิศรสมากมายเป็นเครื่องดำรงอยู่ ส่วนบรรดาญาติๆ และบริวารของขุนคลัง ที่ลักลอบขโมยอาหารของพระภิกษุสงฆ์ ต้องไปบังเกิดในขุมนรกสิ้นกาลช้านาน ครั้นพ้นจากนรกนั้นแล้ว ก็ได้ไปบังเกิดเป็นเปรต จำพวก ปรทัตตูปชีวี คือ เปรตจำพวกมีผลบุญของญาติเป็นอาหาร

ปรทัตตูปชีวีเปรต ผู้เป็นญาติของพระราชามีพิสาร ได้รอคอยผลบุญของพระราชามีพิสาร ด้วยความอดอยาก หิวกระหาย จนกาลเวลาล่วงเลยมาจนถึง พระพุทธเจ้ากกุสันโธสัมมาสัมพุทธเจ้า หมู่ชนผู้คนทั้งหลายพอได้ฟังพระสัทธรรม ที่พระพุทธองค์ทรงแสดง ก็บังเกิดปีติโสมนัสยินดี มีศรัทธาที่จะบริจาคทานถวายปัจจัย ๔ แก่หมู่สงฆ์ ซึ่งมีพระกกุสันโธพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วแบ่งผลบุญอุทิศให้แก่หมู่ญาติของตน ที่ล่วงลับไปแล้ว ผุ่งเปรตปรทัตตูปชีวี บางพวกที่ได้รับผลบุญของญาติ ก็แสดงความชื่นชมโสมนัสยินดี จุดตั้งบุรุษสตรีผู้เดินทางมากลางทะเลทราย อดอยากและกระหายน้ำเป็นกำลัง ครั้นเดินมาเจอแหล่งน้ำและอาหารก็ถึง โลดยินดีเปล่งสาธุการ ผุ่งเปรตเหล่านั้นก็ยกมือประนมเหนือศีรษะเกล้า กล่าวสาธุรับผลบุญของญาติที่อุทิศสงให้ แล้วได้พ้นจากอภัพของเปรตชนิดนั้น ไปบังเกิดตามแต่บุพกรรมของตนๆ พวกที่มีกรรมแสนสาหัสเมื่อไม่ได้รับ

ส่วนบุญจึงชวนกันไปเฝ้า พระพุทธเจ้ากกุสันโธสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วทูลถามขึ้นว่าพวกข้าพระบาทจัก พ้นจากอัทธภาพเปรตนี้เมื่อใดพระเจ้าข้า สมเด็จพระบรมศาสดากกุสันโธพุทธเจ้า จึงทรงตรัสว่าแม้สิ้นกาลในศาสนาของเรา ท่านทั้งหลายก็ยังไม่พ้นอัทธภาพของเปรต จวบจนเรตถาคตนิพพานไปแล้วสิ้นเวลานาน จนแผ่นดินสูงขึ้นได้ ๑ โยชน์ จะปรากฏพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่า โจนาคมนะพุทธเจ้า พวกท่านทั้งหลายจงไปถามพระพุทธโจนาคมนะ พระองค์นั้นเกิดจำเนียรกาลหลังจากสูญสิ้นศาสนา ของพระกกุสันโธพุทธเจ้าแล้ว กาลล่วงเลยมานับเป็นเวลาพุทธันดรหนึ่ง ถึงศาสนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโจนาคมนะ หมู่เปรตเหล่านั้นก็เข้าไปทูลถาม องค์สมเด็จพระโจนาคมนะสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงตรัสว่า แม้สิ้นศาสนาของเรา ท่านทั้งหลาย ก็ยังมีได้พ้นจากอัทธภาพเปรตจวบจนแผ่นดินสูงขึ้นอีก ๑ โยชน์ จักปรากฏพระพุทธเจ้าทรงพระนามว่ากัสสปพุทธเจ้า ขอท่านทั้งหลาย จงรอลูกถามพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นเกิด หมู่เปรตญาติพระราชพิมพิสาร ก็อดทนอดกลั้นความหิวกระหาย ทุกข์ทรมานต่อไปจนลูถึงสมัยที่ พระมหามุนีศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้ทรงพระนามว่ากัสสปพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้น หมู่เปรตเหล่านั้นก็พากันเข้าไปทูลถามพระพุทธองค์ จึงทรงมีพระดำรัสตรัสว่า จักมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงนามว่าพระศรีศากยมุนีโคดมมาตรัสรู้ ในกาลนั้นจะมีชัตติยราช ทรงนามว่าพระเจ้าพิมพิสาร ผู้เป็นญาติของพวกท่านทั้งหลาย ได้สดับพระสัทธรรมจนมีดวงตาเห็นธรรม มีจิตโสมนัสเลื่อมใส สร้างวัดเวฬุวันถวาย รุ่งขึ้นจะถวายทานอันมีปัจจัย ๔ เป็นต้น และพระบรมศาสดาศากยมุนีโคดมพุทธเจ้า จักนำพาญาติของเธออุทิศผลบุญให้แก่เธอทั้งหลาย เธอทั้งหลายเมื่อได้รับผลแห่งทานครั้งนั้นแล้ว ก็จักพ้นจากความทุกข์เดือดร้อน เปรตวิสัยก็จะอันตรธานหายไปจากตัวเธอทั้งหลายในกาลนั้น หมู่เปรตทั้งหลายนั้นก็พากันยินดี ต่างฝ่ายต่างละล้าละลัก กล่าวว่ ข้าวดิแล้ว ข้าวมงคลแล้ว ชาวเราเอ๋ย อัทธภาพนี้จักสิ้นสุดแก่พวกเราอีกไม่ช้าแล้ว ความหิวกระหายทุกข์ยากเดือดร้อนจักได้รับการผ่อนคลาย ชำระให้หาย ด้วยผลบุญของพระเจ้าพิมพิสารผู้เป็นญาติของเรา แม้จะต้องทนรอไปอีกจนสิ้นเวลาพุทธันดร ก็ยังดีกว่าที่จะรอโดยไม่รู้ว่าจะสิ้นสุดเมื่อใด ความหวังเรามีแล้ว แสงสว่างจะปรากฏแล้ว ข้าพนี้ช่างเป็นมงคลนัก หมู่เปรตเหล่านั้นต่างพากันแสดงกิริยายินดี ในข่าวที่ได้รับรู้ในข่าวดีนี้ ครั้นกาลเวลานั้นนานมา จนสิ้นสุดศาสนาของพระมหามุนีกัสสปะพุทธเจ้า วันคืนผันผ่าน ไปนานแสนนาน จนแผ่นดินสูงขึ้นอีก ๑ โยชน์ จนมาถึงกาลศาสนาของพระสมณโคดม ญาติของหมู่เปรตเหล่านั้นก็ได้บังเกิดมาเป็น พระเจ้าพิมพิสารราชาเมื่อพระองค์ทรงถวายอุทยานแล้ว และสร้างอารามเวฬุวันถวายแก่พระบรมศาสดาและหมู่สงฆ์ แต่ก็มีได้ทรงอุทิศผลบุญนั้นให้แก่หมู่ญาติ เปรตผู้ได้รับความทุกข์ยากลำบากมาช้านาน เปรตเหล่านั้นจึงมาส่งเสียงร้องเพื่อขอส่วนบุญ

เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบเช่นนั้น จึงทรงทูลถามว่า ข้าพระองค์จักถวายทานในวันรุ่งขึ้น แล้วแบ่งบุญให้แก่หมู่เปรตเหล่านั้น เขาจักได้รับส่วนบุญหรือไม่พระเจ้าข้าพระบรม

ศาสดาทรงตรัสว่า เป็นการสมควร พระเจ้าพิมพิสารจึงทูลอาราธนาพระบรมศาสดา ให้เสด็จพร้อมหมู่สงฆ์ เข้าไปประทับทานในพระราชวังในวันรุ่งขึ้น แล้วจึงเสด็จกลับพอถึงเวลารุ่งเช้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพร้อมหมู่สงฆ์ จึงเสด็จไปยังพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสาร เพื่อรับมหาทาน พระเจ้าพิมพิสารพร้อมบริวาร ได้ทรงให้การถวายสักการะต้อนรับพระผู้มีพระภาค และสงฆ์บริษัท เป็นอย่างดียิ่ง ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาทรงถวายฐานียะโภชนาหารอันประณีต แต่ละอย่างล้วนเลิศรสทั้งคาวและหวาน เมื่อพระผู้มีพระภาคและหมู่สงฆ์ ทรงทำภัตตกิจเสร็จแล้ว ทรงแนะนำให้พระราชเจ้าพิมพิสาร ทรงหลั่งน้ำอุทิศผลบุญแก่หมู่เปรตด้วยคำว่า “อิทัง เม ญาตินัง โหตุ สุขิตา โหตุ ญาตะโย” แปลว่า “ขอผลบุญนี้ จงสำเร็จแก่ญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า ขอญาติทั้งหลายของข้าพเจ้า จงเป็นสุขเป็นสุขเถิด” ในคราวครั้งนั้นพระบรมศาสดา ได้ทรงเนรมิตให้พระเจ้าพิมพิสารพร้อมบริวารได้เห็นเปรตทั้งหลาย ว่าเมื่อได้รับผลบุญจากญาติอุทิศให้แล้ว มีสภาพเช่นไรเมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงหลั่งน้ำ ขณะนั้นสระโบกขรณีอันประกอบด้วยดอกปทุมอันสวยงาม ก็บังเกิดแก่บรรดาเปรตเหล่านั้น ให้ได้ดื่มกิน อาบชำระล้างร่างกาย บรรเทาความกระหาย หลดความกระวนกระวายลงไป อีกทั้งยังมีผิวพรรณเหลืองอร่ามดุจทองคำเนื่องมาจากร่างกายที่พิกลพิการก็กลับคืนดังคนปกติที่งามสง่า อีกทั้งยังได้รับอาหารทั้งคาวและหวาน ที่เป็นทิพย์ทำให้ร่างกายที่ผ่ายผอมก็กลับกลายมีน้ำมีนวล มีความสุข อิ่มเอิบ ที่ได้รับชิมซาบจากรสอาหาร ที่ทรงอุทิศส่วนบุญไปให้ ส่วนอันว่าฝูงเปรตเหล่านั้น แม้จะมีสภาพร่างกายที่ผองใสเป็นสุข แต่ก็ยังมีผ้าถุงผ้าห่ม พระเจ้าพิมพิสาร จึงได้ทูลถามพระบรมศาสดาว่าจะทำประการใด สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงตรัสว่า ให้ถวายผ้าสบงจีวร และผ้านิตินะ แก่พระภิกษุสงฆ์ทั้งหลายพระเจ้าพิมพิสารทรงมีรับสั่งให้เหล่าบริวารทั้งหลาย จัดหาผ้าถุง ผ้าห่ม ผ้ารองนั่งนำมาถวายแก่ภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข แล้วทรงอุทิศผลบุญนั้น ให้แก่บรรดาหมู่เปรตทั้งหลายผลบุญอันนั้น ทำให้บังเกิดมีเครื่องนุ่งห่ม ที่นอน ที่นั่งอันเป็นทิพย์พร้อมวิมานที่ปรากฏบนอากาศ แก่เปรตเหล่านั้นเปรตเหล่านั้น เมื่อได้รับผลบุญของญาติ แล้วจึงแปลงสาธุการ พากันเข้าไปอยู่ยังวิมานที่ปรากฏอยู่บนอากาศพระเจ้าพิมพิสาร ครั้นได้เห็นอานิสงส์ในการให้ทาน และอุทิศผลบุญแก่บรรดาหมู่เปรตที่เป็นญาติ ทำให้พ้นทุกข์มีความสุขเห็นปานนี้ทรงมีความรื่นเริงยินดี เลื่อมใสศรัทธาในการทำทานมากยิ่งขึ้น

ปรารภเหตุนี้เมื่อพระเจ้าพิมพิสาร และบริวารได้ทรงสดับพระสัทธรรมที่พระผู้มีพระภาคทรงแสดงโปรด จนบรรลุเป็นพระโสดาปัตติผลพร้อมหมู่ชน และบริวารเป็นอันมากพระเจ้าพิมพิสาร ทรงมีจิตศรัทธา ทรงถวายอุทยานเวฬุวันพร้อมสร้างเป็นวัด เพื่อให้พระผู้มีพระภาคและภิกษุสงฆ์สาวก ได้อาศัยเจริญสมณะธรรมในกาลต่อมา

สำหรับการอุทิศส่วนกุศลที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้ทำไปให้ญาติทั้งหลายอันได้ถือกำเนิดในภพภูมิของเปรตนั้น ได้มีนักวิชาการต่างประเทศบางท่านตั้งข้อสังเกตว่า พิธีถวายทานในพระพุทธศาสนาด้วยเจตนา มุ่งหมายอุทิศส่วนบุญให้แก่หมู่ญาติผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นวิธีปฏิบัติซึ่งแทนที่พิธีสราทธ (พิธีสำหรับอุทิศประโยชน์แก่ญาติผู้ล่วงลับ) ของศาสนาพราหมณ์^๘ แต่ว่าความเป็นจริงก็มีความแตกต่างกันหลายประการคือ ผู้รับทานของพระพุทธศาสนาเป็นพระสงฆ์ส่วนของพวกเขาเป็นพราหมณ์ด้วยกันเอง นอกจากนี้สำหรับการอุทิศส่วนบุญของพระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดเฉพาะญาติของตนเท่านั้น แต่ทว่ายังขยายไปถึงบรรดามิตรสหายได้ด้วย แต่ของพวกพราหมณ์นิยมอุทิศเฉพาะบรรพบุรุษ ๓ ชั้น คือ บิดา ปู่ ทวด สำหรับบรรพบุรุษชั้นก่อนรุ่นทวดขึ้นไป หรือญาติผู้ไม่ได้สืบสายตรงลงมาจะได้รับเฉพาะน้ำที่กรวดให้เท่านั้น^๙ นี่เป็นลักษณะของพิธีสราทธของพวกพราหมณ์แต่อย่างไรก็ดี ส่วนที่เหมือนกันของทั้งสองศาสนาก็คือ ต่างก็เป็นกิจกรรมที่มุ่งอุทิศส่วนบุญที่ตนได้ทำไปให้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้เขาได้รับประโยชน์จากการอุทิศส่วนบุญ โดยการที่มีอาหารการกิน ตลอดจนมีเครื่องอุปโภคบริโภคอย่างสมบูรณ์ และต่างก็มีจุดประสงค์ก็เพื่อปรับเปลี่ยนสภาพชีวิตของเหล่าเปรตชน ที่มีแต่ความหิวกระหายโหยความทุกข์ตลอดถึงขาดเครื่องนุ่งห่ม ให้เกิดความอิมหนาสำราญมีเสื้อผ้าอาภรณ์สวมใส่ จนกระทั่งพ้นไปจากสภาพทุกข์ทรมานดังกล่าว

สำหรับพระพุทธศาสนา จะเรียกพิธีอุทิศส่วนบุญให้กับเหล่าเปรตชน ผู้ล่วงลับไปแล้วนี้ว่าบุพเพตตพลี อันเป็นหนึ่งในการเกื้อกูลต่อผู้อื่น ที่รวมอยู่ในหลักพลี ๕ ประการอันประกอบไปด้วย ๑.ญาติพลี ๒.สงเคราะห์ญาติ ๓.อดิพลี ๔.ต้อนรับแขก ๕.บุพเพตตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ๔.ราชพลี ถวายเป็นของหลวง หรือบำรุงราชการ เช่น เสวยภาณีอากร ๕.เทวดาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา^{๑๐} ซึ่งพลีกรรมทั้ง ๕ ประการนี้ พระพุทธองค์ทรงถือเป็นหลักเป็นประโยชน์ ที่จะพึงถือเอาจากโลกทรัพย์ ดังที่ทรงตรัสให้อนาถบิณฑิกเศรษฐี ได้ทราบในคราวที่ท่านได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ณ พระเชตวัน โดยพระพุทธองค์ได้ตรัสถึงอภิตยสูตร คือสูตรที่ว่าด้วยประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโลกทรัพย์ในข้อที่ ๔ คือ อริยสาวกยอมทำพลี ๕ อย่าง คือ (๑) ญาติพลี (๒) อดิพลี (๓) บุพเพตตพลี (๔) ราชพลี (๕) ให้พุทธศาสนิกชนอุทิศบุญตามหลักของพลี ๕ ในอภิตยสูตร ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ของผู้ครองเรือนทั่วไปพึงกระทำหรือในปัดตกัมมสูตร ที่ว่าด้วยเรื่องกรรมอันสมควรพระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงไว้ว่า อริยสาวกยอมทำพลี ๕ อย่าง คือ ญาติพลี อดิพลี บุพเพตตพลี ราชพลี เทวดาพลีด้วยโลกทรัพย์ที่หามาได้ ด้วยความขยันหมั่นเพียรเก็บรวบรวมด้วยน้ำพักน้ำแรง อาบ

^๘ พระมหาสุพจน์ คำน้อย, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๔.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๑.

^{๑๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๖๔.

เหนือตั่งน้ำ ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม นี้เป็นฐานะที่ ๓ ที่อธิบายกันนั้นถึงแล้ว ถึงโดยสมควร ใช้สอยตามเหตุ^{๑๑}

เป็นที่น่าสังเกตว่าการอุทิศส่วนบุญทุกครั้ง จะมีการกรวดน้ำ สำหรับคำว่า “กรวดน้ำ” นี้ ตามพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช ๒๕๒๕ ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “แผ่ส่วนบุญด้วยวิธีหลั่งน้ำ”^{๑๒} ซึ่งการกรวดน้ำนี้ บางตำราก็กล่าวว่าการในสมัยพุทธกาล ยังไม่มีการใช้สิ่งมาในในยุคหลังพุทธกาลนี้เอง แม้แต่ในคราวที่พระเจ้าพิมพิสารทรงบริจาคทาน แต่พระสงฆ์เสร็จแล้วได้อุทิศส่วนบุญให้กับญาติทั้งหลาย ที่ได้ไปเกิดเป็นเปตชนกก็ได้ทำการกรวดน้ำ แต่ประเพณีการกรวดน้ำจะเกิดขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่เท่าไร ยังหาหลักฐานไม่พบ^{๑๓}

แต่อย่างไรก็ดี ตามธรรมเนียมชาวพุทธพุทธแล้วเมื่อมีการทำบุญต่างๆ อาทิ การให้ทาน ก็ดีมีกนิมิตความนิยมกรวดน้ำ สืบเนื่องกันมาทั้งงานมงคลและอวมงคล เพื่อทำการอุทิศส่วนกุศลที่ตนได้บำเพ็ญแล้วนั้น ให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ล่วงลับไปแล้วจนเป็นปกติวิสัย โดยมีส่วนประกอบสำคัญดังนี้ น้ำสำหรับใช้ในการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลนั้น นิยมใช้น้ำที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ ไม่มีสิ่งใดเจือปนทั้งสิ้น ส่วนภาชนะที่ใช้กรวดนั้น นิยมใช้ภาชนะเฉพาะในพิธีทำบุญต่างๆ ถ้าหากว่าขาดแคลนจริงๆ ก็สามารถใช้ภาชนะอื่นเช่นแก้วน้ำหรือขันน้ำแทนก็ได้ และต้องจัดเตรียมไว้ให้เรียบร้อยก่อนถึงเวลาจะใช้ การกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลนี้ นิยมกระทำกันหลังจากถวายเครื่องไทยธรรม แก่พระสงฆ์แล้ว เมื่อพระเถระที่เป็นประธานสงฆ์ขึ้นบทอนุโมทนาที่ว่า ยถา วาริวหา เป็นต้น ก็เริ่มกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลทันที โดยปกติถ้าผู้ที่ทำการกรวดน้ำนั่งอยู่กับพื้น นิยมนั่งพับเพียบจับภาชนะสำหรับที่ใช้กรวดน้ำด้วยมือทั้งสอง รินน้ำให้ไหลลงเป็นสาย ไม่นิยมใช้นิ้วมือรองรับสายน้ำที่ตกลงมา กิริยาอาการที่กรวดน้ำนั้น นิยมรินน้ำให้ไหลลงเป็นสายโดยไม่ขาดตอน พร้อมกับการรินน้ำลงเป็นสายนั้น และในขณะที่นั้นต้องตั้งจิตสำรวมอุทิศส่วนบุญกุศล ให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนี้เมื่อได้ตั้งจิตอุทิศส่วนกุศลเป็นส่วนรวมแล้ว ยังมีการอุทิศระบุเฉพาะเจาะจงชื่อนามสกุลของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วอย่างชัดเจนอีกครั้ง และในช่วงที่พระเถระรูปแรกสวดยถา จบแล้วรูปที่สองขึ้น สัพพีติโยวิวัชชนตุ นั้นผู้กรวดน้ำพึงเทน้ำกรวดให้หมดภาชนะ แล้วประนมมือรับพรต่อไปจนจบ ที่สำคัญขณะที่พระสงฆ์กำลังสวดบทอนุโมทนาต่างๆ อยู่ นั้น ตามมารยาทแล้วเจ้าภาพ

^{๑๑} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๖๑/๑๐๓.

^{๑๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘.

^{๑๓} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อนุปฏิภาทีปนี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาเมฆวิทยาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๗.

ไม่ควรที่จะถูกไปทำธุระอย่างอื่น เพราะเป็นเวลาที่พระสงฆ์ท่านกำลังกล่าวคำประสิทธิ์ประสาทพร ให้เจ้าของงานอยู่ และเมื่อพระสงฆ์สวดอนุโมทนาจบแล้วเจ้าของงานนิยมกราบหรือไหว้ แสดงความเคารพต่อพระสงฆ์อีกครั้งหนึ่ง อย่างไรก็ตามการกรวดน้ำนี้แม้จะมีหรือไม่มีในครั้งพุทธกาลก็ตามแต่ ก็เป็นกิจกรรมอันหนึ่ง ที่มีที่มาและจุดมุ่งหมายที่เด่นชัด ในการปฏิบัติดังนี้

ที่มาของการกรวดน้ำ

๑. น้ำที่ใสสะอาดบริสุทธิ์ เปรียบเสมือนน้ำใจที่บริสุทธิ์ของคนเรา สายน้ำที่เทหลังไหลลงนั้น เปรียบเสมือนสายน้ำใจของคนเราที่หลังไหลออกมาให้ปรากฏแก่ประชาชนทั้งหลาย
๒. การจะให้ซึ่งวัตถุสิ่งของที่เป็นอสังหาริมทรัพย์ การจะให้สิ่งที่ใหญ่โตไม่สามารถจะหยิบยกได้ จำเป็นที่จะต้องมีการแสดงออกซึ่งการยกให้ เลยมีการกรวดน้ำแสดงออกเป็นสัญลักษณ์ในการยกให้
๓. การประกาศความตกลงใจซึ่งเป็นนามธรรมไม่มีรูปร่าง
๔. การจะให้ส่วนบุญกุศลซึ่งเป็นนามธรรม ที่ตั้งใจอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปแล้ว

จุดมุ่งหมายของการกรวดน้ำ

๑. เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลที่ตนได้บำเพ็ญแล้ว แผ่ไปให้แก่ผู้ที่ล่วงลับดับขันธ
๒. เป็นการแผ่เมตตากรุณาแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ให้มีความสุขตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพนั้นๆ
๓. เป็นการแสดงกตัญญูกตเวทิตาธรรมแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อช่วยส่งเสริมบุญบารมีของท่านให้เจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น^{๑๔}

๒.๑.๖ การรับส่วนบุญของเปรต

ถึงแม้ว่าเปรตประเภทปรทัตตูปชีวีเปรต จะสามารถรับส่วนบุญ จากบรรดาญาติทั้งหลายอุทิศไปให้ได้ก็จริงอยู่ แต่ก็ต้องมีเงื่อนไขปัจจัยในการรับส่วนบุญอยู่ ๓ ประการด้วยกันจึงจะสามารถบริโภคใช้สอย ในส่วนบุญที่อุทิศไปให้ได้ ซึ่งเงื่อนไขสามประการดังกล่าวประกอบไปด้วย

- ๑) มีผู้อุทิศส่วนบุญให้ โดยปกติแล้วพุทธศาสนิกชน เมื่อได้ทำบุญอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วก็มักที่จะอุทิศส่วนบุญนั้นแก่ท่านผู้มีพระคุณ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงการเอื้อเฟื้อแผ่ เป็นผู้

^{๑๔} ธรรมสภา, การทำบุญและอนุโมทนาวิธี, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๗.

มีใจกว้างแบ่งปันประโยชน์ความสุข ต่อผู้อื่นด้วยอีกทั้งผู้ให้ส่วนบุญแก่ผู้อื่นยังได้ ชื่อว่าได้บุญเพิ่มอีกอย่างหนึ่ง คือ ปัตติทานมัช บุญเกิดจากการให้ส่วนบุญ^{๑๔} ดังนั้นเงื่อนไขนี้มีความสำคัญเนื่องจากเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ ในอันที่จะช่วยผลักดันให้ปรตทั้งหลายได้รับส่วนบุญ เพราะว่าถ้าไม่มีปัตติทาน ปัตตานุโมทนาก็เป็นอันไม่มี กล่าวคือถ้าไม่มีผู้ถวายทาน ทานที่จะกลับกลายเป็นส่วนบุญก็ไม่มี เมื่อส่วนบุญไม่มี บรรดาปรตทั้งหลายก็ไม่มีโอกาสที่จะได้กระทำความดีด้วยการอนุโมทนา

๒) บุคคลผู้รับทาน จะต้องเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยมูลแห่งคุณสมบัติ ความเป็นผู้รับเป็นต้นว่าประกอบด้วยศีล จึงจะสามารถส่งผลได้ ตามที่ผู้อุทิศส่วนบุญไปให้ปรตทั้งหลาย ได้สมปราถนา ซึ่งตามคติของพระพุทธศาสนานั้น ผู้ที่สมควรรับทานก็คือ เหล่าพระทักษิณบุคคลทั้งหลายเพราะเป็นผู้ที่ประกอบไปด้วยศีล สมาธิ และปัญญาบริสุทธิ์บริบูรณ์ ปราศจากราคะ โมหะ โทสะ เมื่อถวายบุคคลเช่นนี้ อานิสงส์อันเกิดจากการถวายทาน ก็จะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนให้ส่วนบุญที่ท่านบุญไปให้แก่เหล่าปรตทั้งหลาย ได้รับผลบุญตามจุดมุ่งหมายของเขาด้วย อย่างไรก็ตามแม้แต่สมมติสงฆ์ผู้ประกอบไปด้วยศีลหรือหมู่อุบาสกอุบาสิกาผู้รักษาศีล ก็สามารถเป็นปัจจัยให้ผลทานสำเร็จแก่หมู่ปรตได้เช่นกัน

ดังตัวอย่างเรื่องของนางเวมานิกปรตตนหนึ่ง ที่กรรมอันนางประกอบไว้ เมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่ส่งผลให้นางมีร่างกายอันเปลือยเปล่า เมื่อคราวหนึ่งถูกพ่อค้าเชื้อเชิญให้ออกมาจากวิมาน ที่นางอาศัยอยู่เพื่อชื่นชมรูปสมบัติของนาง แต่นางก็ได้ปฏิเสธคำเชื้อเชิญของพ่อค้านั้น โดยนางให้เหตุผลว่า ตนมีความอายที่ตอนมีชีวิตได้ทำบุญไว้เล็กน้อยเท่านั้น เมื่อสิ้นชีวิตจึงได้มาเกิดในอภัพที่เปลือยเปล่า มีแต่เส้นผมปกปิดอวัยวะเท่านั้น เมื่อพ่อค้ามีความประสงค์จะมอบผ้าถุงเนื้อดีแก่นาง นางก็กล่าวว่าจะไม่สามารถรับผ้าถุงนั้นได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะเหตุที่ว่า สภาพที่เป็นปรตของนางมีความละเอียดกว่ามนุษย์ธรรมดา ส่วนผ้าของมนุษย์นั้นมีลักษณะหยาบ นางจึงไม่สามารถใช้สอยได้ ดังนั้นจึงแนะนำให้พ่อค้า ได้มอบผ้าผืนนั้นให้กับอุบาสก ผู้นับถือศรัทธาในพระพุทธศาสนา เป็นสาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แล้วทำการอุทิศส่วนบุญนั้นแก่นาง ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้ นางเวมานิกปรตตนนั้น ใต้นุ่งห่มผ้าที่สะอาดงดงามยิ่ง และเดินยิ้มออกมาจากวิมาน พร้อมกับประกาศผลสำเร็จ ของการอุทิศส่วนบุญให้ปรากฏแก่พ่อค้านั้น

๓) การอนุโมทนาของปรต การอุทิศส่วนบุญของผู้อื่นนั้น เป็นเพียงพลังสนับสนุนให้โอกาสปรตได้กระทำความดี ที่จะทำให้เขาได้อนุโมทนารับเอาซึ่งส่วนบุญที่ผู้อื่นทำไว้ เพื่อที่จะพ้น

^{๑๔} พระธรรมวิสุทธิกวี (พิจิตร ฐิตวณฺโณ), อนุพุทธพิภพที่ปณี, หน้า ๒๖.

ไปจากสภาพที่ทุกข์ทรมานในภพของเปรตนั้น เพราะพวกเปรตนั้นจะพ้นจากวิสัยของเปรตวิสัยได้ก็โดยอาศัยการกระทำอนุโมทนาบุญเท่านั้น

๒.๒ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องปุพพเปตพลีในพระไตรปิฎก

จากการวิจัยพบว่า การทำปุพพเปตพลีเป็นการบูชา และอุทิศไปให้บรรพบุรุษทั้งหลายตลอดถึงญาติผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งการทำในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณาความเคารพรักที่ตนมีต่อท่านผู้จากไป ทั้งยังเป็นการกระทำที่เรียกว่า บุญอันสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญด้วย^{๑๖} และเป็นหนึ่งในหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีความเกี่ยวพันกันกับหลักธรรมอื่นๆ ในพระพุทธศาสนา เพราะเหตุว่าธรรมทั้งปวง ที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอน ให้พุทธบริษัททั้งหลายได้ประพฤติปฏิบัติกันนั้น ล้วนแล้วแต่ขยายมาจากอริยสัจสี่ทั้งสิ้น แต่มาแตกย่อยขยายกันต่อมา สำหรับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องด้วยปุพพเปตพลีนั้น มีจำนวนหลายประการด้วยกัน ดังประมวลไว้ดังนี้

๒.๒.๑ ทาน

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหนึ่ง อันกล่าวถึงคำสอนในเรื่องของการให้ทานอย่างครอบคลุมมากที่สุด และได้แสดงถึงวิธีการให้ทานไว้อย่างมากมายหลากหลายประเภท ซึ่งทานการให้ปันนี้ ย่อมส่งผลให้ผู้ทำเป็นที่รักที่ชอบใจของชนคนหมู่มาก บรรดานักปราชญ์ทั้งหลายย่อมต้องมีการยกย่องสรรเสริญ ประกาศเกียรติคุณเขาอยู่เป็นนิตย์ ทั้งผู้ให้ย่อมรักษาไมตรีไว้ ผู้ใดมีปัญญาให้ความสุขย่อมได้รับความสุข ผู้ให้ของเลิศย่อมได้รับผลที่เลิศตามมา ผู้ให้สิ่งที่ประเสริฐย่อมได้สิ่งที่ประเสริฐตามมา ทั้งยังเป็นการฟอกจิตของผู้บำเพ็ญให้ใสสะอาด ดังนั้นทานจึงเป็นสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ

ทานก็คือการให้แต่สิ่งที่ให้นั้น ต้องเป็นประโยชน์ต่อผู้รับด้วย จึงจะนับว่าทานนั้นสมบูรณ์ ซึ่งการบริจาคทานนั้น จะต้องเกิดขึ้นด้วยกุศลเจตนาที่มีความมุ่งหมายดี ปารณาคือต่อผู้รับทานสำหรับทานในทางพระพุทธศาสนานั้น ท่านแบ่งออกไว้เป็น ๒ ประเภทคือ อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของแก่ผู้อื่น ซึ่งส่งผลให้ผู้ที่ได้รับเกิดความยินดีเป็นสุขกายและสุขใจ และอีกประการคือธรรมทาน ได้แก่การให้ความรู้ให้ข้อคิดอันเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น เพื่อที่จะให้เขาได้นำไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตของเขา ซึ่งลักษณะของทานทั้งสองประเภทนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง ยกย่องสรรเสริญว่าธรรมทานประเสริฐกว่าอามิสทาน และในการทำทานยังแบ่งลักษณะการทำได้อีกสอง

^{๑๖} พระเทพดิลก (ระแบบ จิตตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๒๒๕.

ประการคือ ปาฏิบุคคลิกทาน คือการให้เจาะจงบุคคลใดบุคคลหนึ่ง สังฆทาน เป็นการให้ทั่วไปแก่หมู่คณะไม่เจาะจง ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์สูงสุดแก่สังคม ซึ่งผู้ให้ยอมได้ชื่อว่าเป็นสัตว์บุญ คือเป็นผู้สงบเรียบร้อย เป็นผู้ที่มีปกติไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง มีปกตินิสัยเลือกให้แต่สิ่งที่ดีเลิศ ไม่คิดใจหวงโยอาลัยหาสิ่งที่ให้ไปแล้ว ทั้งยังเป็นผู้ที่มีจิตใจสุขุม มีจิตใจที่ต้องการเสียดสละที่แรงกล้าปราศจากข้อแม้ต่างๆ ซึ่งเงื่อนไขในการให้ทานของสัตว์บุญนั้นจะมีอยู่ ๕ ประการด้วยกัน คือ

๑) มีการให้ทานด้วยความเชื่อและเลื่อมใสในผลทานแห่งตน ว่าทำดียอมได้รับผลดี ทำชั่วยอมได้รับผลชั่ว และผลแห่งการกระทำต่างๆ นั้นยอมต้องคิดสอยห้อยตามผู้ที่กระทำนั้นเหมือนเงาติดตามตัว ทั้งนี้ผลของการให้ด้วยศรัทธาจะเป็นผู้ที่มั่งคั่ง มีทรัพย์สมบัติเป็นจำนวนมาก และเป็นผู้มีกิริยาอาการที่สงบน่าเลื่อมใสอีกด้วย

๒) ให้ทานโดยเคารพ คือให้ด้วยกายอันอ่อนน้อมนบนอบ เจริญด้วยวาจาที่ไพเราะอ่อนหวานมีน้ำใจไมตรีอันงาม

๓) ให้ทานตามกาลอันสมควร เป็นต้นว่า วันพระ วันนักขัตฤกษ์ต่างๆ

๔) ให้ทานด้วยจิตอนุเคราะห์ โดยอาการอันเกื้อกูล มีเมตตาจิตอุคคหุณเอื้อเพื่อด้วยความกรุณา

๕) ให้ทานตามกำลังทรัพย์ของตนโดยระมัดระวังไม่ให้กระทบกระทั่งทั้งตนเองและผู้อื่น

สำหรับความมุ่งหมายของการให้ทานนั้น มีจุดมุ่งหมายอยู่สองประการคือ ให้เพื่อทำคุณ และ ให้เพื่อทำบุญ อย่างไรก็ตามการให้ทานในแต่ละครั้ง จะต้องมียอดประกอบอยู่สามประการจึงจะทำให้ทานนั้นเกิดผลดีคือ

๑) **วัตถุบริสุทธิ์** หมายถึง สิ่งของทำบุญที่ได้มาโดยสุจริต

๒) **เจตนาบริสุทธิ์** คือ เจตนาเต็มเปี่ยมด้วยความบริสุทธิ์ มุ่งเพิกถอนความเห็นแก่ตัวออกจากจิตใจ

๓) **บุคคลบริสุทธิ์** หมายถึง ผู้ให้และผู้รับเป็นคนบริสุทธิ์ มีศีลธรรมตามชั้นภูมิของตน โดยเฉพาะผู้ที่รับไทยทาน ควรเลือกผู้มีภูมิธรรมสูงในทางพุทธศาสนา โดยทั่วไปสอนว่าพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้ควรรับไทยทานเป็นนาบุญของชาวโลก แม้กระนั้น พระพุทธองค์ก็ทรงสอนให้เลือกทำบุญกับพระภิกษุสงฆ์ ผู้ปฏิบัติศึกษาวินัยเคร่งครัดน่าเลื่อมใส^{๑๑}

^{๑๑} ชัยวัฒน์ อัดพัฒน, ผศ. **หลักพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอสเอ็มเอ็มจำกัด, ๒๕๒๓), หน้า ๒๐๒.

อย่างไรก็ตามยังมีการบริจาคทานที่เป็นบุญพิเศษ ที่ผู้ให้จะได้รับอานิสงส์ภายในวันนั้น แต่โดยปกติแล้ว ถือว่าเป็นไปได้ยาก เพราะแม้แต่ในสมัยพุทธกาลเอง ก็มีคนที่ได้รับอานิสงส์ระดับนี้เพียง ๖ ท่านเท่านั้นคือ นายปुरुณฑาส นางโคปาลมารดา สุปปียาอุบาสิกา นางมัลลิกาเทวี นายสุมนมาลาการ และ เอกสาฎกพราหมณ์หรือจูเพกสาฎก ดังจะยกตัวอย่าง ๒ ท่าน ท่านแรกคือ นายสุมนมาลาการ ท่านผู้นี้เป็นผู้มีหน้าที่เก็บดอกมะลินำไปถวายแก่พระเจ้าพิมพิสาร วันละ ๘ ทะนาน โดยได้ค่าจ้างวันละ ๘ กหาปณะทุกวัน วันหนึ่งในขณะที่เขาได้นำดอกไม้ไปตามทาง ก็ได้พบกับพระพุทธองค์ และเกิดความเลื่อมใสจึงทำการโปรยดอกมะลินั้นถวายเป็นพุทธบูชาและดอกไม้นั้นก็ได้อลยประดับองค์พระศาสดาอยู่สี่สถานคือบนพระเศียร พระหัตถ์ขวาและซ้าย พระปฤษฎางค์ โดยอาศัยเหตุที่ได้ครุ่นคิดว่า แม้พระราชาก็พระราชทานเงินค่าดอกมะลินี้ในกาลก่อนนี้ก็ดี หรือ บัดนี้ จะทรงฆ่าเขาเสีย จับไล่เขาออกจากแคว้นแคว้นก็ดีด้วยเหตุที่เขาทำสักการะพระพุทธองค์ด้วยดอกมะลินี้ ก็เพียงในอรรถภาพชีวิตนี้เท่านั้น ส่วนว่าการบูชาพระศาสดานั้นอาจเป็นประโยชน์นับ โกฎิกัปทีเดียว ฝ่ายภรรยาของนายสุมนมาลาการนั้นมีจิตที่เป็นมิจฉาทิฎฐิ ได้ทำการฟ้องพระเจ้าพิมพิสาร หากแต่ว่าพระองค์ทรงบรรลุนิเวศน์แล้ว ทรงเข้าพระทัยในเหตุผลของเขาจึงทรงถามถึงเหตุผลต่อ นายสุมนมาลาการ เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้ว จึงทรงตรัสชมว่าเป็นมหาบุรุษ พร้อมกันนั้นทรงพระราชทานวัตถุ ๘ ประการ อันประกอบไปด้วย ช้าง ๘ เชือก ม้า ๘ เชือก ทาส ๘ คน ทาสี ๘ คน เครื่องประดับ ๘ ประการ เงินกหาปณะ ๘ พัน นารี ๘ นาง ส่วยจาก ๘ ตำบล ภายหลังพระพุทธองค์ทรงตรัสถึงอานิสงส์ในทานของนายสุมนมาลาการว่า นายมาลาการ จักดำรงอยู่ในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย จักไม่ไปสู่ทุกคติ ตลอดแสนกัป นี้เป็นผลแห่งกรรมนั้นภายหลังเขาจักเป็นพระปัจเจกพุทธะนามว่าสุমনะ

ท่านที่สองคือเอกสาฎกพราหมณ์ หรือ จูเพกสาฎก ท่านผู้นี้อาศัยอยู่ในเมืองสาวัตถิมิฐานะอันยากจน ทั้งตัวเขาและภรรยามีผ้าสาฎกสำหรับนุ่งอยู่เพียงผืนเดียวเท่านั้น เวลาออกไปนอกเรือนก็เปลี่ยนกันนุ่ง มีวันหนึ่งทั้งสองมีความปรารถนาฟังธรรมจากพระศาสดา จึงตกลงกับภรรยาว่าตัวภรรยานั้นทำการฟังธรรมในกลางวัน ส่วนตัวพราหมณ์นั้นจะไปฟังในกลางคืน พอถึงกลางคืนเขาได้ฟังธรรมในปฐมยาม เกิดปีติอยากถวายผ้าสาฎกของตน แต่จิตถูกความตระหนี่ครอบงำโดยเกรงว่าภรรยาจะไม่มีผ้านุ่ง ถ่วงถึงปัจฉิมยามเขาข่มความตระหนี่ได้แล้ว ถือเอาผ้าสาฎกนั้นถวายพระศาสดา แล้วเปล่งวาจาว่าข้าพเจ้าชนะแล้ว คราวนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลได้ยินดังนั้น จึงให้ราชบุรุษสืบความเมื่อทราบความแล้ว จึงพระราชทานผ้าสาฎก ๑ คู่ แต่พราหมณ์ก็ถวายแต่พระพุทธองค์อีก พระราชาจึงพระราชทานเป็นทวีคูณ คือ ๒ คู่ ๔ คู่ ๘ คู่ และ ๑๖ คู่ แต่พราหมณ์ก็ถวายแต่พระพุทธองค์อีก ต่อมาพระราชาที่พระราชทานอีก ๓๒ คู่ เขาจึงถือเอาสองคู่ สำหรับตนและภรรยา และนำอีก ๓๐ คู่ นั้นถวายพระพุทธองค์ ลำดับนั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลจึงพระราชทานผ้ากัมพลสองผืน

อันมีค่าหนึ่งแสนแก่พราหมณ์ แต่เขาก็นำผ้ากัมพลผืนหนึ่ง ทำเป็นพदानบนที่บรรทมของพระ ศาสดาในพระคันธกุฎี และผืนหนึ่งเป็นพदानในที่ทำกัตถกิจของภิกษุผู้ฉันในเรือนของตน เมื่อ พระราชาทรงเข้าสู่สำนักแห่งพระศาสดา ทรงเห็นผ้ากัมพลก็จำได้จึงทูลถามพระศาสดา พระองค์ ทรงตรัสให้พระราชาทรงทราบแล้ว ลำดับนั้นพระราชาก็ทรงรับสั่งพระราชทานหมวดวัตถุ ๔ ประการ อันประกอบด้วย ช้าง ๔ เชือก ม้า ๔ เชือก กหาปณะจำนวนสี่พัน สตรี ๔ คน ทาสี ๔ คน บุรุษ ๔ คน ส่วนจากสี่ตำบล ทั้งสองท่านนี้เป็นผู้ได้รับผลจากการทำบุญพิเศษ การทำบุญที่จะได้รับ ผลอันเลิศเช่นนี้จะต้องประกอบไปด้วยเหตุสี่ประการที่เรียกว่า สัมปทา ๔ คือ

๑) **วัตถุสัมปทา** ผู้ที่ตนบริจาคให้นั้นจะต้องเป็นพระอริยบุคคล ซึ่งสามารถเข้าสมบัติ ได้ คือ พระอนาคามีกับพระอรหันต์

๒) **ปัจจัยสัมปทา** สิ่งที่ตนนำมาบริจาค่นั้น จะน้อยหรือมากก็ตามจะต้องได้มาโดยทาง ที่ชอบธรรม ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม

๓) **เจตนาสัมปทา** สมบูรณ์ด้วยเจตนา คือ ความสุขใจ ความตั้งใจ ทั้งก่อนจะให้ ทั้ง ในขณะให้ และหลังจากที่ให้ไปแล้ว ไม่รู้สึกเสียดาย เสียใจในสิ่งที่ตนให้ตนบริจาคไป

๔) **คุณภาพสัมปทา** พระอริยบุคคลท่านนั้น จะต้องออกจากรัศมีสมบัติใหม่ๆ แล้ว บุคคลผู้นั้นได้ให้ทานแก่ท่านเป็นคนแรก^{๑๘}

ทั้งนี้เมื่อบุคคลใดก็ได้ ได้ทำการประกอบทานด้วยจิตใจอันมีศรัทธาเลื่อมใส ในผลทาน ของตนเองแล้ว เขาผู้นั้นย่อมมีผลอานิสงส์ ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ว่า

- ๑) ผู้ให้ย่อมเป็นที่รักของคนเป็นอันมาก
- ๒) สัตบุรุษ คือ คนดี ย่อมคบหาสมาคมกับบุคคลผู้ให้ทาน
- ๓) บุคคลผู้ให้ทาน ย่อมมีเกียรติคุณงามความดี ฟุ้งขจรไปในสถานที่ต่างๆ
- ๔) เมื่อเข้าไปในสมาคมใด ย่อมมองจากล้าหาญ ไม่ครั่นคร้ามขามเกรงในสมาคมนั้น
- ๕) ไม่หลงทำกาลกิริยาตาย คือจะตายอย่างมีสติ
- ๖) เมื่อตายไปแล้ว จะบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์

๒.๒.๒. กัตถุญญกตเวที

สัตบุรุษผู้หวังจะกระทำบุพเพตพลี ไปให้กับญาติทั้งหลาย ที่ล่วงลับไปแล้วมีความ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องประกอบด้วยหลักธรรมในข้อนี้ ซึ่ง โดยความหมายแล้วกัตถุญญกตเวทีมี ความหมายว่า ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำดีของผู้อื่น และ

^{๑๘} พระเทพคิลก (ระแบบ วิฑูญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกอวาท, หน้า ๑๗๗.

แสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น^{๑๕} ความกตัญญูมีบทบาทสำคัญในสังคม โดยชนบทรอบเมือง ประเพณีและวัฒนธรรมไทย ได้สอดแทรกความกตัญญูเอาไว้เกือบทุกเรื่อง ส่งผลทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมเกิดความมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์ในสังคม รู้จักกระทำหน้าที่ของตนเองที่เหมาะสมที่จะทำ โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่อน้ำที่ของตนเองก่อน แล้วขยายความรับผิดชอบต่อน้ำที่ๆ มีต่อครอบครัว โดยบิดามารดามีหน้าที่เป็นบุพพการีมีหน้าที่ให้กำเนิดบุตร ตลอดถึงอบรมเลี้ยงดูให้เติบโตใหญ่ และบุตรธิดาก็มีหน้าที่รับผิดชอบ ปฏิบัติต่อบิดามารดาในฐานะผู้มีความกตัญญู อันจะขยายผลในระดับสังคมส่วนรวมที่กว้างออกไป และความกตัญญูนี้จะช่วยให้โลกอยู่รอดปลอดภัย จากปัญหาสังคมซึ่งความกตัญญูทว่าโดยขอบเขตความกตัญญูเป็นบ่อเกิดแห่งเกียรติยศ เป็นเหตุให้บุคคลผู้ที่ประกอบความกตัญญู ประสพแต่ความเจริญ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญูของบุคคลว่าเป็น มงคลสูงสุดความกตัญญูทว่านี้แยกออกได้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑. กตัญญูทว่าต่อบุคคลผู้มีความดี หรืออุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว

๒. กตัญญูทว่าต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณประโยชน์ หรือมีคุณความดีเกื้อกูลแก่ส่วนรวม เช่นการที่พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงแสดงความกตัญญูทว่าต่อพระพุทธเจ้า โดยฐานที่ทรงประกาศธรรมยังหมู่ชนให้ตั้งอยู่ในกุศลกัลยาณธรรมเป็นต้น^{๑๖}

จากการศึกษาพบว่าบุคคลผู้มีความกตัญญู เมื่อมีบุคคลทำความอุปการะให้แก่ตนก่อนแล้ว เขาย่อมจะมีความรู้สึกสำนึกในอุปการคุณที่ผู้อื่นกระทำแล้ว และมีความกระตือรือร้นที่จะหาทางตอบแทนทุกเมื่อทุกเวลาที่มีโอกาส ดังนั้นผู้ที่มีความกตัญญูทว่าที่จะก่อให้เกิดประโยชน์มากมายต่อตนเอง และนอกจากนั้นยังจะทำให้บุคคลผู้เกี่ยวข้อง คบหาสมาคมด้วยได้รับแต่ประโยชน์สุขเพราะเหตุที่ว่า เขาเป็นคนดี และยอมแนะนำในทางที่ดี ไม่ชักชวนแนะนำให้ทำในเรื่องที่ผิดศีลธรรม ทั้งตัวผู้ที่มีความกตัญญูทว่าที่ย่อมได้รับผลแห่งการมีความกตัญญูทว่าที่ดังนี้

- ๑) ทำให้รักษาคุณความดีเดิมไว้ได้
- ๒) ทำให้สร้างคุณความดีใหม่เพิ่มได้อีก
- ๓) ทำให้เกิดสติ ไม่ประมาท
- ๔) ทำให้เกิดหิริโอตตปปะ
- ๕) ทำให้เกิดขันติ

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*, หน้า ๖๗.

^{๑๖} ปัญญา ใช้บางยาง, *หลักธรรมในพระไตรปิฎก*, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๘), หน้า ๑๑.

- ๖) ทำให้จิตใจฟ่องใส มองโลกในแง่ดี
- ๗) ทำให้เป็นที่สรรเสริญของคนดี
- ๘) ทำให้มีคนอยากคบหาสมาคม
- ๙) ทำให้มนุษย์และเทวดาอยากช่วยเหลือ
- ๑๐) ทำให้ไม่มีเวรไม่มีภัย
- ๑๑) ทำให้ลาภผลทั้งหลายเกิดขึ้นโดยง่าย
- ๑๒) ทำให้บรรลุมรรคผลนิพพานโดยง่าย^{๒๐}

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษาพบว่า ผู้ที่ปราศจากความกตัญญูทเวที นั้นจะทำให้ตนเองเดือดร้อน จะทำตนให้ถูกกำจัด ถูกทำลาย ถูกนักปราชญ์ทั้งหลายติเตียน ประสบแต่ความเสื่อมความเดือดร้อน ไม่มีความสุข ไม่มีความสำเร็จ ไม่มีมิตร ผู้ช่วยเหลือ ได้รับการดูถูกเหยียดหยาม คนอกตัญญูเป็นคนไร้ประโยชน์ เป็นคนที่มีมองโลกในแง่ร้าย มองไม่เห็นคุณงามความดีของผู้อื่น ไม่รู้จักตอบแทนคุณของผู้อื่น คนอกตัญญูประสบความสำเร็จใน โลกนี้ เมื่อละ โลกนี้ไปแล้วจะไปสู่อบายภูมิ ซึ่งโทษของผู้มีความอกตัญญูเป็นนิสัยนั้นแยกย่อยออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

๑) เป็นบุคคลที่ไม่ควรคบหาสมาคม ผู้ที่ไม่รู้บุญคุณที่บุคคลอื่นทำไว้ และไม่ตอบแทนคุณบุคคลเช่นนั้นถือว่าไม่ควรคบอย่างยิ่ง เพราะการคบคนเช่นนั้นไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใดๆ อาจจะเป็นโทษต่อบุคคลผู้คบหาด้วยซ้ำไป

๒) เป็นคนเลวทราม ท่านกล่าวว่า บุคคลที่อาศัยร่มเงาของตนไม่ได้ ไม่ควรหักรานกิ่งของตนไม้นั้น ผู้ที่กระทำชื่อว่าเป็นคนเลวทราม เพราะความกตัญญูทเวทีที่เป็นคุณธรรมพื้นฐานของคนดี (นิमितต์ สาธุรูปานัน กตญญูทเวทิตา) เมื่อคุณธรรมพื้นฐานไม่มี ก็ชื่อว่าเป็นคนไม่ดี

๓) เป็นคนมองโลกในแง่ร้ายและไม่รู้จักพอ คนอกตัญญูมักเป็นคนมองโลกในแง่ร้าย เพราะมองไม่เห็นคุณงามความดีของผู้อื่น แม้จะให้ผืนแผ่นดินทั้งหมด โลกแก่เขา ก็ยังไม่เป็นที่พอใจเขาได้ ด้วยเหตุว่าคนที่ไม่รู้จักบุญคุณคน แม้จะทำคุณประโยชน์แก่เขามากมายสักปานใดก็ตาม เขาก็ยังมองไม่เห็นคุณประโยชน์ที่ผู้อื่นทำให้อยู่ดี

๔) ไม่มีใครช่วยเหลือ เป็นบุคคลที่ขาดญาติมิตรสหาย เพราะไม่มีใครอยากคบหา เมื่อไม่รู้คุณของผู้อื่น ยามที่มีกิจการงานหรือเรื่องราวใดๆ เกิดขึ้นย่อมไม่มีใครช่วยเหลือ เพราะช่วยไปก็ไม่มีประโยชน์สำหรับคนไม่รู้คุณคนอื่น

^{๒๐} พระมหาสมาน ชาตวิริโย (ศศิสุวรรณพงศ์), “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความกตัญญูในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาขงจื้อ”, วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๘.

๕) เป็นคนที่ไร้ประโยชน์ ท่านเปรียบเทียบกันว่า เก็บขอนไม้ที่ลอยน้ำขึ้นมา ยังดีกว่าช่วยคนออกทุกข์ขึ้นจากน้ำ เพราะขอนไม้ที่เก็บมายังทำประโยชน์อื่นๆ ได้ เช่น ทำฟืน เป็นต้น ส่วนการช่วยเหลือคนออกทุกข์ไม่มีประโยชน์ อาจกลายเป็นโทษแก่ผู้ช่วยเหลือก็ได้

๖) มีแต่ความเลื่อม ไม้มีความเจริญ บุคคลได้พักอาศัยในบ้านของคนอื่นแม้เพียงแม่กั้นเดียวหรือได้รับการเลี้ยงข้าวปลาอาหารเพียงมือหนึ่ง ก็ไม่ควรแม้แต่คิดไม่ดีต่อเจ้าของบ้าน ผู้ที่เนรคุณต่อผู้มีพระคุณ แม้น้อยย่อมมีแต่ความเลื่อม

๗) ย่อมประสบทุกข์ คนออกทุกข์ย่อมมีชีวิตที่หาความสุขไม่ได้ ต้องพบกับความทุกข์ทรมานเหมือนถูกโยนลงไปนรก^{๒๒}

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าความกตัญญูเป็นบ่อเกิดแห่งเกียรติยศ ความมีเกียรติเป็นเหตุให้บุคคลได้ประสพความเจริญ ความเป็นผู้นำรักใคร่นับถือ บุคคลใดเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายต่อมิตร อีกทั้งตั้งความกตัญญูเป็นเบื้องหน้า ระลึกถึงคุณของผู้มีคุณ ไม่ลืมไม่ลบหลู่บุญคุณท่าน ปราศจากความคิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ เมื่อเข้าหาสมาคมกับคนกลุ่มใด ก็มีแต่คนคอยชื่นชมยินดี เมื่อจากถิ่นฐานบ้านเรือนไปอยู่ในต่างถิ่นที่ใดๆ ก็ไม่อดอยาก ประกอบไปด้วยเกียรติศัพท์อันงาม นี่คือมงคลจากความกตัญญู พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญูของบุคคลว่า เป็นมงคลสูงสุด เพราะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงความเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญสุข^{๒๓}

๒.๒.๓. โภคาอาทิยะ

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนามีหลักคำสอน ที่เกี่ยวข้องกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ ตลอดจนจนถึงการใช้จ่ายทรัพย์ ที่คนหามาได้อยู่หลายประการด้วยกัน แต่อย่างไรก็ตามก็มีหลักธรรมอันหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้โดยตรง หลักธรรมนั้นก็คือ โภคาอาทิยะ หรือ โภคาอาทิยะ ๕ คือ ประโยชน์ที่ควรถือเอาจากโภคทรัพย์ หรือ เหตุผลที่อริยสาวกควรยึดถือ ในการที่จะมีหรือครอบครองโภคทรัพย์ เมื่อใช้โภคทรัพย์ทำประโยชน์อย่างนี้แล้ว ถึงโภคะจะหมดสิ้นไปก็สบายใจได้ว่า ได้ใช้โภคะนั้นให้เป็นประโยชน์ถูกต้องตามเหตุผลแล้ว ถ้าโภคะเพิ่มขึ้นก็สบายใจเช่นเดียวกัน เป็นอันไม่ต้องเดือดร้อนใจในทั้งสองกรณี^{๒๔} ซึ่งทรัพย์สมบัติทั้งปวงของคนเรานั้น คนได้ชื่อว่าเป็นเจ้าของ คือเป็นนายผู้ถือครองในทรัพย์นั้น ในฐานะของเจ้าของทรัพย์นั้นจะต้องใช้

^{๒๒} พระมหาสมาน ชาตวิริโย (ศศิสุวรรณพงศ์), “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความกตัญญูในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาขงจื้อ”, วิทยานิพนธ์ศาสนาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕๑-๕๒.

^{๒๓} ชัยวัฒน์ อัครพัฒน์, ผศ. หลักพุทธศาสนา, หน้า ๒๒๘.

^{๒๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า

ให้ก่อเกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและบุคคลอื่น เพราะการครองเรือนของคนที่มีปัญญานั้นย่อมสามารถทำประโยชน์ เกื้อกูลแก่คนรอบข้างเป็นอันมาก ดังนั้นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงได้ทรงจำแนกแจกแจง การหาประโยชน์จากทรัพย์สมบัติเอาไว้ ๕ ประการคือ

๑) ใช้เพื่อเลี้ยงชีพของตนเอง ตลอดถึงบำรุงเลี้ยงดูบุคคลในครอบครัวของตน อันประกอบไปด้วย มารดา บิดา บุตร ภรรยา บริวาร พวกพ้อง ให้ได้รับความสุข ซึ่งการจะกระทำเช่นนี้ได้ จะต้องมีความรู้สึกรับผิดชอบต่อการอยู่ดีมีสุขของคนที่เกี่ยวข้องกับตน ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว และความสุขเพียงลำพังของตน ไม่เป็นผู้ที่คอยแต่จะแสวงหาความสุขเพื่อตนจนเกินเหตุ ครอบครัวถูกทอดทิ้งให้ผจญความทุกข์ยาก อันจะก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวตามมา

๒) ใช้เพื่อเลี้ยงดูเพื่อนฝูงมวลาหุมิตรทั้งหลายให้ได้รับความสุข เพื่อนที่พึงประสงค์คือ กัลยาณมิตรอันเป็นผู้พึงพึ่งคอยชี้ประโยชน์ให้ บอกกล่าวในสิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นโทษ แต่โดยความเป็นจริงของชีวิตเป็นเรื่องยาก ที่มีแต่กัลยาณมิตรคอยล้อมรอบกาย แต่ในบางครั้งเราก็ไม่อาจที่จะเลือกคบมิตรได้ จึงจำเป็นที่จะต้องมีการแสดงความจริงใจต่อเพื่อน ด้วยความมีอัธยาศัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน แบ่งกันกินกันใช้ ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามกำลังความสามารถ ผู้อยู่ครองเรือนจะต้องทำตามสมควร แต่ไม่ใช่เลี้ยงดูหาความสุขกับเพื่อนจนครอบครัวตัวเองต้องเดือดร้อน

๓) ใช้โภคทรัพย์ที่ตนหามาได้นั้นบำบัต้อนครายที่เกิดขึ้นจากเหตุต่างๆ สำหรับในข้อนี้เป็นการเชื่อมโยงมาจากการแบ่งทรัพย์ออกเป็น ๔ ส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งใช้บริโภคเลี้ยงตนเองและคนในครอบครัวตลอดถึงคนในความคุ้มครองของตนให้เป็นสุข ส่วนที่สองและสามทรงสอนให้จัดสรรไว้เพื่อประกอบกิจการลงทุนต่างๆ ส่วนที่สี่เก็บไว้ใช้ในยามจำเป็นทรงสอนให้เก็บไว้ส่วนหนึ่ง เพื่อสามารถแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับตนเองและคนรอบข้าง ทั้งด้านโรคภัยไข้เจ็บ ภัยจากธรรมชาติ เป็นต้นว่าการเกิดขึ้นของอุทกภัย ภัยในสวนต่างๆ ของประเทศ ตอนแรกจะต้องรอการช่วยเหลือ จากบุคคลอื่นกันเป็นส่วนมากหากแต่ละครอบครัว มีเงินเก็บอยู่ส่วนหนึ่งก็จะสามารถทำการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ทันที แม้จะประสบภัยธรรมชาติมากขนาดไหนก็ตาม คำว่าสิ้นเนื้อประดาตัว ที่พูดกันยามมีภัยธรรมชาติจะไม่เกิดขึ้น เพราะอย่างน้อยก็ได้พึ่งจากเงินเก็บก้อนนั้นมาช่วยแก้ปัญหาก็ได้

๔) ใช้กระทำพิธีกรรม ๕ ประการ คือ

ก) ญาติพิธี สงเคราะห์หมู่ญาติทั้งหลายด้วยการอนุเคราะห์ สงเคราะห์ตอบแทน เพราะนั่นคือ การสร้างสิ่งที่เป็นอุดมมงคลแก่ชีวิตของตน

ข) อดิพิธี การให้การต้อนรับแขกที่มาเยือนยังถิ่นที่อยู่ของตน ซึ่งจะต้องมีการต้อนรับให้สมกับฐานะของทั้งแขกและตัวเราเอง เพื่อให้แขกได้มีความพอใจ สบายใจ เมื่อแขกเขากลับไปแล้วก็ให้เขาได้คิดถึงความดีงาม ความมีใจกว้างของเจ้าของบ้าน

ค) ปุพเพตปถิ การทำบุญอุทิศไปให้กับเหล่าญาติทั้งหลาย ที่ได้ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งการทำในลักษณะนี้ แสดงให้เห็นถึงการมีความกตัญญูกตเวที ความมีเมตตากรุณาตลอดจนถึง เป็นการแสดงออก ถึงความเคารพรักที่ตัวเราเองมีท่านทั้งหลายที่ได้ตายจาก ไปสู่ภพภูมิเบื้องหน้า

ง) ราชพลี การถวายทรัพย์ที่ตนหามาได้เข้าหลวง โดยการเสียภาษีอากรอย่างมีใจ ซื่อตรงตามความเป็นจริง รวมถึงการช่วยเหลือด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการออกแรงก็ดี ความคิดเห็น ต่างๆ ก็ดีในงานอันเป็นสาธารณประโยชน์

จ) เทวตาพลี คือการทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญกุศล ที่ตนได้ทำแล้วไปให้แก่เหล่า เทวดาทั้งหลาย ซึ่งคำว่าเทวดาในที่นี้ เป็นเทวดาโดยกำเนิด ที่ท่านเรียกว่า อุบัติเทพ เป็นคำของของ ท้าวสักกเทวราช ที่ได้ปรารภไว้ว่า ถ้าพระสงฆ์จะทำบุญอะไรก็ตาม ก็ขอให้ช่วยอุทิศกุศลให้แก่ เทวดาบ้าง สำหรับชาวบ้านนั้น เป็นการสอนให้สร้างไมตรีจิตต่อเทวดาทั้งหลาย เมื่อมนุษย์มีไมตรี จิตกับเทวดา เทวดาย่อมให้ความรัก ให้การดูแลรักษา ทั้งเป็นการบำเพ็ญบุญประเภทปัตติทานมัย คือบุญสำเร็จด้วยการให้ส่วนบุญ

ข) บริจาคทานแก่เหล่าสมณพราหมณ์ผู้ประพฤดีประพฤติชอบทั้งหลาย ในกรณีของการบำเพ็ญบุญ เพื่อบูชาความดีของท่านเหล่านั้น จะเน้นไปที่ท่านผู้ประกอบด้วยพระสังฆคุณ ๔ ข้อ แรก คือปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติเป็นธรรม ปฏิบัติสมคвр เพราะท่านเหล่านั้นได้ชื่อว่าเป็นบุญเขต ของชาวโลก ทั้งเป็นการทำนุบำรุงศาสนาที่ตนเคารพนับถือด้วย^{๒๕}

๒.๒.๔. ทิศ ๖

หลักของการปฏิบัติเพื่อที่จะพัฒนาตน ตามหลักของพระพุทธศาสนานั้น จะเน้นที่ตัว ของแต่ละบุคคล เพราะโดยพื้นฐานทางจิตใจของบุคคลแล้ว กุศลธรรมและอกุศลธรรมนั้นมีมาก บ้างน้อยบ้างตามสมควรแก่พื้นเพ จริต และอริยาสัยของแต่ละบุคคล ซึ่งไม่เหมือนกัน สักแต่เพียงว่า อย่างไรจะมากกว่ากัน ถ้าจิตประกอบด้วยอกุศลธรรมมากเกิน ไป ก็จำเป็นที่จะต้องบำเพ็ญกุศล ธรรมเพื่อพัฒนายกระดับจิตของตน ต่อจากนั้นก็จึงค่อยที่จะกระจายไปสู่คนที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดกับ ตนไปตามลำดับ โดยการเน้นให้บุคคลได้ตระหนักถึงภารกิจของตน ที่ต้องทำให้เหมาะสมกับความ เกี่ยวข้องระหว่างตนเองและบุคคลอื่นที่อยู่ในสังคัมรวมกัน หรือบุคคลประเภทต่างๆ ที่เราต้อง เกี่ยวข้องสัมพันธ์ ดุจทิศที่อยู่รอบตัวเราจัดเป็น ๖ ทิศ^{๒๖} ซึ่งปรากฏในสังคาลสูตร ที่พระพุทธองค์ ทรงแสดงแก่สังคาลกมาณพผู้ที่ทำการกราบไหว้ นบนอบน้อมทิศทั้ง ๖ ตามคำสั่งของบิดาที่ ปรารณาให้บุตรได้มีที่พึ่งพิง แต่สังคาลกมาณพไม่เข้าใจหลงเข้าใจผิดไปว่า บิดาสั่งไว้ให้กราบไหว้

^{๒๕} พระเทพคิลก (ระแบบ วิฑิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนโถวาท, หน้า ๒๒๕.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๒.

ทิศต่างๆ อันมีทิศเหนือเป็นต้น แต่อันที่จริงแล้วความหมายก็คือ ให้มีปฏิสัมพันธ์อันดีกับกลุ่มคนต่างๆ ในสังคมที่ตนเองจะต้องพบปะ และใช้ชีวิตประจำวันร่วมกันอันประกอบไปด้วย

๑) ปุริตถิมทิศ คือทิศเบื้องหน้าได้แก่ มารดาและบิดา

บุตรธิดาได้ชื่อว่ามี ความผูกพันกับมารดาบิดามาตั้งแต่ถือปฏิสนธิ ดังนั้น เมื่อมีวาสนาได้เกิดเป็นพ่อแม่ลูกกันแล้ว ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติตามธรรมชาติ ถ้าไม่ปฏิบัติ ตัวบุตรธิดาเองก็ย่อมได้ชื่อว่าเป็นคนอกตัญญู ถ้าพ่อแม่ไม่ปฏิบัติก็ย่อมได้ชื่อว่าเป็นพ่อแม่ที่ไม่ดี ไม่รู้จักหน้าที่ของตนที่พึงมีต่อลูก แต่ถ้าหากทั้งสองฝ่าย ประพฤติปฏิบัติต่อกันโดยเอื้อเฟื้อก็จะทำให้กลายเป็นพ่อแม่แก้ว แม่แก้ว และลูกแก้ว อยู่ร่วมกันโดยปกติสุขภายในบ้าน เกิดความรักความกลมเกลียวกันขึ้นเปรียบประดุจดังที่อยู่ร่วมกันของเทพบุตรเทพธิดาที่อาศัยอยู่ในวิมานเดียวกัน ส่งผลให้บ้านนั้นกลายเป็นสวรรค์วิมาน ซึ่งหลักธรรมดังกล่าวนี้ในส่วนของมารดาบิดาจะประกอบไปด้วย

ก) ห้ามปรามจากความชั่ว

ไม่ว่าจะเป็นความชั่ว ทางกาย วาจา และทางใจ เพราะความชั่วนั้น นำความทุกข์มาให้ด้วยความรักความหวังดีที่บิดามารดาที่มีต่อลูก ก็ต้องมีการห้ามปรามมิให้บุตรธิดาของตนทำความชั่ว เพราะกลัวว่าลูกของตน จะประสบกับความทุกข์ความเดือดร้อนได้

ข) ให้ตั้งอยู่ในความดี

ความดีนั้นจะส่งผลให้เป็นผู้มีความสุข ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานของตนพบกับความเกษม ซึ่งเป็นความปรารถนาของบิดามารดาที่จะให้ลูกเป็นเช่นนั้น จึงต้องอบรมสั่งสอนให้ลูกประพฤติความดีอันมีลักษณะเกื้อกูลต่อตนเอง รวมทั้งสั่งสอนให้เกื้อกูลต่อบุคคลอื่นเป็นเบื้องต้น ซึ่งจะส่งผลให้มีความสุขส่วนตัวครอบครัวทั้งวงศ์ตระกูล ตลอดจนถึงสังคมที่ตนเป็นสมาชิกอยู่

ค) ให้ศึกษาศิลปวิทยา

ศิลปวิทยาจะเป็นประดุจทรัพย์ซึ่งจ่ายไม่รู้จักหมดสิ้น จึงควรจัดให้บุตรธิดาของตนได้ศึกษาตามสมควร ตามกำลังความสามารถที่จะให้การศึกษาอบรมได้

ง) หากผู้ครองที่สมควรให้

จัดหาผู้ครองที่เหมาะสมแก่บุตรธิดาของตนเอง เมื่อบุตรธิดาได้เจริญเติบโตอยู่ในวัยและฐานะที่จะครองเรือนได้

จ) มอบทรัพย์สมบัติไว้ในโอกาสอันสมควร

ในสมัยโบราณมักจะเน้นไปที่วัตถุ แต่ในปัจจุบันรูปแบบของการดำรงชีวิตมนุษย์เปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างมาก ค่านิยมของปัจจุบันจึงมอบให้ในลักษณะของการให้ความรู้ การศึกษาอบรม เป็นส่วนใหญ่

หลักธรรมที่มารดาบิดาทิ้งหลาย ควรประพาศิตนต่อบุตรธิดาทิ้ง ๕ ข้อนี้เมื่อปฏิบัติอย่างจริงจังแล้วย่อมที่จะส่งผลให้บุตรธิดาทิ้งหลายของตน ได้รู้สำนึกและปฏิบัติหน้าที่ของลูกที่ดีที่พึงกระทำต่อมารดาบิดา เป็นการตอบแทน

ใน สิงคาลกสูตร พระพุทธเจ้าทรงแสดงหน้าที่ที่บุตรธิดา พึงปฏิบัติต่อมารดาบิดาไว้ ๕ ประการคือ

ก) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ

ได้แก่การตระหนักถึงพระคุณของมารดาบิดาที่เลี้ยงมา สมควรที่จะต้องเลี้ยงท่านตอบแทนให้ท่านมีความสุขกาย สบายใจแก่ท่าน แม้เป็นลูกที่ยังเล็กอยู่ในวัย ไม่ว่าจะป็นนักเรียน นักศึกษา ก็สามารถเลี้ยงดูน้ำใจของท่านได้ โดยการป้องกันไม่ให้ท่านได้ทุกข์ใจ เสียใจ กลุ้มใจ เพราะการกระทำของเรา

ข) ช่วยทำการงานของท่าน

เป็นการทำงานตามที่ท่านใช้ให้ทำ เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระของท่าน ด้วยการรับงานอันเป็นภาระอันหนักของท่านไปทำ

ค) ดำรงวงศ์สกุล

หมายถึง การรักษาทรัพย์สมบัติและชื่อเสียงเกียรติยศของมารดาบิดา อันว่าวงศ์สกุลนั้นมีบุคคลเกี่ยวข้องอยู่ด้วยเป็นอันมาก บุตรธิดาแห่งสกุลใด เมื่อได้เกิดร่วมวงศ์สกุลกับบุคคลอื่น จะต้องมีความสำนึกรับผิดชอบต่อสกุลของตน แม้ถึงที่สุดตระกูลวงศ์ของตนจะเสื่อมทรามตกต่ำลงไป ก็ต้องไม่ใช่เกิดจากการกระทำของตน ฉะนั้น บุตรธิดาที่พึงปรารถนาก็คือ บุตรธิดาที่ดำรงวงศ์สกุล กับบุตรธิดาที่เชิดชูวงศ์สกุล ทำให้สกุลของตนสูงขึ้น ตลอดถึงการรักษาสິงที่ดั่งงามต่างๆ ของสกุลตนเองเอาไว้ ไม่ให้เสื่อมในยุคสมัยของตน

ง) ประพาศิตนให้เหมาะสมกับความเป็นทนายาท

กล่าวคือ ต้องประพาศิตนให้เป็นคนเหมาะสมแก่การไว้เนื้อเชื่อใจ ของบิดามารดาที่จะทำการรับทรัพย์มรดกสืบต่อวงศ์สกุลไปได้ ให้พ่อแม่มีความมั่นใจว่าแม้ท่านจะตายไปแล้ว ฐานะทางสกุลก็คงดำรงอยู่ได้ไม่ตกต่ำ

จ) ยามเมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว มีการทำบุญอุทิศให้ท่าน

กล่าวคือ เมื่อมารดาบิดาแห่งตนทำกาลกิริยาตายจากไปแล้ว ก็ต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้ เป็นการแสดงออกซึ่งความมีกตัญญูทดแทนต่อท่านผู้เป็นมารดาบิดา ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงแสดงว่า เป็นการแสดงออกซึ่งญาติธรรม เป็นการบูชาต่อความดีของมารดาบิดา ทั้งยังเป็นการสะสมบุญของตนให้เพิ่มพูนขึ้นมาอีก ฉะนั้นหน้าที่เหล่านี้จึงเป็นหน้าที่โดยกำเนิดของทุกชีวิตที่เกิดมาโลกนี้ ถ้าไม่ประพาศิตนปฏิบัติตามที่ได้อธิบายไว้ว่าเป็นคนอกตัญญูต่อหน้าที่

๒) ทักษะจิต ทิศเบื้องขวา อันได้แก่ครูบาอาจารย์

เมื่อบุคคลต้องการที่จะเข้าไปทำการศึกษาล่าเรียน หากความรู้ในสำนักของครูบาอาจารย์ และครูบาอาจารย์เหล่านั้นก็ทำการรับบุคคลเหล่านั้นเข้าไปเป็นศิษย์ของตน ดังนั้นแต่ละฝ่ายจะต้องวางตัวอยู่บนพื้นฐานแห่งคุณธรรมตามสมควรแก่ฐานะ เป็นหน้าที่ของผู้เป็นครูบาอาจารย์ที่จะต้องมียุติธรรม ความบริสุทธิ์ และความเมตตา ตามสมควรแก่ฐานะของทั้งครูบาอาจารย์และลูกศิษย์ซึ่งพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงจำแนกหน้าที่ อันเป็นธรรมะไว้เป็น ๕ ข้อ อันประกอบไปด้วย

ก) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี

ได้แก่เรื่องที่เขาแนะนำนั้น นำเรื่องดีๆ มาอบรมสั่งสอน ตลอดถึงมีอุบายวิธีในการแนะนำ ที่สามารถสร้างความยอมรับนับถือให้เกิดขึ้นแก่นักเรียนของตนได้

ข) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง

ส่งเสริมผู้เรียนให้เกิดการพัฒนาการทางด้านต่างๆ มีความรอบรู้ชำนาญในศาสตร์ที่ จะต้องใช้ในการดำรงชีวิตพัฒนาให้เกิดความรู้ดี ความคิดที่ดี ความสามารถที่ดี โดยมีคุณธรรมเป็นหลัก ในการดำรงชีวิตของนักเรียนนักศึกษาเหล่านั้น

ค) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง

ไม่ปิดบังอำพรางแก่ลูกศิษย์ ครูบาอาจารย์ที่มีชีวิตจิตวิญญูณของความเป็นครูจริงๆ จะต้องสอนศิษย์ของตนเต็มที่ ตามขอบข่ายของเนื้อหาวิชาที่กำหนดเอาไว้

ง) ยกย่องปรากฏในหมู่คณะ

เป็นการเชิดชูความรู้ ความคิดความอ่าน ความสามารถ และคุณธรรมของศิษย์ตน ให้เป็นที่ประจักษ์แก่บุคคลอื่นๆ เป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจของศิษย์ ให้เกิดความเพียรพยายามที่จะปฏิบัติดีต่อไป และพร้อมกันนั้นก็เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นเร่งเร้า ให้คนอื่นถือปฏิบัติ ตาม เพื่อที่จะได้รับการยกย่องเช่นเดียวกัน

จ) ทำการปกป้องคุ้มกันในทิศทั้งหลายแก่ศิษย์

แม้จะจบการศึกษาและออกจากสำนักตนไปแล้ว ก็ต้องพร้อมที่จะให้การสงเคราะห์ อนุเคราะห์ ช่วยเหลือป้องกันอันตรายมิให้เกิดกับลูกศิษย์ตนได้

คุณธรรมเหล่านี้ นับเป็นคุณธรรมที่ครูบาอาจารย์ทั้งหลาย สมควรที่จะประพฤติปฏิบัติ ต่อลูกศิษย์ เพื่อเป็นการอนุเคราะห์ให้ศิษย์ตามฐานะ และเมื่อครูบาอาจารย์ได้ทำการสงเคราะห์ ให้กับศิษย์ก่อนแล้ว ผู้ที่เป็นศิษย์ก็ต้องมีความสำนึกเห็นความดีของครูบาอาจารย์ แล้วก็ต้องปฏิบัติตนตอบต่อท่านด้วยความเอื้อเฟื้อ ตอบแทน ๕ ประการดังนี้

ก) ลูกขึ้นต้อนรับ

เป็นการแสดงความเคารพนับถือที่ตนมีต่อท่าน เพราะค่านิยมของคนในสังคมนั้น ลักษณะของการขึ้นขึ้นเมื่อพบหน้านั้น ถือว่าเป็นการต้อนรับด้วยความเคารพ

ข) เข้าไปหา ยืนคอยรับใช้

เป็นการช่วยเหลือแบ่งเบาภารกิจของครูบาอาจารย์ท่าน เพราะโดยธรรมเนียมปฏิบัติแล้วเป็นธรรมดาที่ผู้เป็นศิษย์ต้องชวนช่วยงานครูบาอาจารย์ตามแต่กำลังของตน

ค) สนใจเชื่อฟังคำสั่งสอนของครูบาอาจารย์

เมื่อบุคคลมีความสนใจในสำนักของครูบาอาจารย์ใดแล้ว และได้เข้าไปทำการศึกษา ต้องมีหน้าที่เคารพเชื่อฟังในคำสั่งสอนของท่าน เพราะเหตุว่าตนมีความสนใจในคำสอนของครูบาอาจารย์นั้นมาแต่แรก ดังนั้นศิษย์ที่ดีควรพร้อมที่จะเชื่อฟังคำสั่งสอนของท่าน

ง) ทำการอุปัฏฐากดูแล

รักษาท่านบำรุงสุขภาพร่างกายของท่านให้เป็นปกติ เลี้ยงดูให้ท่านได้เบาใจตลอดถึง ช่วยแบ่งเบาภาระของอาจารย์ตามสมควรแก่กาลโอกาสที่มาถึง

จ) ตั้งใจเรียนศิลปะวิชาด้วยความเคารพ

ประกอบไปด้วยการ โดยเคารพในตนเอง เคารพในครูบาอาจารย์ เคารพในสถานศึกษา เคารพในตำรับตำราที่จะต้องศึกษาเล่าเรียน ในขณะที่ท่านสั่งสอนก็ตั้งใจฟัง เงี่ยหูคอยฟัง กำหนดข้อความพิจารณาในข้อความ เมื่อสงสัยก็ซักถามจนเข้าใจ

๑) ปัจฉิมทิต ทิศเบื้องหลัง คือภรรยา

ธรรมะที่เป็นหน้าที่ของคนที่เป็นสามีภรรยาด้วยกันนั้นก็คือ เริ่มจากคนที่ไม่เคยเกี่ยวข้องกันเลย ได้มาเกี่ยวข้องกัน มีความรักต่อกัน เมื่อเป็นแล้วก็ต้องปฏิบัติหน้าที่ของสามีภรรยา ที่มีต่อกัน ซึ่งสามีจะต้องอนุเคราะห์ภรรยาด้วยคุณธรรมห้าประการคือ

ก) ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยาแห่งตน

ไม่ว่าจะเป็นในด้านรูปร่าง วิชาความรู้ ฝีมือ หน้าที่การงาน ครอบครัวยศสกุลวงศ์ของภรรยา

ข) ไม่คู่มิ้นภรรยาของตน

ไม่ว่าจะเป็นในด้านรูปร่าง วิชาความรู้ ฝีมือ หน้าที่การงาน ครอบครัวยศสกุลวงศ์ของภรรยา

ค) ไม่ประพฤตินอกใจภรรยาแห่งตน

คือ ไม่ไปเกี่ยวข้องทางเพศกับสตรีอื่นนอกจากภรรยาของตน ที่ท่านใช้คำว่า “สทธานโดช” คือมีเพศสัมพันธ์กับภรรยาตนเองเท่านั้น

ง) มอบความเป็นใหญ่ในงานบ้านให้

ภรรยาท่านเรียกว่า แม่เรือน ฉะนั้นผู้เป็นสามีจะต้องมอบความเป็นใหญ่ภายในบ้านเรือนของตนให้กับภรรยาให้คุณแลรับผิชอบ เอาใจใส่ภายในครอบครัว ภรรยาจะมีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้ทำงานเต็มตามหน้าที่ของตน

จ) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ให้สิ่งของอันน่าบันเทิงใจเป็นต้นว่า ให้เครื่องแต่งตัว ให้ของรางวัล ให้ของขวัญ ให้ของฝาก เมื่อได้จากไปในที่ไกล ก็จะมีของติดมือมาฝาก แสดงให้เห็นว่าคุณมีความเชื่อใจอาศัยผูกพันต่อภรรยาของตน

เมื่อสามีได้กระทำตามคุณธรรมทั้งห้าข้อนี้แล้ว ก็จะส่งผลให้ภรรยาได้แสดงคุณธรรมของตนออกมาให้ปรากฏอยู่ ๕ ประการเช่นกันดังนี้ คือ

ก) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย

เรือนที่ผู้ครองไม่ตึจะนำความทุกข์มาให้ ผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการครองเรือนครองสุข ก็คือภรรยา ดังนั้นงานต่างๆ ที่สามีได้มอบหมาย ให้ความเป็นใหญ่ไว้ ก็ต้องจัดการงานให้ดี

ข) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี

อันเป็นการแสดงถึงความมีอัธยาศัยไมตรี เพราะการแต่งงานนั้น ไม่ได้แต่งงานเฉพาะคนสองคน แต่เป็นการยอมรับการเกี่ยวข้องกับผูกพันกับครอบครัว สองครอบครัว มีความเกี่ยวข้องเป็นญาติกัน ญาติพี่น้องของทั้งฝ่ายสามีและของตน ที่มีความเดือดร้อน ก็พร้อมที่จะอนุเคราะห์สงเคราะห์เอื้อเฟื้อตามสมควรแก่ฐานะ

ค) ไม่ประพฤตินอกใจ

ไม่เกี่ยวข้องโดยไปมีเพศสัมพันธ์กับชายอื่น นอกจากสามีของตน ที่ท่านเรียกว่า ปติ วัตร คือมีความจงรักภักดีต่อสามีของตน ให้ความสำคัญแก่สามีเหมือนเทวดาภายในเรือน

ง) ทำการรักษาทรัพย์ที่หามาได้

โดยแบ่งทรัพย์ออกเป็นสี่ส่วนคือ ส่วนหนึ่งใช้จ่ายภายในครอบครัว ส่วนหนึ่งเก็บออมเอาไว้ อีกสองส่วนใช้ประกอบกิจการงานเพื่อเพิ่มพูนทรัพย์สมบัติขึ้น คำว่ารักษาทรัพย์จึงไม่ได้หมายความว่า รักษาไว้ทั้งหมด หรือว่าจ่ายไปทั้งหมด แต่จะต้องรู้จักจัดสรรทรัพย์สมบัติเหล่านั้น เพื่อป้องกันมิให้เกิดปัญหาในการครองเรือน

จ) ขยัน ไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

ไม่เกียจคร้านในการงานทั้งปวง ภารกิจที่ตนจะต้องรับผิดชอบในฐานะของแม่ศรีเรือน มีกิจการงานต่างๆ อยู่เป็นอันมาก ผู้เป็นภริยาจะต้องมีความหมั่นขยัน อย่างที่คนโบราณท่านสอนให้ รู้จักเรือน ๓ น้ำ ๔ อย่างให้มีความบกพร่อง

เมื่อใดก็ดีเมื่อสามีภรรยาที่สมัครใจอยู่ร่วมกัน เป็นสามีภรรยาและปฏิบัติหน้าที่ต่อกัน โดยความเอื้อเฟื้อเช่นนี้ ก็ชื่อว่าเป็นการอยู่ร่วมกันของผู้ชายที่เป็นเทพบุตร ผู้หญิงที่เป็นเทพธิดา บ้านก็จะเป็นสวรรค์วิมานสำหรับสามีภรรยาคู่กัน

๔) อุตตรทิศ คือทิศเบื้องซ้าย ได้แก่มิตรที่คบหา

สำหรับผู้ที่คบเป็นมิตรกันนั้น จะมีธรรมะอันเป็นหน้าที่ของคนที่เป็นสหายกัน คนที่เป็นมิตรกันนั้นก็เช่นเดียวกับอาจารย์กับศิษย์ สามีกับภรรยาคือเริ่มต้นจากการไม่รู้จักกันมาก่อน ต่อมาก็รู้จักกัน เป็นคนถูกอัธยาศัยกัน ตกกลางปลงใจที่จะเป็นเพื่อนคู่คิดมิตรคู่ใจกัน จุดที่จะยึดเหนี่ยว หน้าที่ของบุคคล ทั้งสองฝ่ายไว้นั้น ก็คือแต่ละฝ่ายจะต้องมีคุณธรรมดังนี้

ก) มีสิ่งใดก็แบ่งปันให้กันและกัน

เป็นการแสดงออกซึ่งอัธยาศัยไมตรีอันดีต่อกัน มีความ โอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ตลอดถึงพร้อมที่จะทำการอนุเคราะห์สังเคราะห์ ช่วยเหลือเพื่อนของตนตามกำลังความสามารถที่ตนจะสามารถช่วยเหลือได้

ข) เจรจาคด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน

คือจะพูดจาอะไรกัน ก็พูดด้วยความรัก มีความเมตตาหวังดีต่อกัน ซึ่งเรื่องที่พูดนั้น จะต้องเป็นเรื่องจริง เป็นเรื่องดี มีประโยชน์ต่อผู้ฟัง ถูกกับกาล คือได้แก่วจีสัจฉิต ๔ คือการประพฤติชอบด้วยวาจา มี ๔ อย่างคือ เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากการพูดส่อเสียด เว้นจากการพูดคำหยาบ เว้นจากการพูดเพื่อเจ้า^{๒๗} นั่นเอง

ค) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

จะกระทำก็ตาม จะพูดก็ตาม ต้องมองถึงผลกระทบที่จะมีต่อเพื่อนของตน ไม่ว่าจะพูดอะไร ทำอะไร คิดอะไรก็ตาม จะต้องมิสติระลึกรู้ถึง การพูด ทำ และคิด ว่ามิตรของเราจะได้ประโยชน์อะไร ถ้าจะเป็นการหักรานตัดรอนผลประโยชน์ของเพื่อน ถึงควเว้นไม่ประพฤติไม่กระทำ เลือกรับเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเพื่อทั้งหลายเท่านั้น

^{๒๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๓๕.

ง) เป็นผู้วางตัวเสมอต้นเสมอปลาย

ไม่ว่าฐานะของเพื่อนจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม ก็สามารถวางตัวได้เหมาะสมแก่ฐานะของเพื่อน ตามสมควรแก่กาลเทศะที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนในขณะนั้นๆ

จ) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

ความเป็นมิตรกันจะยั่งยืนถาวรได้นั้น แต่ละฝ่ายจะต้องมีความจริงใจและจริงจังต่อกัน ได้ยิน ได้ทราบ ได้รู้มาอย่างไรก็พูดเจรจากันไปอย่างนั้น

เมื่อมิตรสหายบุคคลใดก็ตาม เมื่อได้รับการอุปการะจากเพื่อนเช่นนี้แล้ว ท่านก็สอนให้ปฏิบัติธรรมะ คือ หน้าที่มีอยู่ ๕ ประการอันประกอบไปด้วย

ก) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยป้องกันรักษา

คือเมื่อเพื่อนจะกระทำในสิ่งใดก็ตามที่เป็นสิ่งแสดงออกถึงความประมาท ก็พร้อมที่จะให้ความคุ้มครองป้องกันรักษามิตรไว้ ไม่ให้มีอันตรายเกิดขึ้น

ข) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาสมบัติของเพื่อน

บางครั้งบางคราวมิตรก็อาจเผลอเผลอหลงลืม ทั้งทรัพย์สินสมบัติเงินทองต่างๆ เอาไว้ หรือในคราวที่มิตรต้องการฝากบ้านเรือนไว้ก็เป็นธุระคอยเอาใจใส่ให้โดยดี

ค) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งพิงได้

มิตรที่สนิทสนมกันนั้น เมื่อยามเจ็บไข้ก็ไปเยี่ยมพบปะกัน ยามเมื่อตกทุกข์ได้ยากก็ให้ความเอื้อเฟื้ออนุเคราะห์แก่กัน ทั้งกำลังกายและกำลังทรัพย์ ยามใดที่เกิดภัยก็ไม่ทอดทิ้งกัน

ง) ไม่ละทิ้งกันในยามที่ถึงความวิบัติ

เป็นการพิสูจน์ ทดสอบ ว่ายามวิบัตินั้น จะได้รู้ใจของมวลหมู่มิตรทั้งหลาย รู้ใจคนที่เกี่ยวข้องกับตน ว่ามีความรัก มีความจริงใจต่อตน มากน้อยแค่ไหน เพียงไร เพื่อนที่มีความรัก ความหวังดีต่อกัน แม้เพื่อนจะประสบความวิบัติ ก็ไม่ทอดทิ้งกัน

จ) ให้ความเคารพนับถือมิตรตลอดวงศ์ว่านเครือของมิตร

จะเห็นได้ว่า ความเป็นมิตรต่อกันนั้น จะมีการผูกพันโยงใยไปในสองกรอบคร้วสองสกุลเสมอ เมื่อเรานับถือมิตรก็ต้องให้ความเคารพนับถือ บุคคลที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนของตน ตามสมควรแก่ฐานะด้วย

๕) **เหตุฉุกละหุก** ทิศเบื้องต่ำ อันได้แก่ผู้ได้บังคับบัญชา

มีความเกี่ยวพันกันคือ นายกับคนใช้ หรือผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชานั้นเอง ดังนั้นบุคคลผู้เป็นนาย หรือผู้เป็นหัวหน้า ควรปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชาของตนด้วยหลักต่อไปนี้

ก) จัดการงานให้เขาทำตามสมควรแก่กำลังของเขา

คือให้ทำตามความรู้ความสามารถความคิด ฝีมือของเขา ให้เขาทำงานที่เขาถนัด ให้สามารถแสดงความสามารถออกมาได้อย่างเต็มที่ เพื่อให้เขาได้เกิดความภาคภูมิใจในผลงานของเขา อันจะส่งผลประโยชน์โดยตรงแก่นาย

ข) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่

คือค่าตอบแทนในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเงินเดือน หรือของขวัญตามกาลอันสมควร ให้เขารู้สึกว่ามีความคุ้มค่าในการทำงานด้วยกัน

ค) ให้การรักษาพยาบาลดูแลผู้ได้บังคับบัญชาในเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย

มีการให้สวัสดิการในด้านต่างๆ แก่ผู้เป็นลูกน้องตน ในยามเจ็บไข้ได้ป่วยก็ให้การดูแลเอาใจใส่ สงเคราะห์ ด้วยคำยาหรือด้วยการเยี่ยมเยือน

ง) ได้ของแปลกๆ พิเศษมา ก็แบ่งปันให้

ในกรณีพิเศษในโอกาสสำคัญก็ควรมีการเลี้ยงอาหารอันมีรสชาติดีตามสมควร หรือบางครั้งก็ให้เป็นของขวัญ ให้รางวัลเป็นสินน้ำใจ แก่ผู้ได้บังคับบัญชาของตน

จ) มีการปล่อยพักผ่อนในสมัยอันสมควร

เปิดโอกาสให้เขาได้มีเวลาพักผ่อนจากกิจการงาน เช่น โอกาสพิเศษในคราวที่ควรแก่การพักผ่อน อย่างที่ประพุดतिकัน

ดังนั้นคนที่เป็นผู้ที่อยู่ได้บังคับบัญชา เป็นคนงาน เป็นพนักงาน เจ้าหน้าที่ เมื่อสมัครใจเข้าไปเกี่ยวข้องกับเจ้าของธุรกิจ หน่วยงานเหล่านั้นเป็นต้นแล้วก็ต้องทำงานโดยยึดหลักการประกอบการงานตอบแทนเจ้านายดังนี้

ก) ตื่นแต่เช้าลุกขึ้นทำงานก่อนเจ้านายของตน

แม้ว่าบางครั้ง จะเป็นการทำงานก่อนเวลาไปบ้าง แต่ก็แสดงให้เห็นว่าตนมีความเอื้อเฟื้อ มีไมตรีจิต และความตั้งใจที่จะทำงาน

ข) เลิกงานที่หลังเจ้านายของตน

หากว่างานใดที่ยังค้างค้าง ไม่แล้วเสร็จ แต่เมื่อถึงเวลาเลิกงานแล้วก็มิใจพร้อมที่จะทำไปแล้วเสร็จไป

ค) ถือเอาแต่ของที่เจ้านายตนมอบให้

คือมีความซื่อตรง ไม่มีการยักย้ายถ่ายเท หรือทำการยกยอกในสิ่งของที่ตนไม่สมควรจะได้

ง) ทำการงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น

คือมีการพัฒนาเพิ่มทักษะฝีมือ ตลอดถึงความชำนาญให้ดียิ่งขึ้น เพื่อความเจริญก้าวหน้าของตนต่อการทำงานและเพื่อผลประโยชน์ อันนายของตนจะพึงได้รับ

จ) นำเกียรติคุณของนายไปเผยแพร่

อันว่าการเป็นนายกับลูกน้อง หรือผู้บังคับบัญชากับผู้ใต้บังคับบัญชานั้น เป็นเรื่องของความเป็นกัลยาณมิตรกัน ดังนั้นความรู้สึกที่มีต่อกันจึงจำเป็นต้องเป็นความรู้สึกที่ดี การพูดก็ต้องพูดในทางที่ดี ผู้น้อยที่ดีทุกระดับจึงควรที่จะพูดถึงผู้ใหญ่เหนือตนด้วยความเคารพ ด้วยการนำคุณความดีของท่านไปยกย่องสรรเสริญ อันเป็นการแสดงถึงความเป็นคนดี ที่มีความสุจริตใจต่อผู้ใหญ่ของตนให้ปรากฏ

๖. ปุริมทิส ทิศเบื้องบน อันได้แก่สมณพราหมณ์

สำหรับคำว่าสมณพราหมณ์นั้น หมายถึงนักบวชในศาสนาต่างๆ ซึ่งอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพนับถือของศาสนิกชนในศาสนานั้นๆ สำหรับในทางพระพุทธศาสนานั้น ท่านได้ให้ความหมายจำเพาะ หมายถึงผู้ระงับบาป ได้แก่พระอริยบุคคล และผู้ปฏิบัติเพื่อระงับบาป ได้แก่ผู้ปฏิบัติธรรม เพื่อเป็นพระอริยบุคคล^{๒๘} ซึ่งชาวบ้านควรจะมีความรู้สึกลดอดถึง ควรประพฤตินต่อนักบวชอยู่ห้าประการดังนี้คือ

ก) ประพฤตินต่อนท่านต้องประกอบด้วยเมตตา

คือจะทำอะไรก็ตามที่เกี่ยวข้องกับนักบวช ให้ทำด้วยความรู้สึกมีเมตตา ตลอดถึงหวังดีต่อท่าน จะทำอะไร ทำไปเพื่อใครทำไปแล้วนักบวชท่านนั้นจะได้รับประโยชน์อะไร อาจจะเป็นการช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆ ของวัด ของพระศาสนา เป็นการกระทำด้วยเจตนาที่จะให้เกิดประโยชน์ต่อพระภิกษุ สามเณร วัด และพระพุทธศาสนาเป็นสำคัญ

ข) การเจรจา ก็ประกอบด้วยเมตตา

การพูดกันด้วยความรู้สึกที่ประกอบด้วยเมตตานั้น หมายถึง การพูดต่อหน้าท่านที่ดี หรือพูดถึงท่านลับหลังกับคนอื่น ควรที่จะพูดถึงและพูดกับท่านด้วยเมตตา หวังก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท่าน ละเว้นการพูดให้ท่านเสื่อมเสีย อันเป็นการใส่ร้ายท่าน แม้แต่จะกล่าวโทษท่านด้วยอาบัติก็ทำด้วยเมตตา หวังให้ท่านทำตนให้บริสุทธิ์จากอาบัติ ไม่ใช่พูดไปเพราะต้องการตามอารมณ์ของตน โดยไม่คิดถึงผลเสียหาย ที่จะตกแก่พระภิกษุสามเณรอื่น และพระพุทธศาสนาอันเป็นส่วนรวม

^{๒๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๗.

ค) ถ้าจะคิดอะไรก็ควรประกอบไปด้วยเมตตา

ด้วยเหตุว่าความคิดเห็นของตน เป็นตัวกำหนดการกระทำและการพูด เพราะฉะนั้น เมื่อคิดถึงนักบวชหรือสมณพราหมณ์ ต้องคิดในแง่ของความเป็นจริง ไม่ถึงผลเลิศมากนักเมื่อคิดถึง ท่านด้วยความมีเมตตา หวังที่จะเห็นท่าน ไม่มีเวร ไม่มีภัย จะช่วยให้เรากระทำหรือพูดกับท่านเป็นการทำพูดด้วยเมตตาตามไปด้วย

ง) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ

คือมิได้ห้ามมิให้เข้าบ้านเรือน นักบวชกับชาวบ้านนั้น โดยพื้นฐานแล้วเป็นศาสนิกในศาสนาเดียวกัน นับถือพระรัตนตรัยด้วยกัน ความรู้สึกเป็นมิตรต่อกันจึงมีความจำเป็น เมื่อท่านมาเยี่ยมเยียนมาติดต่อรูรัศ ตลอดจนถึงมาบิณฑบาต พร้อมทั้งจะให้การต้อนรับด้วยความเต็มใจ ซึ่งเป็นหน้าที่ของเจ้าของบ้านกับแขก และนักบวชกับอุบาสกอุบาสิกา

จ) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔

คือการสงเคราะห์พระภิกษุสามเณร ด้วยปัจจัยสี่ตามกำลังความสามารถของตนที่จะกระทำได้ ตามหลักแล้วพระพุทธเจ้าทรงสอนให้พิจารณาถึงกำลังของทรัพย์ และกำลังศรัทธาของตนในการบริจาคน หากทำแล้วเป็นความสุขใจเบิกบานใจก็ควรที่จะกระทำ แต่ถ้าหากว่าทำแล้วเป็นความทุกข์ก็ไม่ควรจะทำ ซึ่งการใคร่ครวญพิจารณาให้ดีเสียก่อนแล้วจึงให้ จึงเป็นการกระทำที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงสรรเสริญ

ธรรมะคือหน้าที่เหล่านี้ เกิดขึ้นจากการต้องเกี่ยวข้องกัน ในฐานะเป็นศาสนิกในศาสนาเดียวกันเป็นสำคัญ และโดยที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายมีอุปการะต่อพระภิกษุสามเณร จึงเป็นแรงผลักดันให้พระภิกษุสามเณรพึงอนุเคราะห์แก่ชาวบ้านด้วยธรรม ๖ ประการคือ

ก) ทำการสั่งสอนห้ามปรามจากความชั่ว

ถือเป็นหน้าที่หลักของเหล่าพระภิกษุสามเณร คือศึกษาพระธรรมวินัยที่เรียกว่าปริยัติ แล้วลงมือปฏิบัติพระธรรมวินัยด้วยตนเองเรียกว่าปฏิบัติ แล้วนำเอาผลที่ตนเองได้รับที่เรียกว่าปฏิบัติ มาเผยแผ่สั่งสอนบอกกล่าวชี้แจงให้ชาวบ้านได้ทราบ ว่าอะไรเป็นความดีความชั่ว มีผลเป็นความทุกข์ แล้วทำการห้ามปราม ชี้แจง แนะนำ ห้ามปราม เพื่อไม่ให้เขาทำความชั่ว นั่นคือชี้ทางบรรเทาทุกข์ ให้แก่เหล่าชนทั่วไปนั่นเอง

ข) สอนให้ประพฤติตนตั้งมั่นอยู่ในความดี

อันว่าความดีนี้เป็นผลมาจากการประพฤติ ปฏิบัติตามหลักศีลธรรม คุณธรรม มีผลเป็นความสุข พระภิกษุสามเณรทั้งหลาย มีหน้าที่ในการบอกกล่าวชี้แจง แสดงผลของการทำความดี เพื่อให้เขาได้ประพฤติปฏิบัติธรรม อันเป็นเหตุนำมาซึ่งความสุขความเจริญมาสู่ตัวเขาทั้งหลาย ตามหลักที่ว่า ชี้ทางบรรเทาทุกข์ ชี้สุขเกษมสอาด

ค) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี

ตามปกติแล้วการจะสงเคราะห์ จะกระทำได้สองทาง คือ สงเคราะห์ด้วยอามิสทานคือ วัตถุสิ่งของ และสงเคราะห์ด้วยธรรมทาน คือการให้ธรรมะหรือความรู้เป็นทาน ซึ่งต้องเป็นการทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ มุ่งสงเคราะห์ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ อันมีลักษณะเกื้อกูลและอำนวยความสะดวกให้แก่ชาวบ้าน และต้องไม่หวังผลตอบแทน

ง) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง

ตามธรรมดาแล้วไม่ว่าการฟัง การศึกษาก็ดีหรือการสนทนานั้น มีบางเรื่องที่คุณฟังเคยฟังมาบ้างแล้ว แต่ยังต้องพยายามพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้แก่ผู้ฟัง ด้วยการให้เขาได้มีโอกาสฟังเรื่องที่ฟังแล้ว เขาได้รับประโยชน์และเรื่องนั้น เขายังไม่เคยได้ยิน ได้ฟังมาก่อน

จ) สิ่งใดที่ฟังแล้วแต่ว่าเขายังไม่เข้าใจสมควรพยายามอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจชัด

ในการอธิบายนั้นอาจต้องใช้ตัวอย่างอุปมา อุปไมย ตลอดถึงหลักวิชาเข้ามาช่วยในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจ ตามแนวทางการสอนของพระธรรมกถึกที่ว่า ตั้งจิตปรารถนาที่จะให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังนั่นเอง

ฉ) บอกทางสวรรค์ให้

สำหรับคำว่าสวรรค์ในแง่ของความเป็นจริงแล้ว คือผลจากการละความชั่วประพฤติแต่ความดี ทำให้บุคคลนั้นตายไปแล้วบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ดังนั้นผลจากการละความชั่วและประพฤติความดีข้อสุดท้าย จึงทรงสรุปว่า หลังจากตายไปแล้ว ย่อมบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๒๕}

จากการศึกษาพบว่า หลักปุพพเปตพลีที่ปรากฏในพระไตรปิฎกนั้น มีความเกี่ยวข้องกับอบายภูมิสี่อันประกอบไปด้วย นรก ปิตติวิสัย อสุรกาย และดิรัจฉาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภพภูมิของปิตติวิสัยหรือภูมิเปรต ซึ่งตามปรากฏอยู่ในพระสูตร อรรถกถาและคัมภีร์ต่างๆ จะมีเปรตอยู่ด้วยกันถึง ๓๗ ประเภท อย่างไรก็ตามแม้เปรตจะมีจำนวนมากมายหลายประเภท แต่ก็เพียงประเภทเดียวเท่านั้น ที่สามารถรับและอนุโมทนา ในส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้ นั่นคือปรตตูปชีวิตเปรตหรือปรตทัตตูปชีวิตเปรต และความเป็นมาของการทำปุพพเปตพลีในพระพุทธศาสนานั้น ก็เนื่องด้วยการถือคติตามที่พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงกระทำไว้ ตอนที่ทรงถวายวัดเวฬุวันมหาวิหาร ไว้ในพระพุทธศาสนาแล้วได้ทรงทำการอุทิศส่วนบุญไปให้ญาติทั้งหลาย ที่เป็นปรตตูปชีวิตเปรตยังผลให้เปรตเหล่านั้น พ้นจากเปรตวิสัย ซึ่งการกระทำเช่นนี้ตรงกับหลักอุทิศ ๕ ประการ ของพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า หลักพลี ๕ ประการ ดังปรากฏในอภิตยสูตรและปัตตกรรมสูตร ประกอบไปด้วย ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ อติพลี ต้อนรับแขก ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ราชพลี ยกให้

^{๒๕} พระเทพคิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท, หน้า ๒๔๕.

เป็นของหลวง และเทพาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา และมีกิจกรรมหนึ่งซึ่งนิยมกระทำในการทำบุญอุทิศนี้คือ การกรวดน้ำอันมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญ ที่ตนได้บำเพ็ญแล้วแผ่ไปให้แก่ผู้ที่ล่วงลับดับขันธืไปให้ได้รับส่วนบุญ ตลอดถึงเป็นการแสดงออกถึงความมีกตัญญูกตเวทิตาธรรมแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว เพื่อช่วยส่งเสริมบุญบารมีของท่าน ให้เจริญรุ่งเรืองมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตามแม้จะมีการอุทิศให้แล้วแต่ทว่ายังมีเงื่อนไข ในการรับส่วนบุญของเหล่าเปรตอยู่ด้วยกัน ๓ ประการ ที่จะทำให้การอุทิศส่วนบุญนั้นสมบูรณ์ คือ มีผู้อุทิศส่วนบุญให้ซึ่งต้องเป็นผู้ในกว้าง ตั้งใจแบ่งปันประโยชน์ความสุขต่อผู้อื่น บุคคลผู้รับทานจะต้องเป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติอันดี เป็นต้นว่ามีศีลบริสุทธิ์ และการอนุโมทนายอมรับเอาส่วนบุญที่ผู้อื่นอุทิศให้ นั้น นอกจากนั้นยังมีหลักธรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง กับบุพเพตพลี อันประกอบไปด้วย ทาน ๒ คือ อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของแก่ผู้อื่น และธรรมทาน การให้ความรู้ให้ถ้อยคำอันเป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น กตัญญูกตเวทิตี คือ การที่รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทนแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น แบ่งออกเป็นสองระดับคือ กตัญญูกตเวทิตีต่อผู้อุปการะต่อตนเป็นส่วนตัว และกตัญญูกตเวทิตีต่อบุคคลผู้ได้บำเพ็ญคุณความดีต่อส่วนรวม โภคาอาทิยะ เป็นหลักคำสอนที่เกี่ยวกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ และการใช้จ่ายทรัพย์หรือการหาประโยชน์ จากทรัพย์ที่ตนหามาได้ มี ๕ ประการคือ เพื่อใช้เลี้ยงชีพตนเองและบุคคลในครอบครัว เพื่อใช้เลี้ยงดูหมู่บริวารมิตรสหาย เพื่อใช้บำบอดันตรายอันอาจเกิดขึ้น เพื่อใช้กระทำพลีทั้งห้าประการ เพื่อบริจาคทานแก่เหล่าสมณพราหมณ์ ผู้ประพฤดีดีประพฤดีชอบทั้งหลาย ทิศ ๖ เป็นหลักธรรมที่ปรากฏในสังคาลสูตรที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ สังคาลกามาณพ ให้ตระหนักถึงการประพฤตินต่อผู้อื่น โดยเปรียบเทียบกับทิศต่างๆ อยู่ ๖ ทิศ คือ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่บิดามารดา ทิศเบื้องขวา ได้แก่ครูบาอาจารย์ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ภรรยา ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ภวมิตรที่คบหา ทิศเบื้องต่ำ ได้แก่ผู้ได้บังคับบัญชา ทิศเบื้องบน ได้แก่สมณชีพรามณ์ การทำบุพเพตพลีในพระไตรปิฎกนั้น ย่อมส่งผลกระทบบางดีต่อทั้งตนเองและกลุ่มคนรอบข้างกล่าวคือ ฝ่ายของผู้ปฏิบัติเองเมื่อได้คำนึงถึงหมู่ญาติที่ล่วงลับไปเป็นเปตชน เกิดความทุกข์ยากอยู่ในอบายภูมิและได้ทำบุญไปให้ เพื่อเจตนาให้ญาติทั้งหลายได้พ้นจากกองทุกข์ ย่อมส่งผลเป็นผู้เห็นภัยในสังสารวัฏที่มีแต่ความทุกข์ยาก เมื่อได้ทำการให้ทานก็ย่อมถือว่า เป็นผู้ใช้ทรัพย์อย่างถูกต้อง ตามหลักพระพุทธศาสนาในเรื่องของ การถือเอาประโยชน์จากทรัพย์ที่ตนหามาได้ ตามหลักโภคาอาทิยะ สำหรับประโยชน์ ที่มีต่อคนรอบข้างของกระทำบุพเพตพลีนั้นก็คือ ได้รับการสงเคราะห์ทั้งในส่วนที่เป็นวัตถุ และในส่วนที่เป็นความรู้สึกอันดีที่มีต่อกัน อันส่งผลให้เกิดเป็นหลักการปฏิบัติตนของคนในสังคมสืบต่อมา

บทที่ ๓

ความเป็นมาของการทำบุญปลูกพืชมงคลที่ปรากฏในคัมภีร์เปิดพืชมงคล

ฉบับวัดหลวงราชรัตนฐาน

๓.๑ พระพุทธศาสนาในล้านนา

พระพุทธศาสนาเข้าสู่ดินแดนประเทศไทย หรือสุวรรณภูมิปลายพุทธศตวรรษที่ ๓ หรือต้นพุทธศตวรรษที่ ๔ โดยพระเจ้าอโศกมหาราช ได้ส่งสมณทูตไปประกาศพระศาสนา หลังการทำสังคายนาครั้งที่ ๓ ณ เมืองปาตลีบุตร จำนวน ๕ สาย และสายที่ ๘ ถูกส่งมาที่สุวรรณภูมิ ประกอบด้วย พระโสณเถระและพระอุตระเถระ แต่เดิมผู้คนที่ย้ายมาอยู่ในดินแดนแถบนี้มีการนับถือเช่นสรวงบรรดาภูตผีต่างๆ อีกทั้งยังมีความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อความเชื่อของตนเอง ต่อเมื่อพระพุทธศาสนาแพร่เข้ามา พระเถระ ได้แสดงหลักของพรหมชาลสูตรให้กลุ่มชนชาวสุวรรณภูมิมีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ซึ่งกล่าวกันว่าการที่พระเถระทั้งสอง ได้แสดงพรหมชาลสูตรนั้นก็เพื่อให้ชาวสุวรรณภูมิได้เข้าใจถึงความเชื่อหรือทิวทัศน์ต่างๆ โดยสอนให้มีความสอดคล้องกัน ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมและหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ต่อจากนั้นท่านทั้งสองก็ประกาศสั่งสอนพระธรรมวินัย ตลอดถึงได้ทำการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรทั่วไป ต่อมาก็ได้ขยายไปในดินแดนใกล้เคียง อาณาจักรล้านนา ก็ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนาในสมัยนี้ด้วย โดยจะเห็นได้จากร่องรอยโบราณวัตถุสมัยทวารวดี โดยเฉพาะในจังหวัดลำพูน คือที่เจดีย์วัดกู่กุด หรือวัดจามเทวี อันเป็นสถานที่บรรจุอัฐิของพระนางจามเทวี อีกแห่งหนึ่งคือพระพุทธรูปในซุ้มเจดีย์วัดกู่กุด กับเจดีย์กู่คำที่วัดพระธาตุหริภุญชัย ซึ่งนักปราชญ์ทางโบราณคดีกล่าวว่า สมัยทวารวดี เริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๕๐๐ ถึง พ.ศ. ๑๓๐๐ รวมระยะเวลาประมาณ ๘๐๐ ปี^๑ สำหรับคำว่า ล้านนา นั้น ก็คืออาณาจักรที่ตั้งอยู่ในดินแดนภาคเหนือของประเทศไทย ซึ่งได้แก่ ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน คือ เชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน แม่ฮ่องสอน ลำปาง น่าน แพร่ และพะเยา^๒

^๑ พระมหาสุทนต์ อากาศโร (อบอูน), “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และคัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ๑๔.

^๒ พระภิกษุมาศ ธรรมานนโท (ทิลาวรรณ), “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพระพุทธศาสนาล้านนา เรื่อง ปีกุ๊ทั้งสาม, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๒๐.

อาณาจักรล้านนาเริ่มขึ้นโดยพระยามังรายหรือเม็งราย ผู้เป็นโอรสของพระยาลาวเม็งแห่งหริภุญชรเงินยาง ต่อมาพระองค์ย้ายพระนครไปสร้างที่เมืองเชียงราย ครองเมืองเชียงรายอยู่นานพระองค์ได้ยกทัพไปตีเมืองหริภุญไชย (ลำพูน) ชนะเจ้าญีบาแห่งมอญแล้ว จึงได้สร้างนครเชียงใหม่^๓ ในปี พ.ศ. ๑๘๓๕ ซึ่งเป็นปีที่แรกเริ่มสร้างเมืองเชียงใหม่ พระองค์ได้ทรงสร้างวัดเชียงมั่นและพระเจดีย์ครอบหอบรรทมของพระองค์ ดังนั้นวัดเชียงมั่น จึงถือว่าเป็นวัดแห่งแรกของนครเชียงใหม่ นอกจากนั้นยังทรงสร้างพระเจดีย์คู่คำ ตลอดจนถึงบูรณะต่อเติมพระธาตุหริภุญชัยด้วย หลังจากที่พระองค์ทรงสวรรคต กษัตริย์พระองค์ต่อมาของอาณาจักรล้านนา ก็มีได้ละทิ้งพระพุทธศาสนาแต่ประการใด ได้ทรงอุปถัมภ์อย่างต่อเนื่อง จนถึงสมัยของพระเจ้าผายู(พ.ศ. ๑๘๗๕-๑๘๘๘) ทรงเป็นกษัตริย์ลำดับที่ ๖ แห่งอาณาจักรล้านนา พระองค์ได้ทรงสร้างวัดลีเชียงพระ ซึ่งต่อมาคือวัดพระสิงห์วรมหาวิหารในปัจจุบัน พร้อมกันนั้นได้ทำการนิมนต์พระมหาจุฬาลงกรณ์มาจากเมืองหริภุญชัยแล้วสถาปนาเป็นพระสังฆราชาโปรดให้จำพรรษาที่วัดลีเชียงพระ

ในสมัยของพระเจ้ากือนา(พ.ศ. ๑๘๘๘-๑๘๙๘)พระองค์ทรงเอาพระทัยใส่พระพุทธศาสนา ทรงทราบว่าเมืองนครพิน แห่งมอญมีพระเถระที่มาจากลังกา นามว่า พระอุทุมพรปุพผมหาสามี จึงได้ส่งทูตไปอาราธนา แต่ท่านได้ส่งพระอานนท์เถระและคณะมาแทน พระเจ้ากือนาทรงอาราธนาให้พระอานนท์เป็นพระอุปัชฌายะ แต่ท่านได้ปฏิเสธ และถวายคำแนะนำพระเจ้ากือนาว่า ควรที่จะไปนิมนต์พระสุมนะ หรือพระอินมทสสิรูปใดรูปหนึ่งจากกรุงสุโขทัยมาเป็นพระอุปัชฌาย์ ในที่สุดพระสุมนะเถระได้เดินทางมายังล้านนา โดยจำพรรษาที่วัดพระยืน พอออกพรรษาแล้วจึงเดินทางเข้าสู่เชียงใหม่ พระเจ้ากือนาทรงถวายสวนอุทยานดอกไม้ให้เป็นอาราม เรียกกันว่า วัดบุปผาราม หรือ วัดสวนดอกไม้ และได้สถาปนาพระสุมนะเถระ เป็นพระสังฆราชาของอาณาจักรล้านนาอีกด้วย พระสุมนะเถระได้ถวายพระบรมสารีริกธาตุจำนวน ๒ องค์แก่พระเจ้ากือนา พระองค์ได้ทรงแบ่งพระบรมสารีริกธาตุประดิษฐานไว้ ณ พระเจดีย์สองแห่งคือ องค์หนึ่งประดิษฐานไว้ที่วัดสวนดอกไม้ องค์หนึ่งนำไปบรรจุไว้ที่พระธาตุนครดอยสุเทพ ที่พระองค์ทรงสร้างขึ้น พระธาตุหรือพระเจดีย์ที่สร้างครั้งนั้น เป็นศิลปะแบบลังกา จากการที่พระเจ้ากือนาทรงส่งราชทูตมายังพระเจ้าลิไทย ทูลขอพระสังฆราชสุมนเถระ ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาและนำพระบรมสารีริกธาตุไปยังล้านนา ถือได้ว่าประมาณ พ.ศ. ๑๘๑๓ เป็นการเริ่มต้นพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ในล้านนา^๔

^๓ สิริวัฒน์ คำวันสา, รศ., ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท สหธรรมิก จำกัด, ม.ป.ป.), หน้า ๑๗.

^๔ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตโต), พระพุทธศาสนาในเอเชีย, (กรุงเทพมหานคร :ธรรมสภา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๔๘-๑๔๙.

พระพุทธศาสนาในรัชสมัยของพระเจ้าสามฝั่งแกน(พ.ศ. ๑๙๔๕-๑๙๘๔) อันเป็นพระบิดาของพระเจ้าติโลกราชพระมหากษัตริย์พระองค์นี้ ทรงมีใจน้อมนำไปในทางไสยศาสตร์ ได้ทำการริบเอาที่กัลปนา คือ ที่ดินอันเก็บเอาผลประโยชน์บำรุงวัด ของวัดอื่นๆ มารวมให้กับวัดมุงเมืองที่พระองค์ทรงเป็นผู้สร้างวัดนี้ ทำให้พระสงฆ์เดือดร้อน พระพุทธศาสนาเสื่อมลง พระสงฆ์ล้านนา ๒๕ รูป จึงหนีไปลังกาเพื่อศึกษา พร้อมกันนั้น ก็ได้ชวนพระสงฆ์จากเขมร ๘ รูป จากรามัญ ๑ รูป ร่วมเดินทางออกไปด้วย^๕ โดยพระสงฆ์คณะนี้มีพระญาณคัมภีร์เป็นหัวหน้า เมื่อถึงเมืองลังกาแล้ว ได้ทำการบวชแปลงเป็นลังกาวงศ์ เมื่อจะเดินทางกลับมายังเมืองเชียงใหม่ พระมหาญาณคัมภีร์ได้นิมนต์พระสงฆ์ชาวลังกามาด้วย ๒ รูป คือ พระมหาวิภิกขมาพาหุ และพระมหาอุตตมปัญญาเพื่อให้มาเป็นพระอุปชฌาย์ โดยพระทั้งหมดได้เข้าพักที่วัดป่าแดง อันเป็นที่มาของนิกลังกาวงศ์โดยตรงในเมืองเชียงใหม่ และทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนา ได้เจริญก้าวหน้าไปตามลำดับ ทั้งยังเป็นเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดนักปราชญ์ทางพระพุทธศาสนา ในกาลต่อมาด้วย^๖ ตลอดถึงพระพุทธรูปองค์สำคัญของไทยคือพระพุทธรูปมหาณิรัตนปฏิมากร ก็พบในสมัยพระเจ้าสามฝั่งแกนนี้ด้วย

ในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช(พ.ศ. ๑๙๘๔-๒๐๓๐) เป็นสมัยที่พระพุทธศาสนา ในอาณาจักรล้านนารุ่งเรืองเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ทรงโปรดให้มีการกระทำสังคายนา ชำระตรวจสอบพระไตรปิฎกให้ถูกต้องขึ้น โดยกระทำกันที่วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด โดยมีพระธรรมทินเถระ เจ้าอาวาสวัดป่าตาลเป็นประธานฝ่ายสงฆ์ ซึ่งผลจากการทำสังคายนาในครั้งนั้น ส่งผลให้พระพุทธศาสนาในล้านนามีความเข้มแข็งเป็นปึกแผ่น รวมทั้งได้ทรงออกผนวชที่วัดป่าแดงหลวงด้วย

สมัยของ พระเมืองแก้ว(พ.ศ. ๒๐๓๘-๒๐๖๘) เป็นยุคทองของวรรณคดีพระพุทธศาสนา ของล้านนาไทย ปรากฏมีพระสงฆ์ที่เป็นปราชญ์ด้านบาลีจำนวนมาก จนสามารถแต่งคัมภีร์ต่างๆ ได้มากมาย เมื่อเทียบกับสมัยต่างๆ กล่าวคือ สมัยอยุธยา สุโขทัย รัตนโกสินทร์แล้ว ไม่มีพระสงฆ์สมัยใดที่จะชำนาญด้านภาษาบาลี และสามารถแต่งคัมภีร์เป็นภาษาบาลีได้มากมาย เช่นกับสมัยล้านนาเลย^๗ ซึ่งพระสงฆ์เหล่านั้นได้แก่ พระสิริมังคลาจารย์ ได้แต่งหนังสือมังคลัตถปิณีซึ่งหนังสือเล่มนี้ ยังใช้เป็นหลักสูตรการเรียนบาลีในชั้น ป.ช. ๔ ถึง ป.ช. ๗ จนถึงปัจจุบัน นอกจากนั้นพระสิริมังคลาจารย์ยังได้แต่ง เวสสันดรทีปนี จักกวาฬทีปนี สังขยา

^๕ สิริวัฒน์ คำวันสา, รศ., ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๔๐.

^๖ ฟิ้น ดอกบัว, รศ., พระพุทธศาสนากับคนไทย, (กรุงเทพมหานคร : โสภณการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๕.

^๗ สิริวัฒน์ คำวันสา, รศ., ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย, หน้า ๔๒.

และปกาสฏีกาอีกด้วย พระรัตนปัญญา แต่งหนังสือ ชินกาลมาลีปกรณ์ อันเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติพระพุทธศาสนาในล้านนา พระพรหมราชปัญญา แต่งหนังสือรัตนพิมพ์วงศ์ ว่าด้วยประวัติของพระแก้วมรกต พระโพธิ์รังษี แต่งหนังสือสิทธิหิงคินทาน และจามเทวีวงศ์ พระญาณกิตติ แต่งหนังสือ สมันตปาสาทิกาอรรถโยชนา (อธิบายพระวินัย) สีมาสังกรวินิจฉัย(อธิบายเรื่องสีมา) มูลกัจจายนอรรถโยชนา (ไวยากรณ์ภาษาบาลี) และยังมีวรรณกรรมอีกเล่มหนึ่งที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง แต่เชื่อกันว่าเป็นผลงานของภิกษุชาวเชียงใหม่ วรรณกรรมนั้นก็คือ ปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นนิทานชาดกที่มานอกนิบาต จำนวน ๕๐ เรื่องเป็นต้น

๓.๒ คัมภีร์ไบลานเรื่องเปตตพลีฉบับวัดหลวงราชัณฐาน

จากการศึกษาพบว่า การแต่งและคัดลอกคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ในอาณาจักรล้านนานั้น มีผลที่สืบเนื่องมาจากการทำสังคายนาครั้งสำคัญ ของอาณาจักรล้านนาที่ได้มีการกระทำกัน ณ วัดมหาโพธาราม หรือ วัดเจ็ดยอด ในสมัยของพระเจ้าติโลกราช ที่ส่งผลทำให้เกิดการตื่นตัวในการรณาคัมภีร์ธรรมทางพระพุทธศาสนาลงไว้ในไบลาน ซึ่งภาษาเรียกของชาวล้านนาจะเรียกกันว่า “ซัมม์” ซึ่งคำว่า ซัมม์ ในที่นี้มีความหมายเดียวกับคำว่า ธรรม แต่ซัมม์ในภาคเหนือยังมีความหมายพิเศษ คือ หมายถึง ไบลาน หรือเรื่องราวที่ถูกจารึกไว้ในไบลาน และไบลานที่เป็นซัมม์มักเป็นไบลานที่มีขนาดยาว โดยมีความยาวราวหนึ่งสอกเป็นอย่างน้อย^๕ ทำการจดจารสืบทอดเรื่องราวอื่นๆ และเมื่อมีการรณาคัมภีร์เป็นจำนวนมาก จึงส่งผลให้มีการจารคัดลอกวรรณกรรมเหล่านั้นเกิดขึ้นอย่างมากมายเช่นเดียวกัน

ผู้วิจัยพบว่า นอกจากคัมภีร์หรือวรรณกรรมบาลี ที่ได้ยกมากล่าวเป็นตัวอย่าง ในหัวข้อก่อน พระสงฆ์ที่เป็นนักปราชญ์คนสำคัญของชาวล้านนา นอกจากนี้ยังได้มีการแปลคัมภีร์พระไตรปิฎก ตลอดถึงแต่งคัมภีร์ชาดกนอกนิบาต คัมภีร์อานิสงส์ รวมถึงคัมภีร์ธรรมเทศนาต่างๆ ตลอดจนถึง มีการแต่งคัมภีร์ปกรณ์วิเสส เพื่ออธิบายพระไตรปิฎกเป็นภาษาล้านนาอีกด้วย ดังปรากฏพบคัมภีร์ไบลานจำนวนมาก ที่เก็บรักษาไว้ตามวัดต่างๆ ในเขตอาณาจักรล้านนาเดิมที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งส่วนหนึ่งก็ยังคงมีความสำคัญต่อสังคมชาวล้านนาอยู่ คือ ยังมีการใช้แสดงในเทศกาลต่างๆ ของชาวล้านนาอยู่ ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ “คัมภีร์เปตตพลี” เป็นคัมภีร์ไบลานที่มีการใช้เทศน์ในเทศกาลที่ชาวล้านนาเรียกกันว่า “สิบสองเป็ง” ที่มีการทำบุญอุทิศไปให้กับบรรดาญาติทั้งหลายที่ได้ล่วงลับไป ให้ได้รับเอาส่วนบุญจากญาติพี่น้องลูกหลาน เพื่อที่จะได้พ้นจากภาวะแห่งเปรตอสุรกายทั้งหลาย ดังนั้นการปฏิบัติประเพณีก็ด้วยความกตัญญูกตเวที ต้องการให้บุคคลผู้เป็นที่

^๕ มาลา คำจันทร์, แก้วลอดฟ้า, (กรุงเทพมหานคร : หจก. โชคอนันต์การพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า ๕๕.

รักพบกับความสุขในปรโลก จึงได้กระทำสืบๆ กันมา^๕ เป็นที่นิยมกันในสังคมชาวล้านนาแทบทุกวัด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะเลือกทำการศึกษา คัมภีร์เปตตพลีฉบับของวัดหลวงราชस्थान ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งมีความสมบูรณ์ในส่วนของใบลานที่ใช้จาร ตลอดจนถึงด้านของเนื้อหาที่ปรากฏในตัวคัมภีร์ อีกทั้งในคัมภีร์ฉบับวัดหลวงราชस्थานนี้ยังปรากฏข้อความที่แสดงถึงจำนวนวันที่กำหนดในปล่อยตัวปรตจากยมโลกว่าอนุญาตให้เหล่าปรตทั้งหลายได้มารับส่วนบุญในโลกได้กี่วันดังมีเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชस्थาน ดังนี้

เนื้อความย่อ

ขอให้หญิงชายทั้งหลายเป็นคนที่มีความกตัญญู รู้จักบุญคุณของบิดามารดาและญาติผู้ล่วงลับไป สูปรโลกเบื้องหน้าแล้วเสวยผลกรรมที่ตนได้ทำไว้ ถ้าหากผู้ใดทำกุศลไว้มากก็ย่อมไปเสวยสุขอยู่ในสวรรค์ หากผู้ใดกระทำอกุศลไว้มากก็ย่อมเข้าไปสู่อบายภูมิ และควรที่จะระนึกถึงความตายตลอดเวลา ทั้งยังควรหมั่นบำเพ็ญภาวนา ให้ท่านรักษาศีลเมื่อได้ทำการให้ทานแล้ว ก็ควรที่จะอุทิศส่วนบุญไปให้หมู่ญาติ ผู้ที่ล่วงลับไปเหมือนดังพญาพิมพิสารที่ได้ทรงระนึกถึงความเป็นอยู่ของหมู่ญาติทั้งหลาย ที่ได้ทำกาละดับขันธไปสูปรโลกว่าจะมีความสุขทุกข์ประการใด และมีความแจ้งในพระทัยว่า คงมีแต่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียวเท่านั้น ที่จะคลี่คลายความสงสัยของพระองค์ได้ พระองค์จึงได้ไปสู่สำนักแห่งพระศาสดาพร้อมกันนั้น ได้ทำบุญให้ทานแก่หมู่สงฆ์ มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานแล้วก็ได้อุทิศส่วนบุญไปให้ญาติทั้งหลาย พระพุทธองค์ทรงยกย่องว่าผู้ใดศรัทธา ในพระรัตนตรัยให้ทานแล้ว ทำการอุทิศส่วนบุญยอมได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ผู้มีปัญญา ประกอบด้วยอริยธนะ^{๑๐} ทั้ง ๗ ประการ ถ้าหากต้องการให้เหล่าญาติพ้นทุกข์ ก็ควรถวายปัจจัย ๔ มีผ้าจีวรเป็นต้นแก่พระภิกษุทั้งหลาย แล้วอุทิศไปให้เขาทั้งหลายด้วยว่ามีอานิสงส์มาก แม้กระทั่งอานิสงส์แห่งมหาพรหม ๘ พันองค์ก็ไม่อาจเทียบเทียบได้ เว้นไว้แต่พระตถาคตพระองค์เดียวเท่านั้น ด้วยในช่วงเวลาเดือน ๑๒ ขึ้นหนึ่งค่ำ ไปจนถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำที่จะเป็นช่วงเวลาที่ยมโลก ได้ปล่อยให้เปตชนทั้งหลาย ได้มารับส่วนบุญจากลูกหลาน อันว่าเหล่าปรตทั้งหลาย เมื่อถึงเวลาดังกล่าวต่างก็พากันเสาะแสวงหา บรรดาลูกหลานญาติพี่น้องของตนเอง พวกปรตที่มีลูกหลานทำบุญให้ และได้ทำการอนุโมทนาบุญนั้น ต่างก็ได้กลับกลายเป็นเทวบุตรเทวดาไป ส่วนว่าปรตเหล่าใดไม่มีญาติของตนทำบุญให้ ก็พากันรำพึงว่าคงเพราะตนเองตอนมีชีวิตอยู่ไม่ได้ กระทำการกุศลเป็นต้นว่าใส่บาตร รักษาศีลกระทำ

^๕ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๒๐๐.

^{๑๐} อริยทรัพย์ ๗ ประการ.

ภาวนา ไม่ได้เข้าบวชในพระศาสนา ทั้งยังไม่ได้นำลูกหลานเข้าบวช มีข้าวของเงินทองมากมาย แต่หาศรัทธาไม่ได้ ไม่กระทำความบุญให้ทาน ไม่ได้คิดถึงว่ามัจจุราชนำความตายมาสู่ตน คิดแต่จะเพิ่มพูนสมบัติด้วยคิดว่าไว้แก่ตัวลงแล้ว ค่อยประกอบการให้ทานรักษาศีลกระทำภาวนา แต่ก็มาตายเสียก่อน แล้วทิ้งทรัพย์สมบัติไว้ให้คนข้างหลังด้วยกรรมเหล่านี้ จึงไม่มีใครทำความบุญให้ พระพุทธองค์ทรงตรัสต่อว่า ญาติทั้งหลายที่เกิดในอบายภูมิ เมื่อลูกหลานมีความเชื่อ เลื่อมใสในคุณแก้วทั้ง ๓ ประการ ได้ทำความบุญให้ทานรักษาศีลกระทำภาวนาแล้วอุทิศส่วนบุญ ไปให้กับเหล่าญาติทั้งหลาย เขาเหล่านั้นก็จะได้พ้นจากทุกข์ และกลับกลายเป็นคนดีไปเป็นเทวดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีวิมานสูง ๑๕ โยชน์ ประดับด้วยแก้วมณี ๗ ประการประกอบไปด้วยหมู่เทพบริวาร ๑ แสน ก็ด้วยผลแห่งความกตัญญูตาของลูกหลานที่ได้อุทิศผลบุญไปให้ ส่วนอันว่าฝูงเทพดาที่เป็นญาติทั้งหลาย อันพ้นจากภูมิเปรตไปเกิดเป็นเทวดานั้น ก็มีความปรารถนาดีต่อลูกหลาน ได้นำเอาวิมานจากดาวดึงส์มารับขึ้นสู่สวรรค์ แต่ก็ไม่พบเนื่องด้วยเวลาในสวรรค์กับโลกมนุษย์ต่างกันมากจึงมีความเสียใจ อาลัยรักในบรรดาลูกหลานของตนยิ่งนักก็ได้แต่พากันกลับสวรรค์ดั้งเดิม นอกจากนั้นบุคคลใดได้สร้างกุฎิวิหารบ่อน้ำหนทาง ตลอดถึงถวายช่อธงสงฆจีวร เมื่อได้ทำการอุทิศส่วนบุญแล้วญาติทั้งหลาย ก็ย่อมพ้นจากอบายภูมิด้วยเช่นกัน และผู้ให้ทานเองก็ย่อมถึงสวรรค์ชั้นดุสิตด้วย เมื่อได้ฟังพระธรรมเทศนาแล้ว พญาพิมพิสารพร้อมบริวารมหาชนทั้งหลาย ก็ได้พากันบำเพ็ญกุศลธรรม เป็นต้นว่าให้ทานรักษาศีลบำเพ็ญภาวนา และปรารถนาไปเกิดเป็นเทวบุตรเทวดาอยู่ในกามาวจรสวรรค์ ๖ ชั้น ด้วยอำนาจแห่งการให้ทานรักษาศีลและภาวนา แล้วอุทิศส่วนบุญไปให้แก่เหล่าญาติทั้งหลายนั่นเอง

๓.๓ หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์เปตพลี ฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน

จากการศึกษาคัมภีร์เปตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน ผู้วิจัยได้พบหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนาหลายข้อด้วยกัน ประกอบด้วย ศีล ความเชื่อเรื่องบุญบาป ทาน ความกตัญญู อริยธนะทั้ง ๘ ศรัทธา และภาวนา เป็นต้น ดังรายละเอียดที่จะนำเสนอต่อไปนี้

๓.๓.๑ ศีล ๕

ศีล ปรากฏในทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค อังคุตตรนิกาย ปัญจกวรรค สังยุตตนิกาย คหปคิกวรรค และชาดก^{๑๑} แห่งคัมภีร์พระสุตตันปิฎก นอกจากนั้นยังปรากฏในพระวินัยปิฎกและพระ

^{๑๑} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๘๖/๒๔๓, อ.ป.ญ.จก. (ไทย) ๒๒/๑๓๒/๒๒๓, ๒๖๔/๓๐๗.

อภิธรรมปิฎก^{๑๒} ซึ่งได้กล่าวถึง คีล ๕ หรือเบญจคีล ข้อปฏิบัติสำหรับการรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ๕ ประการ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินอกใจ เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการเสพของมีนเมา

ในขุททกนิกาย เถรคาถา พระสีวลีเถระ ได้พูดถึงคีลและเปรียบเทียบเอาไว้ที่น่าฟังว่า “ท่านทั้งหลาย พึงศึกษาคีลในศาสนานี้ ด้วยว่าคีลอันบุคคลศึกษาดีแล้ว สังขมาดีแล้วย่อมนำสมบัติทั้งปวงมาให้ในโลกนี้ นักปราชญ์เมื่อปรารถนาความสุข ๓ ประการ คือ ความสรรเสริญ ความปลื้มใจ และความบันเทิงในสวรรค์เมื่อละไปแล้ว พึงรักษาคีล ด้วยว่าผู้มีคีลมีความสำรวม ย่อมได้มิตรมาก ส่วนผู้ทุศีลประพฤติน่าเกลียดทราม ย่อมแตกจากมิตร นรชนผู้ทุศีลย่อมรับการติเตียนและความเสียชื่อเสียง ส่วนผู้มีคีลย่อมได้รับการสรรเสริญและมีชื่อเสียงทุกเมื่อ คีลเป็นเบื้องต้น เป็นที่ตั้ง เป็นบ่อเกิดแห่งความคิดทั้งหลาย และเป็นประธานแห่งกรรม ทั้งปวง คีลเป็นเครื่องกั้นความทุจริตทำจิตใจให้ร่าเริง เป็นท่าที่ยังลงในมหาสมุทร คือ นิพพานของพระพุทธเจ้าทั้งปวง เพราะฉะนั้น พึงชำระคีลให้บริสุทธิ์ คีลเป็นกำลังหาที่เปรียบมิได้ เป็นอาวุธอย่างสูงสุด เป็นอาวุธอันประเสริฐ เป็นเกาะอันนำอศรจรย์ คีลเป็นสะพาน เป็นมหาอำนาจ เป็นกลิ่นหอมอย่างยอดเยี่ยม เป็นเครื่องลูบไล้ อันประเสริฐ บุคคลผู้สมบูรณ์ด้วยคีลย่อมหอมฟุ้งไปทั่วทุกทิศ คีลเป็นเสบียงอันเลิศ เป็นเสบียงเดินทางขึ้นเขม เป็นพาหนะอันประเสริฐยิ่งนัก เป็นเครื่องหอมฟุ้งไปทั่วทิศานุทิศ คนพาลผู้มีจิตไม่มั่นในคีล ย่อมได้รับการนิทาในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เมื่อตายไปแล้ว ย่อมได้รับทุกข์โทมนัสในอบายภูมิ ย่อมได้รับความทุกข์โทมนัสในที่ทั่วไป

ธีรชนผู้มีจิตตั้งมั่นด้วยดีในคีล ย่อมได้รับการสรรเสริญ ในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ ครั้นตายไปแล้วก็ได้รับความสุขโสมนัสในสวรรค์ ย่อมรื่นเริงใจในที่ทุกสถานในโลกนี้ ความชนะในมนุษยโลก และเทวโลกย่อมมีได้เพราะคีล และปัญญา”^{๑๓}

ความหมายของคีล ในขุททกนิกาย มหานิเทศ ให้ความหมายไว้ว่า “...ภิกษุในธรรมวินัยนี้ สำรวมด้วยความสังวรในพระปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยอาจารย์ และโคจรอยู่(มีมารยาททางการแสดงออก การเคลื่อนไหว ไปมา ล้วนมีความถูกต้องไม่ละเมิดศีล) เป็นผู้เห็น กัณฑ์ในทางทั้งหลาย แม้มีประมาณเล็กน้อย สมาทานอยู่ในสิกขาบททั้งหลาย ความสำรวม ความระวัง ความไม่ก้าวล่วงในสิกขาทั้งหลายนั้น นี้เป็นคีล”^{๑๔}

^{๑๒} อภิวิ. (ไทย) ๓๕/๓๖๓/๓๘๘.

^{๑๓} จุ.เถร. (ไทย) ๒๖/๓๕๓/๓๕๘.

^{๑๔} จุ.มหา. (ไทย) ๓๑/๘๑/๖๓.

ศีล ตามความหมายในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ได้แก่ “คำว่า ศีล มาจากคำว่า สีสณะ (มูลราก) กล่าวคือ พฤติกรรมที่ถูกควบคุมอย่างดี หมายถึง (๑) ความที่กรรมต่างๆ มีกายกรรมเป็นต้น ไม่กระจัดกระจายเพราะมีระเบียบ (๒) ความเป็นที่รองรับหรือเป็นที่ตั้งแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย”^{๑๕}

ศีล ตามพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์ หมายถึง “ความประพฤติดีทางกายและวาจา หรือการรักษากายและวาจาให้เรียบร้อยให้ตั้งอยู่ในความดีงาม รักษาปกติตามระเบียบวินัยให้ปกติ มีการงานที่สะอาดปราศจากโทษเป็นความสุจริตทางกาย วาจาและอาชีพ”^{๑๖}

พุทธทาสภิกขุ ได้อธิบายในแง่ของการปฏิบัติอันเป็นหลักบรมธรรมว่า “ศีล คือ การปฏิบัติเกี่ยวกับระเบียบการเป็นอยู่ทางภายนอก ศีลพัฒนาที่กาย ที่วาจา ให้เป็นกาย วาจาที่น่าดู ศีลเป็นพื้นฐาน แล้วจิตจึงเป็นสมาธิได้ง่าย ถ้ามีศีลแล้วสมาธิก็มีได้ง่าย”^{๑๗}

นอกจากนี้ ท่านยังได้อธิบายไว้ในหนังสือคู่มือมนุษย์ไว้ตอนหนึ่งว่า “ศีล หมายถึง การประพฤติดี ปฏิบัติถูกต้องตามหลักทั่วไป ที่มีหลักอยู่ว่า ไม่เป็นการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน ไม่ทำให้ตนเดือดร้อน ในการที่เกี่ยวข้องกันอยู่เป็นสังคมหรือเกี่ยวข้องกันในครอบครัว หรือแม้ที่สุดที่เกี่ยวข้องของเครื่องใช้สอยต่างๆ ที่เป็นของจำเป็นแก่ชีวิต ซึ่งทั้งหมดนั้นเราจะต้องปฏิบัติให้ถูกต้องในลักษณะที่จะไม่เกิดโทษ หรือเกิดอันตรายขึ้นจากสิ่งเหล่านี้ ข้อปฏิบัติเหล่านี้เรียกว่า ศีล”^{๑๘}

วศิน อินทสระ ได้เขียนไว้ในหนังสือ พุทธจริยศาสตร์ ว่า “ศีล คือ เจตนางดเว้นความชั่วทางกาย วาจา”^{๑๙}

พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) ได้อธิบายเกี่ยวกับ ศีล ๕ ประการไว้ว่า เป็นหลักธรรมที่เริ่มต้นทางความคิด ของคนที่อยู่ร่วมกันและต้องการอยู่ร่วมกัน โดยปกติสุข เป็นหลักการปฏิบัติตน เพื่อความอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขของสังคม จากหลักฐานประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ศีลเกิดขึ้นครั้งแรกสมัยพระเจ้าสมมตราช^{๒๐}

ในคัมภีร์ไบเบิลานเรื่องเปิดตพลิจับวัดหลวงราชสันฐาน ได้แสดงถึงเหตุการณ์ตอนที่พระเจ้าฟิมพิสาร มีความระลึกถึงบุญญาธิการที่ได้ตายไป ว่าจะมีความสุขอยู่ในสวรรค์หรือได้รับความ

^{๑๕} บุญย์ นิลเกษ, ดร., คัมภีร์วิสุทธิมรรคสำหรับประชาชน, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ม.ป.ป.), หน้า ๑๒ - ๑๓

^{๑๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๓๕๑.

^{๑๗} พุทธทาสภิกขุ, ๒๕๑๕, หน้า ๕-๖.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน

^{๑๙} วศิน อินทสระ. พุทธจริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทองกวาว, ๒๕๔๑), หน้า ๑๔.

^{๒๐} พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท, หน้า ๑๘๕.

ทุกข์ในอบายภูมิประการใดบ้าง และผู้ที่จะตอบปัญหานี้ได้ ก็คงมีแต่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น ดังนั้น เมื่อเวลารุ่งเช้าจึงได้พาบริวารไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แล้วทูลถามเรื่องดังกล่าว พระพุทธองค์จึงตรัสตอบปัญหาของพระเจ้าพิมพิสาร ดังข้อความในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถานว่า

...แล้วหื้อได้พากันฟังธรรมรักษาศีล ๕ ศีล ๘ เมตตภาวนากระทำบุญหื้อทานไปทุกวันอย่าขาดและหื้อได้หยาดน้ำหมายทานอุทิศส่วนบุญไปหาญาติกาลูกหลาน ปีตามาดา ผุงมรณตายจากไปสู่โลกพายน้ากันว่าเขาได้ตถ่อยช้อยอยู่ในแห่งห้องอาบายหื้อเขาทั้งหลายได้พ้นเสียงยังที่ยาก...^{๒๐} (ให้พากันฟังธรรมรักษาศีล ๕ ศีล ๘ กระทำเมตตภาวนาทำบุญให้ทานทุกวันและให้กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญไปให้ญาติ บิคมารดา ผู้ตายไปสู่โลกน้า ถ้าเขาได้ตถ่อยในอบายให้เขาได้พ้นเสียงจากที่ทุกข์ยาก)

ข้อความที่ยกมา แสดงนัยให้เห็นว่า การรักษาศีล ๕ นอกจากจะเกิดอานิสงส์แก่ผู้ปฏิบัติเองแล้ว ยังส่งผลแก่ญาติที่ล่วงลับไป อีกด้วย

ดังนั้น ศีลในทางพระพุทธศาสนานั้น ถือว่าเป็นหลักปกครองตนเองซึ่งเป็นกฎแห่งความเป็นมนุษย์ ที่สามารถนำมาควบคุมตนเองด้านการฝึกหัดกาย วาจาของตนให้เรียบร้อยเป็นหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนา ที่สะท้อนให้เห็นถึงเจตนารมณ์ในด้านความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติที่จะดำเนินไปด้วยกันอย่างสมดุล ตลอดถึงศีลยังเป็นสิกขาบทขั้นต้นที่การประพฤติปฏิบัติ มีขอบเขตกว้างขวางครอบคลุมถึงการแสดงออกทางกาย วาจา และการบังคับควบคุมของตนในด้านภายนอกทั้งหมด ให้มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม ทั้งทางด้านสังคมและธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่นด้วยกาย วาจา ตลอดจนไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางสังคมที่เกื้อกูลแก่ชีวิตที่ดีงาม เกื้อกูลในความเป็นอยู่ร่วมกันด้วย มีความเมตตา กรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน และยังเป็นกระบวนการพัฒนาสังคมอีกทางหนึ่ง ที่ทำให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อันจะเอื้อให้ทุกคนสามารถบำเพ็ญกิจที่ดีงามยิ่งๆ ขึ้นไป เพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายของชีวิต เพื่อเข้าถึงประโยชน์ และความดีงามสูงสุด นอกจากนั้นยัง ส่งผลอันไพศาลต่อหมู่ญาติของผู้ปฏิบัติศีล ได้รับอานิสงส์แห่งการปฏิบัติอีกด้วย ดังข้อความในคัมภีร์เปตตพลีที่ได้ยกมาไว้ข้างต้น

^{๒๐} คัมภีร์เปตตพลี ฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน, หน้าลานที่ ๓.

๓.๓.๒ ความเชื่อเรื่องบุญและบาป

ความเชื่อเรื่องบุญและบาป ที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีจะแนะนำให้สร้างกุศลให้มาก เพื่อจะเป็นบุญกุศลที่จะติดตามตัวไป เมื่อสิ้นชีวิตไปจากโลกนี้ด้วยอำนาจของผลบุญกุศล จะส่งผลให้ชาตินี้มีชีวิตที่มีความสุขแล้วยังเป็นผลให้ชาติหน้า จะมีชีวิตที่ดีขึ้นไปกว่าในชาตินี้อีกด้วย เราจะเห็นได้จากพอบถึงประเพณีเดือน ๑๒ เบ็ญ ชาวบ้านจะไปที่วัดเพื่อทำบุญกุศล ดังข้อความที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆานว่า

... มหาราชคิดถึงหาปีตามาตาญาติกาทั้งหลาย อันจตุตถายไปสู่ปรโลกพวยหน้ากันว่า เขาได้ไปตกถ้อยช้อยอยู่ในอาบาย ค้นคว้าไต่หื้อเขาทั้งหลาย ได้พ้นทุกข์และหื้อได้ไปเสวยสุขดังอัน จูงหื้อตั้งจิตศรัทธาอันเลื่อมใสแล้วตกแต่งยังจตุปัจจย ๔ มีผ้าจีวรภิกขาหารเสนาสนะกิลานเกศษมาถวยเป็นทาน แก่พระอริยสังฆะสมุตติสังฆะเจ้า เชื้อโครตเหง้า อัครสาวกาแล้วอุทิศส่วนบุญไปหา ผุ่งปีตามาตาญาติกาพี่น้องอันตกอยู่ห้องอาบาย เขาทั้งหลายก็จักได้พ้นจากทุกข์ จักได้ไปเสวยสุขในชั้นฟ้าดาวดึงสา ด้วยกุศลส่วนบุญอันบุคคลผู้ได้กระทำบุญนี้ ก็มีผละอานิสงส์มากนัคนา หากสังจักมาเทียบเทียบบ่อได้แม้ว่ามหาพรหมได้ ๕ พันตน ก็บ่ออาจจักคณณานันบอานิสงอันนั้น ได้ก็เท่าเว้นไว้ แต่พระตถาคตสิ่งเดียวแล...^{๒๒} (มหาราชคิดถึงปีตามาตาญาติกาทั้งหลาย อันตายไปสู่ปรโลกหากเขาตกอยู่ในอาบาย เมื่ออยากให้เขาทั้งหลายได้พ้นทุกข์และได้เสวยสุขนั้น จึงได้ตั้งจิตให้เลื่อมใสแล้วน้อมนำจตุปัจจย ๔ มีผ้าจีวรภิกขาหารเสนาสนะกิลานเกศษมาถวยทานแก่พระอริยสังฆะสมมตติสังฆะ แล้วอุทิศส่วนบุญไปให้ผุ่งปีตามาตาญาติกาพี่น้องอันอยู่ในอาบาย เขาก็จะพ้นจากทุกข์ ได้ไปเสวยสุขในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ด้วยกุศลส่วนบุญนี้ มีผละอานิสงส์มาก หากสังเทียบเทียบไม่ได้ แม้ว่าอานิสงส์แห่งมหาพรหม ๕ พันองค์ ก็ไม่อาจเท่า เว้นไว้แต่พระตถาคตเท่านั้น)

บุญ คือ การทำความดี ที่เป็นกุศล เป็นเครื่องชำระจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์ บุญนั้นสามารถเกิดขึ้นได้ จากการประพฤติในทางที่ดีเกิดขึ้นได้ ๓ ทาง การประพฤติความดีทางกาย การประพฤติความดีทางวาจา และการประพฤติความดีทางใจ จัดเป็นกุศลกรรม ดังพุทธพจน์ที่ตรัสไว้ว่า

ผู้ทำบุญไว้ ย่อมบันเทิงใจในโลกนี้
ตายไปแล้วก็ยังบันเทิงใจในโลกหน้า

^{๒๒} คัมภีร์เปตตพลี ฉบับวัดหลวงราชสังฆาน, หน้าลานที่ ๕-๑๐.

ชื่อว่าบันเทิงใจในโลกทั้งสอง

เขาย่อมบันเทิงรื่นเริงใจเพราะเห็นกรรมที่บริสุทธิ์ของตน^{๒๓}

การทำบุญเพื่อให้เกิดประโยชน์ขึ้นกับตัวเอง ทั้งในชาตินี้และในชาติหน้านั้น เรียกว่า บุญกิริยาวัตถุ ๓ คือ

- ๑) ทานมัย บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการให้ทาน
- ๒) สีลมัย บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการรักษาศีล
- ๓) ภาวนามัย บุญกิริยาวัตถุที่สำเร็จด้วยการเจริญภาวนา^{๒๔}

บาป คือ ความชั่ว ความร้าย กรรมชั่ว อกุศลกรรมที่ส่งผลให้ถึงความเดือดร้อน สภาพที่ทำให้ถึงคดีอันชั่ว เป็นสิ่งที่ทำจิตให้ตกสู่ที่ชั่ว คือ ทำให้เรามีสภาพที่เลวลง ทำให้เรามีสภาพที่เสื่อมลง^{๒๕} การทำความชั่ว หรือ บาปนั้น เรียกว่า อกุศลกรรม สามารถกระทำได้ ๓ ทาง คือ การทำความชั่วทางกาย การทำความชั่วทางวาจา และการทำความชั่วทางใจ ดังพุทธพจน์ที่ตรัสว่า

บุคคลทำกรรมใดแล้ว

ย่อมเดือดร้อนใจในภายหลัง

ร้องไห้หน้าตานองหน้า เสวยกรรมอยู่

กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมไม่ดี

บุคคลทำกรรมใดแล้ว

ย่อมไม่เดือดร้อนใจในภายหลัง

อิมเอบ ติใจ เสวยกรรมอยู่

กรรมนั้นชื่อว่า เป็นกรรมดี^{๒๖}

การกระทำความชั่วนั้น เรียกว่า รากเหง้าของการกระทำความชั่ว เมื่อทำไปแล้วจะให้บาปกรรมย้อนกลับมาหาตัวเอง เรียกว่า อกุศลกรรม ๓ ประการ คือ

- ๑) กายกรรมฝ่ายอกุศลกรรม คือ การกระทำความชั่วทางกาย
- ๒) วจีกรรมฝ่ายอกุศลกรรม คือ การกระทำความชั่วทางวาจา
- ๓) มโนกรรมฝ่ายอกุศลกรรม คือ การกระทำความชั่วทางใจ^{๒๗}

^{๒๓} บุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๖/๒๕.

^{๒๔} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๖๕.

^{๒๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๑๓๖.

^{๒๖} บุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๖๗/๑๑๔.

^{๒๗} อง. ตัก. (ไทย) ๒๐/๑๔๗/๑๕๕.

๓.๓.๓ ทาน

ประเทศไทยเป็นเมืองพุทธ เป็นสังคมที่มีความสงบร่มเย็น เพราะมีหลักธรรมต่างๆ หล่อเลี้ยงจิตใจชาวพุทธ โดยเฉพาะคำสอนเรื่องทาน ทำให้พุทธศาสนิกชนมีจิตใจเมตตา กรุณา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ใจบุญสุนทาน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน^{๒๔} ซึ่งการบริจาคทานนั้นจะเกิดขึ้นด้วยความตั้งใจที่จะมุ่งทำดี มีความปรารถนาดีต่อผู้รับทาน โดยอาจเกิดจากความรัก ความเมตตา ความสงสาร ความเคารพ ความศรัทธา ความเลื่อมใส ที่มีต่อบุคคลที่ตนจะให้ หรือสถานที่ที่ตนจะให้ แล้วบริจาคซึ่งท่านเรียกว่าทานวัตถุ คือสิ่งของที่นำมาบริจาค้นั้น จะต้องเป็นสิ่งที่ได้มาโดยชอบธรรม^{๒๕} สำหรับการให้ทานนั้น นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการทำความดี ตามหลักของบุญกิริยาวัตถุ ๓ ประการ เพื่อการจะบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุด ตามพระประสงค์ของพระพุทธศาสนา เพราะปกติแล้วมนุษย์คนเราย่อมถูกกิเลส ๓ อย่าง คอยควบคุมเราเสมอ คือ โลภะ ความอยากได้ โทสะ ความคิดประทุษร้าย โมหะ ความหลง^{๒๖} เรียก อกุศลมูล ซึ่งต้องกำจัดด้วย ทาน ศีล ภาวนา โดยขั้นต้นต้องใช้ทานกำจัดโลภะก่อน ก็จะทำให้โทสะและโมหะเบาบางลงไปได้ โดยปกติแล้วการให้ทาน คือ การสละสิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น หรือเพื่อการสาธารณประโยชน์^{๒๗} สำหรับทานที่ปรากฏในคัมภีร์ เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆฐานนั้นมีปรากฏอยู่ว่า

...เราทั้งหลายนี้มาเป็นคนอันธพาลา หาผญาปัญญาบ่อได้ริรอมหอมเหียบเอาเข้าของไว้ เป็นอันมากนักรหนา หาศรัทธาบ่อได้มีข้าวของไว้ ก็พ้อบ่อกระทำบุญหื้อทาน ด้วยความประมาทบ่อได้คิดถึงหามัจจุราชความตายและ ความหมายว่าจักหื้อเป็นดีมีนักรยิ่งกว่าเก่า คันว่ากูแก่เฒ่ามาแล้วค้อยกระทำบุญ หื้อทานรักษาศีลฟังธรรมเมตตาภาวนาว่าอัน ก็บ่อสมดังคำที่ได้คิดว่าไฉนสักคำ...^{๒๘} (เราทั้งหลายนี้เป็นคนพาลา ไร้ซึ่งปัญญาเก็บออมเข้าของไว้เป็นอันมาก แต่ไม่ประกอบด้วยศรัทธาไม่ให้ทาน มัวประมาทในความตายทั้งยังค้อยแต่จะเพิ่มพูนข้าวของ โดยคิดว่าพอแก่เฒ่าค้อยทำบุญให้ทานรักษาศีลเจริญเมตตาภาวนา แต่ก็ไม่สมปรารถนา)

^{๒๔} พระมหาอนันต์ ชวนาภิกุ (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕๕.

^{๒๕} พระเทพคิลิก (ระแบบ วิฑูญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท, หน้า ๑๖๖.

^{๒๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๘๔.

^{๒๗} คมสัน สังฆมณี, คติธรรมจากพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒, (กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๕๒.

^{๒๘} คัมภีร์เปตตพลี ฉบับวัดหลวงราชสังฆฐาน, หน้าลานที่ ๒๕-๒๖.

สำหรับท่านนั้น พระพุทธองค์ทรงกำหนดให้ท่านเป็นข้อแรก ในธรรมอนุพุทธิกถา สำหรับทรงแสดงแก่ฤๅษีผู้ที่มีอุปนิสัยสามารถที่จะบรรลุธรรมพิเศษ ทรงแสดงอนุพุทธิกถานี้ ก่อน แล้วจึงตรัสแสดงอริยสัจจ์ ๔ เป็นการทำให้พร้อมที่จะรับ คุณผ้าที่ซักฟอกสะอาดแล้ว ควรรับน้ำย้อมต่างๆ ได้ด้วยดี^{๓๓} เป็นธรรมเทศนาที่แสดงเนื้อความลุ่มลึกลงไปโดยลำดับ เพื่อขัดเกลาอริยาศัยของผู้ฟัง ให้มีความประณีตขึ้นไปเป็นขั้นๆ จนพร้อมที่จะทำความเข้าใจในธรรมส่วน ปริมัตถ์ข้อแรกก็คือทานกถา (เรื่องทาน)^{๓๔} ทรงแสดงประโยชน์ของการให้ เพื่อละความเห็นแก่ตัว และความตระหนี่มีความเอื้อเฟื้อแก่ผู้อื่น^{๓๕} สำหรับประเภทของท่านในพระพุทธศาสนา ได้จัดไว้ เป็น ๓ ประเภทคือ

๑) อามิสทาน การให้วัตถุสิ่งของเป็นทาน ซึ่งแบ่งตามเจตนาของผู้ให้นั้นจะมีอยู่ ๒ ประเภท คือ สังฆทาน เป็นทานที่ให้เพื่อการส่วนรวม โดยไม่เจาะจงให้กับผู้หนึ่งผู้ใด และ ปาฏิบุคลิกทาน ทานที่มุ่งหมายทำการเจาะจงให้แก่บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง

๒) ธรรมทาน การให้ธรรมและความรู้ที่ถูกต้องตลอดถึงการให้อภัยเป็นทาน

ก) วิทยาทาน เป็นการให้ความรู้อยู่สองประเภทคือ การให้ความรู้ทางโลกอัน เป็นการสั่งสอนให้มีความรู้ เพื่อที่จะนำไปประกอบอาชีพเลี้ยงตัว ในทางที่ถูกต้องอย่างหนึ่งและความรู้ทางธรรม อันจะส่งผลให้ผู้ปฏิบัติตามกัจจกิลสได้ และเข้าถึงพระนิพพานได้อย่างหนึ่ง

ข) อภัยทาน การไม่ถือโทษโกรธผู้ใด ไม่เป็นภัยต่อผู้อื่น ประกอบด้วยจิตที่มีความเมตตาปรารถนาดีต่อผู้อื่น ผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการให้อภัยทานมากที่สุดคือ ตัวของผู้ให้อภัยเอง เพราะทุกครั้งที่ไม่ให้อภัยได้ จะรู้สึกปลดปล่อย เบาอกสบายใจ สดชื่นแจ่มใสมีความสุข^{๓๖}

สำหรับบุคคลผู้ใด ที่ได้ทำการให้ทานอยู่เป็นเนืองนิตย์นั้น ผลของการให้ทานที่บุคคลให้ดีแล้ว ย่อมมีอานิสงส์ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้ว่า

๑. ผู้ที่มีการให้ทานอยู่เนืองนิตย์ย่อมเป็นที่รักของคนเป็นอันมาก
๒. ผู้เป็นสัตบุรุษ คือ คนดีย่อมคบหาเข้าใกล้กับบุคคลผู้ให้ทาน
๓. ชื่อเสียงของผู้ให้ทานย่อมฟุ้งขจรกระจายไปในสถานที่ต่างๆ

^{๓๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๗.

^{๓๔} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๗๕/๔๒.

^{๓๕} กรมการศาสนา, ธรรมศึกษาชั้นโท, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๔.

^{๓๖} พระมหาอานนท์ ชวนาภิกุ (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕.

๔. เมื่อเขาเข้าไปในสมาคมใด ย่อมมีความองอาจกล้าหาญ แกล้วกล้าในสมาคม
นั้นๆ
๕. เมื่อถึงเวลามรณกรรม ย่อมไม่หลงทำกาลกิริยาตาย แต่ตายด้วยสติ
๖. เมื่อเขาตายไปแล้ว จะไปบังเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๓๖}

จากการศึกษาพบว่า การให้ทานในบุคคลประเภทต่างๆ นั้นย่อมให้ผลในทักษิณาดังกัน ดังในทักษิณาวินัยสูตร มัชฌิมนิคาย อุปริปัญญาสภักที่ว่าด้วยการจำแนกประเภท ของบุคคลผู้รับทักษิณาทานดังนี้

๑. บุคคลย่อมถวายทานในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑
๒. บุคคลย่อมถวายทานในพระปัจเจกพุทธะ นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๒
๓. บุคคลย่อมถวายทานในพระสาวกของตถาคตผู้เป็นพระอรหันต์ นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๓
๔. บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอรหัตตผล นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๔
๕. บุคคลย่อมถวายทานในพระอนาคามี นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๕
๖. บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งอนาคามีผล นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๖
๗. บุคคลย่อมถวายทานในพระสกทาคามี นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๗
๘. บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งสกทาคามีผลนี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๘
๙. บุคคลย่อมถวายทานในพระโสดาบัน นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๙
๑๐. บุคคลย่อมถวายทานในท่านผู้ปฏิบัติเพื่อทำให้แจ้งโสดาปัตติผล นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑๐
๑๑. บุคคลย่อมถวายทานในบุคคลภายนอกศาสนาผู้ปราศจากความกำหนัดในกามทั้งหลายแล้ว นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑๑
๑๒. บุคคลย่อมให้ทานในปุถุชนผู้มีศีล นี่เป็นทักษิณาปาฏิปุคคลิกประการที่ ๑๒

^{๓๖} พระเทพคิลิก (ระแบบ ฐิตญาโน), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท, หน้า ๑๖๘.

๑๓. บุคคลยอมให้ทานในปุณฺณผู้ทุศีล นี้เป็นทักษิณาปาฏิบุคลิกประการที่ ๑๓
 ๑๔. บุคคลยอมให้ทานในสัตว์ดิรัจฉาน นี้เป็นทักษิณาปาฏิบุคลิก
 ประการที่ ๑๔^{๓๘}

นอกจากการแยกประเภทของบุคคลผู้รับทักษิณานี้แล้ว การที่ผู้ให้จะได้รับประโยชน์หรืออานิสงส์จากการให้ทานนั้น ยังมีเงื่อนไขจากตัวบุคคลผู้รับอีกด้วยดังนี้

๑. ให้ทานในสัตว์เดรัจฉานมีอานิสงส์ ๑๐๐ อรรถภาพ*
๒. ให้ทานในปุณฺณผู้ทุศีลมีอานิสงส์ ๑,๐๐๐ อรรถภาพ
๓. ให้ทานในปุณฺณผู้มีศีลมีอานิสงส์ ๑๐๐,๐๐๐ อรรถภาพ
๔. ถวายทานในนักรบวชนอกพุทธศาสนาที่ปราศจากความกำหนัดมีอานิสงส์แสน โกฎิอรรถภาพ
๕. ถวายทานในผู้ทำให้แจ้งโศคาปัตติผลมีอานิสงส์นับอรรถภาพไม่ถ้วน
๖. ถวายทานในพระโศคาบันมีอานิสงส์นับอรรถภาพไม่ถ้วน
๗. ถวายทานในผู้ทำให้แจ้งสกทาคามีผลมีอานิสงส์นับอรรถภาพไม่ถ้วน
๘. ถวายทานในพระสกทาคามีมีอานิสงส์นับอรรถภาพไม่ถ้วน
๙. ถวายทานในผู้ทำอานาคามีผลให้แจ้งมีอานิสงส์นับอรรถภาพไม่ถ้วน
๑๐. ถวายทานในพระอนาคามีมีอานิสงส์นับอรรถภาพไม่ถ้วน
๑๑. ถวายทานในผู้ทำอรหัตผลให้แจ้งมีอานิสงส์นับอรรถภาพไม่ถ้วน
๑๒. ถวายทานในพระอรหันต์มีอานิสงส์นับอรรถภาพไม่ถ้วน
๑๓. ถวายทานในพระปัจเจกพุทธเจ้ามีอานิสงส์นับอรรถภาพไม่ถ้วน
๑๔. ถวายทานในพระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้ามีอานิสงส์นับไม่ถ้วน^{๓๙}

โดยที่การให้ทานนั้น ถือกันว่าเป็นหลักปฏิบัติอันสำคัญประการหนึ่ง ของพุทธบริษัททั้งหลาย ดังนั้นเมื่อได้ให้ทานแล้ว ย่อมจะยังประโยชน์ให้แก่ผู้ให้ทานดังนี้

๑. ทิฏฐุชฌมิกัตถะ ประโยชน์ที่พึงถือเอาในปัจจุบัน นับเป็นประโยชน์ขั้นต้นที่ผู้ให้พึงจะได้รับเป็นความสุขระดับชาวโลก คือ ลาภ ยศ สรรเสริญและสุข เป็นต้น

^{๓๘} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๗-๔๒๘.

* พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายคำว่าอรรถภาพไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลศัพท์ว่า ความเป็นตัวตน ชีวิต เบญจขันธ์

^{๓๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๗๕/๔๒๘-๔๒๙.

๒. สัมปรายิกัตถะ ประโยชน์ที่สูงในระดับจิตใจ เป็นจุดมุ่งหมายที่เน้นเรื่องความสุขทางจิตใจ จนถึงเข้าสู่สุคติภูมิหลังจากที่ตนได้ดับชีพลง

๓. ปรมัตถะประโยชน์ เป็นระดับสูงสุดอันเนื่องมาจากเป็นระดับที่รู้แจ้งแห่งสภาพของสรรพสิ่งตามความเป็นจริง อยู่จบพรหมจรรย์ ไม่มีกิจที่ต้องทำอีกต่อไปแล้ว นั่นคือการเข้าถึงพระนิพพานอันเป็นบรมสุข

๓.๓.๔ ความกตัญญู

ทัศนะของพระพุทธศาสนานั้น ในโลกนี้มีบุคคลที่หาได้ยากอยู่ ๒ ประการคือ บุพพการี บุคคลผู้ทำอุปการะก่อน คือ ผู้ที่แนะนำสั่งสอนช่วยเหลืออุปถัมภ์เลี้ยงดูบุคคลอื่นมาก่อน ด้วยความกรุณา มิได้หวังผลตอบแทน และกตัญญูกตเวที บุคคลผู้รู้อุปการะที่ท่านทำแล้วตอบแทน^{๔๐} ซึ่งอันที่จริงแล้วคนแต่ละคนย่อมเป็นไปได้ทั้ง ๒ สถานะ ขึ้นอยู่กับจุดที่เราเกี่ยวข้องและบุคคลที่เราเกี่ยวข้อง เช่น บุตรธิดา กับมารดาบิดา โดยโครงสร้างมารดาบิดาก็เป็นบุพการีของบุตรธิดา แต่ไว้ในขณะเดียวกันนั่นเอง บุตรธิดาก็เป็นบุพการีของหลาน ซึ่งเป็นลูกของตน หรือแม้กระทั่งว่าเพื่อนกับเพื่อน ใครช่วยใครในเรื่องอะไร ช่วงนั้นคนที่ให้การช่วยเหลือนั้นจะเป็นบุพการี ซึ่งคนที่ได้รับการช่วยเหลือจะต้องแสดงออกซึ่งความกตัญญูกตเวที และในโอกาสต่อมา คนที่เคยได้รับความช่วยเหลือนั่นเอง ก็ไปช่วยเหลือเขา นอกจากจะเป็นการตอบแทนเขา ก็กลายเป็นบุพการีอีกต่อหนึ่ง เป็นลักษณะของกิริยา ปฏิกิริยาที่หมุนกันไป ทำให้บุคคลอยู่กันอย่างมีความรัก ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งถือกันว่าผู้ที่มีความกตัญญูนั้นเป็นสัตบุรุษ ดังความปรากฏว่า สัตบุรุษเป็นคนกตัญญู เป็นคนกตเวที ความเป็นคนกตัญญู ความเป็นคนกตเวที สัตบุรุษทั้งหลายสรรเสริญ ความเป็นคนกตัญญู และความเป็นคนกตเวทีทั้งหมดนี้เป็นภูมิสัตบุรุษ^{๔๑} นอกจากนี้ การเป็นผู้มีความกตัญญูตอบแทนคุณผู้ให้อุปการะตนนั้น ยังถือว่าเป็นการตอบแทนที่ทำให้ยากยิ่ง ดังปรากฏในสมจิตตวรรค หมวดว่าด้วยเทวดาพร้อมใจกันไว้ว่า การที่จะทำการตอบแทนมารดาและบิดา ถึงบุตรจะใช้เวลา ๑๐๐ ปี ทำการประคับประคองมารดาไว้บนบ่าข้างหนึ่ง บิดาบนบ่าข้างหนึ่ง ทำการอบกลืน นวดให้ การอาบน้ำ ให้ถ่ายอุจจาระและปัสสาวะลงบนบ่าทั้งสอง ก็ยังไม่ถือว่าเป็นการตอบแทนแก่บิดามารดาเลย แม้แต่การสถาปนามารดาบิดาไว้ในราชสมบัติ อันประกอบไปด้วยรัตนะ ๗ ประการ การกระทำเช่นนี้ ก็ยังไม่ถือว่าเป็นการตอบแทนคุณบิดามารดาเลย

^{๔๐} ไพรินทร์ ฌ วันนา, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคำพร่ำสอน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๕๕.

^{๔๑} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๓/๗๗.

ส่วนว่าบุตรคนใด ให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีศรัทธา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในสัทธา สัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยศรัทธา) ให้มารดาและบิดาผู้ทุศีล สมาทาน ตั้งมั่นดำรงอยู่ในศีลสัมปทา (ความถึงพร้อมด้วยศีล) ให้มารดาและบิดาผู้ตระหนี่ สมาทานตั้งมั่น ดำรงอยู่ในจาคสัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยการเสียสละ) ให้มารดาและบิดาผู้ไม่มีปัญญา สมาทาน ตั้งมั่น ดำรงอยู่ในปัญญา สัมปทา(ความถึงพร้อมด้วยปัญญา) ด้วยเหตุเพียงนี้แล การกระทำอย่างนั้นชื่อว่าอันบุตรได้ทำและ ทำตอบแทนแก่มารดาและบิดา^{๔๒} และถึงที่สุดท่านทั้งสองจะได้ทำกาลกิริยาตายจากโลกนี้ ไปสู่ภพ ภูมิเบื้องหน้า บรรดาลูกหลานทั้งหลายก็ย่อมมีหน้าที่ ต้องทำบุญอุทิศส่วนบุญไปให้ท่าน อันเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูทศเวทิตี ในคราวมีเทศกาลและประเพณีต่างๆ รวมทั้งประเพณีการ ถวายขันข้าว ให้บุพพการี และญาติผู้ล่วงลับไป^{๔๓} เพื่อเป็นการทำอุปการะท่าน ป้อนกันท่านไม่ให้ ได้รับความเดือดร้อนในภพภูมิหน้า ดังเนื้อหาที่ปรากฏในคัมภีร์เปิดตพลิจฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน ว่า

..แล้วหื้อได้ปากันฟังธรรมรักษาศีล ๕ ศีล ๘ เมตตากาวนา กระทำบุญหื้อท่านไปทุกวัน อย่างขาดและหื้อได้หยาดน้ำหมายทาน อุทิศส่วนบุญไปหาญาติลูกหลาน ปีตามาดา ผุง มรณตายจากไปสู่โลกพายหน้า ค้นว่าเขาได้ตกถ้อยช้อยอยู่ในแห่งห้องอาบาย หื้อเขาทั้งหลาย ได้พ้นเสียดยที่ยากด้วยอำนาจแห่ง อกุศลกรรมหื้อนำเขาไปเกิดในชั้นฟ้าเลิศดุสิตา ก็ได้ชื่อ ว่าเราทั้งหลาย มีความกตัญญูตาเผื่อแผ่ ตอบแทนยังบุญคุณพ่อแม่และญาติกา ตามดัง พระปรมมเสาศาได้เทศนา. . .^{๔๔} (ให้ปากันฟังธรรมรักษาศีล ๕ ศีล ๘ เจริญภาวนา ทำบุญ ทุกวันอย่างขาดและให้กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญไปให้ญาติลูกหลาน บิดามารดา อันตายไปสู่ ปรโลกเบื้องหน้า ให้เขาทั้งหลายได้พ้นจากความทุกข์อันเป็นอำนาจแห่งอกุศลกรรมให้นำ เขาไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต ก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญู ตอบแทนบุญคุณพ่อแม่และ ญาติ ดังพระบรมเสาศาได้เทศนา)

จากเนื้อหาของคัมภีร์ดังกล่าวทำให้ทราบว่ามีจุดมุ่งหมายต้องการเพื่อให้บรรดา ลูกหลาน ได้มีความกตัญญูรู้บุญคุณของท่าน เมื่อใดที่ท่านเหล่านั้นได้ถึงแก่ความตาย ผู้ที่อยู่ใน ฐานะของลูกหลาน ก็ต้องทำการอุทิศส่วนบุญให้ ซึ่งการกระทำลักษณะนี้ ย่อมได้รับประโยชน์ หลายอย่างทั้งผู้ให้และผู้รับเป็นต้นว่า ทำให้ไม่ลืมท่าน ทำให้ท่านได้รับความสุขอันเกิดจากผลบุญ

^{๔๒} อญ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๓๔/๗๓-๗๘.

^{๔๓} ไพรินทร์ ฌ วันนา, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคำพร ส้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๐๐.

^{๔๔} คัมภีร์เปิดตพลิจ ฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน, หน้าลานที่ ๓.

มากยิ่งขึ้น ถือว่าเป็นการพบปะประจักษ์กันในกลุ่มญาติพี่น้อง เมื่อประพฤติปฏิบัติเช่นนี้แล้ว ก็ย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อบุพพการี

๓.๓.๕ อริยชนทั้ง ๗

อริยชนทั้ง ๗ หรือนัยหนึ่งก็คือ อริยทรัพย์ ๗^{๔๕} นั่นเอง สำหรับคำว่าอริยทรัพย์นั้น แปลว่า ทรัพย์อันประเสริฐ หรือ ทรัพย์ของพระอริยะ เพราะคำว่าทรัพย์ในทางพระพุทธศาสนานั้น ท่านแบ่งทรัพย์ไว้เป็น ๒ ระดับคือ โลกียทรัพย์ เป็นทรัพย์ที่เป็นวัตถุ เป็นเรื่องของการอยู่ดีมีสุขในชีวิตปัจจุบัน อาศัยได้ทรัพย์มาโดยการประกอบอาชีพในทางที่ไม่ผิดกฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม สร้างความสุขในการครองเรือนให้เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากว่าทรัพย์ที่เป็นวัตถุสิ่งของต่างๆ ในโลกมีอยู่อย่างจำกัด แต่ความต้องการของคนเรานั้นมีมาก ถ้าหากว่าคนในสังคมเป็นผู้ที่คอยแต่จะแสวงหา กอบโกย ตักตวงโดยปราศจากศีลธรรมประจำใจค้ำครองแล้ว อาจก่อให้เกิดปัญหาในการดำรงชีวิตของทั้งตนเองและผู้อื่นได้

ดังนั้นท่านจึงได้แสดงทรัพย์ภายในหรือ อริยทรัพย์ไว้ให้เป็นธรรมะประจำใจ เพื่อคอยบำบัดความทะยานอยาก ในวัตถุสิ่งของอันเป็นโลกียะทรัพย์ที่ต้องการหามา เพื่อสนองตอบค้นหาของตนเอง ให้เกิดความรู้สึกพอเพียง พอประมาณยินดีในสิ่งที่ตนเองได้รับ และในขณะที่เดียวกันนั้นก็จะทำหน้าที่ปรับปรุงจิตใจ ของบุคคลให้มีความสงบ เยือกเย็น มีความประณีตขึ้น อันเป็นทรัพย์เป็นที่พึ่งพำนัก ทั้งในปัจจุบันชาติและในภพภาคหน้า อันเป็นสมบัติของนักปราชญ์ ผู้รู้จักความจริงของชีวิต ดังปรากฏในคัมภีร์เปิดตพลีนบับวัดหลวงราชสังฆานว่า

...แม้ว่าคนทุกซ์ไรร้ายประการใดก็ดี หือมีใจไสยินดีมีศรัทธาอันเลื่อมใส ในคุณแก้วทั้ง ๓ กระทำบุญหือทาน ไปตามแต่ได้แล้วอุทิศส่วนบุญไปหาญาติกา ก็ได้ชื่อว่าตอบบุญแทนคุณญาติกา ฟุ้งญาติบุคคลผู้นั้นก็ได้ชื่อว่าปราชญ์ผู้มีพญา ปัญญา ได้ชื่อว่าเป็นผู้บรมมวลไปด้วย อริยชนทั้ง ๗ สิ่งเป็นเข้าของอันดีล้ำยิ่งแท้นักหนา. . .^{๔๖} (คนทุกซ์ไรร้ายประการใดก็ตาม ให้มีใจศรัทธาเลื่อมใส ในคุณแก้ว ๓ ประการ ทำบุญให้ทาน แล้วอุทิศส่วนบุญไป

^{๔๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้แสดงไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม ประกอบด้วย ศรัทธา ความเชื่อที่มีเหตุผล มั่นใจในหลักที่ถือและในการดีที่ท่า, ศีล การรักษากายวาจาให้เรียบร้อย ประพฤติถูกต้องดีงาม, หิริ ความละอายใจต่อการทำความชั่ว, โอตตปปะ ความเกรงกลัวต่อความชั่ว, พาหุสัจจะ ความเป็นผู้ได้ศึกษาเล่าเรียนมาก, จาคะ ความเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่, ปัญญา ความรู้ความเข้าใจ ต่อแก่แท้นเหตุผล ดีชั่ว ถูกผิด คุณโทษ ประโยชน์ มิใช่ประโยชน์รู้จัก รู้พิจารณา และรู้ที่จะจัดทำ

^{๔๖} คัมภีร์เปิดตพลีนบับวัดหลวงราชสังฆาน หน้าลานที่ ๕.

ให้ญาติ ก็ได้ชื่อว่าตอบแทนคุณญาติ ผู้ญาติบุคคลนั้นก็ได้อีกว่าเป็นนักปราชญ์ ผู้มีปัญญา ได้ชื่อว่าเป็นผู้ประกอบไปด้วยอริยชนทั้ง ๗ ประการ เป็นข้าของอันล้ำเลิศเที่ยงแท้)

ดังนั้น อริยทรัพย์จึงเป็นทรัพย์ภายในที่ล้ำค่า เป็นทรัพย์ภายในใจอันประเสริฐ ๗ ประการอันประกอบไปด้วย

- ๑) สัทธาณะ ทรัพย์คือศรัทธา
- ๒) สीलธนะ ทรัพย์คือศีล
- ๓) หิริธนะ ทรัพย์คือหิริ
- ๔) โอตตปฺปธนะ ทรัพย์คือโอตตปฺปะ
- ๕) สุตฺถน ทรัพย์คือสุตะ
- ๖) จาคธนะ ทรัพย์คือจาคะ
- ๗) ปัญญาธนะ ทรัพย์คือปัญญา^{๔๓}

อย่างไรก็ดีแม้อริยทรัพย์ จะจำแนกแจกแจงไว้ถึง ๗ ประการก็ตาม แต่ตามหลักการ ปฏิบัติตนให้ได้ผลดีนั้น ต้องอาศัยศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา เพราะปัญญาเป็นเครื่องพินิจ พิจารณา จะทำให้เป็นชีวิตที่อยู่ได้ด้วยปัญญา มีศรัทธาดังมั่น ไม่โยกคลอนหวั่นไหว เป็นอริยสาวก ในธรรมวินัยเป็นผู้มีศรัทธา เชื่อนในปัญญาเครื่องตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ดังปรากฏในวิถิตถนสูตรว่า

ผู้ใดจะเป็นสตรี หรือบุรุษก็ตาม
มีทรัพย์ ๗ ประการนี้ คือ สัทธาณะ
สีลธนะ หิริธนะ โอตตปฺปธนะ
สุตฺถน จาคธนะ และปัญญาธนะ
บัณฑิตทั้งหลายเรียกผู้นั้นว่า “เป็นคนไม่ขัดสน”
ชีวิตของเขาก็ไม่สูญเปล่า
เพราะฉะนั้น ผู้มีปัญญา
เมื่อระลึกถึงคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย
ควรหมั่นประกอบศรัทธา ศีล
ความเลื่อมใสและการเห็นธรรม^{๔๔}

^{๔๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๓๐/๓๓๑.

^{๔๔} อัง.สตฺตคก. (ไทย) ๒๓/๖/ธ.

ดังนั้นผู้ที่มีอริยทรัพย์จึงได้ชื่อว่า เป็นคนไม่ขัดสน เป็นธรรมที่ควรเสาะแสวงหาเอาไว้ เพราะเมื่อบังเกิดกับผู้ใดแล้ว จะทำหน้าที่กำจัดกิเลสและพัฒนาจิตใจของผู้ยึดถือ และทรัพย์ภายใน นี้ยังมีค่ากว่าทรัพย์ภายนอกกล่าวคือ

๑) ไม่ทั่วไปแก่คนทั้งหลาย ทรัพย์ภายนอกนั้นพร้อมที่จะเกิดภัยอันตราย จากคนที่ไม่หวังดีบ้าง จากภัยของธรรมชาติบ้าง แต่อริยทรัพย์นั้นเกิดขึ้นภายในจิตใจ ผู้ใดทำให้เกิดขึ้นได้ ก็เป็นเรื่องของบุคคลนั้น

๒) โจรลักขโมยไม่ได้ คนเลวแย่งชิงไม่ได้ เพราะเป็นเรื่องของคุณธรรม ภายในจิตใจเป็นทรัพย์ที่จับต้องไม่ได้ และธรรมคาทรัพย์ที่จับต้องได้ จะต้องมีการเสียภาษีอากร ให้แก่ราชการบ้านเมือง แต่ทรัพย์ภายในไม่ต้องเสียภาษีอากรแต่ประการใด^{๔๕}

ดังนั้นธรรมทั้ง ๗ ประการนี้ จึงเป็นธรรมสนับสนุนให้ทำความดีในทุกๆด้าน โดยเฉพาะการพึ่งพาตนเอง ดังนั้นหลักธรรมอริยทรัพย์ทั้ง ๗ ประการในคัมภีร์เปิดตพลีจึงอำนวยผลให้ผู้ที่ได้ประพฤติปฏิบัติตาม ได้สมปรารถนาในสิ่งที่พึงประสงค์

๓.๓.๖ ศรัทธา

ถึงแม้ว่าเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นนิกายใดต่างก็ถือว่า นิพพาน หรือ ความหลุดพ้น เป็นเป้าหมายสูงสุด โดยการปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา ๓ ประการคือ สิล สมาธิ ปัญญา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ แต่อย่างไรก็ตามหลักปฏิบัติจะไม่เกิดประโยชน์เลย หากบุคคลขาดเสียซึ่งศรัทธา ความเชื่อ ความเลื่อมใส เชื่อมั่นในศาสนาและหลักคำสอนอันเป็นข้อปฏิบัติทางศาสนา ศรัทธาจึงเป็นคุณสมบัติขั้นต้น ของผู้ที่ยอมรับในศาสนา เมื่อศรัทธาเกิดขึ้น ความเชื่อมั่นอย่างหนักแน่นก็ปรากฏตาม พร้อมทั้งจะปฏิบัติเพื่อให้ไปถึงจุดหมายสูงสุดของศาสนา ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “สทฺธา สาธุ ปติฏฺฐิตา” เพราะศรัทธาดังนั้นแล้ว ยังประโยชน์ให้สำเร็จ^{๔๖} ในพระไตรปิฎกปรากฏพระพุทธพจน์ ที่กล่าวถึงความสำคัญของศรัทธาไว้หลายแห่ง เช่นใน วิตตสูตร และปาเถยสูตร กล่าวไว้ตามลำดับดังนี้

สทฺธีร วิตฺตํ ปุริสฺสฺส เสฏฺฐํ เพราะศรัทธาเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจอย่างประเสริฐของคนในโลกนี้^{๔๗}

สทฺธา พนฺชติ ปาเถยฺยํ ศรัทธาย่อมรวบรวมไว้ซึ่งเสบียง คือกุศล^{๔๘}

^{๔๕} พระเทพคิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ), อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท, หน้า ๒๓๐.

^{๔๖} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๕๗/๕๕.

^{๔๗} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๗๓/๗๑.

นอกจากนี้ยังมีปรากฏใน อคัททปมสูตร ว่า บุคคลใดมีเพียงความเชื่อ เพียงความรักในเรา บุคคลเหล่านั้นทั้งหมด เป็นผู้มัวสรวรค์เป็นที่ไปในเบื้องหน้า^{๕๓}

ในคัมภีร์เปิดตพลีก็เช่นเดียวกัน ได้มีการกล่าวถึงอานิสงส์ของศรัทธา ที่เมื่อใดก็ตามที่บรรดาลูกหลานญาติพี่น้อง ได้ทำการแผ่ส่วนกุศลไปให้เปตชนผู้ล่วงลับทั้งหลาย ผลแห่งบุญนั้นก็ส่งผลให้เปตชนทั้งหลาย ได้พ้นจากความทุกข์ประสบกับความสุขดังปรากฏว่า

...ส่วนเผดทั้งหลาย ที่ได้มาปะพบเห็นญาติพี่น้องลูกเต้าหลานเหลน เป็นผู้มัวสรวรค์รู้จักบุญคุณปิดตามาญาติกาทั้งหลาย ที่ได้พากันกระทำบุญผายแผ่กุศลไว้ถ้า ก็ได้ไต่ไต่หน้ามารับนำเอาตนตัวเขา เข้าไปเกิดขึ้นฟ้าเลิศเมืองสรวรค์...^{๕๔} (ส่วนเปตทั้งหลาย ที่ได้เห็นพี่น้องลูกหลานเหลน เป็นผู้มัวสรวรค์รู้จักบุญคุณบิดามารดาญาติทั้งหลาย ได้พากันทำบุญอุทิศส่วนบุญไว้รอ ก็ได้มารับและนำตัวตนเองเข้าไปเกิดในเมืองสรวรค์)

สำหรับคำว่า ศรัทธา หรือ สัทธา แปลว่า ความเชื่อ ความเชื่อถือ ในทางธรรม หมายถึง เชื่อสิ่งที่ควรเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล ความเชื่อมั่นในสิ่งที่ดีงาม ความเลื่อมใสซาบซึ้งชื่นใจสนิทใจ เชื่อมมั่นมีใจโน้มน้อมรับความดีงาม มีความมั่นใจในสิ่งดีงามความจริง ไม่ลู่ไหลตื่นตูมไปตามลักษณะอาการภายนอก^{๕๕} คำว่าศรัทธา นี้ แม้จะมีความหมายว่าความเชื่อ แต่ความเชื่อ นั้น จะต้องเป็นความเชื่อที่ประกอบไปด้วยเหตุผล^{๕๖} ซึ่งศรัทธา นี้สามารถแยกประเภทของความเชื่อได้ อยู่ ๔ ประการคือ

๑) กัมมสัทธา ความเชื่อในกรรม คือ เชื่อเรื่องของการกระทำที่เกิดขึ้นทางกาย วาจา และใจ ว่ามีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว การทำชั่วทางกาย เรียกว่า กายทุจริต ทางวาจา เรียกว่า วจีทุจริต ทางใจ เรียกว่า มโนทุจริต ส่วนการทำดีทางกาย เรียกกายสุจริต ทางวาจา เรียกว่า วจีสุจริต และทางใจ เรียกว่า มโนสุจริต เป็นความมั่นใจในการกระทำอย่างชัดเจน เหมือนเข็มทิศสำหรับนำพาไปสู่ทิศต่างๆ ความเชื่อด้านนี้ก็จะนำไปสู่การกระทำต่อไป

๒) วิปากสัทธา ความเชื่อในเรื่องผลแห่งกรรม คือ มีความเชื่อว่าการกระทำทั้งกาย วาจา และใจ ไม่ว่าจะดีหรือชั่ว จะต้องมียผลจากการกระทำนั้นอย่างแน่นอน และไม่มีอะไรสามารถเปลี่ยนแปลงผลของมันได้ กล่าวคือ ถ้าทำไม่ดี ก็ย่อมได้รับผลกรรมให้มีความทุกข์

^{๕๒} ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๕/๒๕.

^{๕๓} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๕๘/๑๕๕.

^{๕๔} คัมภีร์เปิดตพลี ฉบับวัดหลวงราชคฤห์สถาน หน้าลานที่ ๑๒-๑๓.

^{๕๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๔๒๘.

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

ความลำบากเดือดร้อน ความอึดอัดคับแค้น แต่ถ้าประพฤติดี ก็ย่อมได้รับผลเป็นความสุข ความสบายกายและใจ ไม่เดือดร้อน ไม่อึดอัดวุ่นวาย มีผลต่อทั้งชาตินี้และชาติหน้า

๓) **กัมมัสสกตาธิฐา** ความเชื่อว่าทุกคนมีการกระทำเป็นของตนเอง คือ ความเชื่อที่ตอกย้ำลงไปว่า เมื่อทำดีย่อมได้รับผลดีเมื่อกระทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว เนื่องด้วยการกระทำของตนตอบสนอง คือ ย่อมจะได้รับผลกรรมนั้นเป็นของตนเองแน่นอน เปรียบกับหว่านพืชเช่นใด ก็ย่อมต้องได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำดีย่อมได้ผลดี ผู้ทำชั่วย่อมได้ผลชั่ว โดยที่ไม่มีผู้ใดสามารถทำกรรมแทนกันได้ทุกคนล้วนได้รับผลที่ตนทำขึ้นทุกอย่าง ไม่มีมิ่งขวัญเบี่ยงเบนออกไป

๔) **ตถาคตโพธิสัทธา** ความเชื่อในความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า คือเชื่อในปัญญาของพระองค์ว่าทรงเป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธะ ตรัสธรรมบัญญัติวินัยบัญญัติไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า หากทุกคนฝึกฝนตนด้วยดี ก็สามารรถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดและหลุดพ้นได้ ดังที่พระพุทธองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง^{๕๗} ดังปรากฏในปฐมอิฐโลกกสูตรว่า มาตุคามในโลกนี้เป็นผู้มีศรัทธา เชื่อปัญญาตรัสรู้ของตถาคตว่า แม้เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ เพียบพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปดี รู้แจ้งโลก เป็นสาวกผู้สมควรฝึก ได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค^{๕๘}

ศรัทธาทั้ง ๔ ประการนี้ ย่อมจะเป็นประโยชน์อันยอดเยี่ยมแก่ผู้ที่ได้ยึดถือ เพราะจะเป็นหลักธรรมที่คอยควบคุมให้บุคคล มีหลักในความเชื่อ ทั้งผู้ที่ปฏิบัติยังได้ชื่อว่าเป็นผู้มีชัยชนะในโลกหน้า เป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นเหตุให้ได้ถึงซึ่งเทวโลก ดังปรากฏในหลักของมาตุคามที่พระผู้มีพระภาคได้ตรัสต่อนางวิสาขาว่า

ภรรยาเป็นผู้จัดการงานดี

สงเคราะห์คนข้างเคียง ปฏิบัติถูกใจสามี

รักษาทรัพย์ที่สามีหามาได้

เป็นผู้มีศรัทธา ถึงพร้อมด้วยศีล

รู้ความประสงค์ของผู้ขอ ปราศจากความตระหนี่

ชำระทางแห่งประโยชน์ที่มีอยู่ในชาติหน้าอยู่เป็นนิตย์

ธรรม ๘ ประการดังกล่าวมานี้ มีอยู่แก่สตรีใด

สตรีนั้น นักปราชญ์ทั้งหลายเรียกว่า

^{๕๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

^{๕๘} อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๔๕/๓๒๖.

ผู้มีศีล ตั้งอยู่ในธรรม กล่าวคำสัตย์

อุบาสิกาเช่นนั้นผู้ถึงพร้อมด้วยอาการ ๑๖ อย่าง

ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เป็นผู้มีศีล

ย่อมเกิดในเทวโลกชื่อว่านาปายิกะ^{๕๕}

ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา จะทำให้มีหลักความเชื่อที่ถูกต้องเป็นแกนยึด ย่อมปฏิบัติได้อย่างสอดคล้อง ระมัดระวัง ไม่นุ่มน่บ่ามย่ำใจ เมื่อใดที่มีความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา มีความรู้คอยกำกับ เป็นความเชื่อที่ถูกต้อง และตั้งมั่นจิตของตนในความเชื่อที่ถูกต้องนั้น ก็ย่อมทำให้ได้รับความสุขได้

๓.๓.๗ ภาวนา

ภาวนามีความหมายว่า การทำให้เจริญ การฝึกหรือพัฒนาให้เจริญ การทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น ตลอดถึงการอบรมเจริญพัฒนา^{๖๐} เมื่อว่าด้วยความมุ่งหมายของการภาวนานั้น จะมุ่งบำเพ็ญพัฒนา เพื่อให้ได้ผลแก่ผู้ปฏิบัติอยู่ ๔ ประการด้วยกันคือ

๑. กายภาวนา คือ การฝึกปฏิบัติกายคืออินทรีย์ทั้ง ๕ ให้เป็นไปในทางกุศลที่ดี ทำให้กุศลธรรมงอกงาม มิให้เกิดโทษ

๒. สีสภาวนา คือ การประพฤติพัฒนาตนเองให้อยู่ในศีลธรรม ระเบียบวินัย ไม่ก่อความเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทั้งยังมีความเกื้อกูลต่อผู้อื่น

๓. จิตตภาวนา คือ การพัฒนาจิตให้เจริญด้วยคุณธรรมทั้งปวง เป็นการฝึกอบรมจิตใจให้เจริญงอกงามด้วยคุณธรรม มีความเข้มแข็งมั่นคง เบิกบาน สงบสุขผ่อนคลายพร้อมด้วยความเพียร สติ และสมาธิ^{๖๑}

๔. ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญาให้รู้แจ้ง เท่าทันในสภาวะความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่างๆ ในชีวิต สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา^{๖๒}

จากการศึกษาพบว่า ภาวนาในระดับของการลงมือปฏิบัติจะมีอยู่ ๒ ประการ เรียกว่า ธรรม ๒ อย่าง^{๖๓} หรือกรรมฐาน ๒ ซึ่งเป็นความคุมกระแสนจิตให้สงบมั่นคง และเห็นแจ้งในสัทธรรมเป็นพื้นฐานแห่ง การตรัสรู้สัจธรรมเรียกอีกอย่างว่า ภาวนา^{๖๔} มีอยู่ ๒ ประการคือ

^{๕๕} อัง.สตุตทก. (ไทย) ๒๓/๔๕/๑๒๗.

^{๖๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๘๗.

^{๖๑} เรื่องเดียวกัน.

^{๖๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๗๐.

๑. สมถกัมมัฏฐาน หรือ สมถภาวนา กรรมฐานเป็นอุบายสงบใจ เป็นการบำเพ็ญเพียรทางจิตโดยปริกรรม กำหนดพิจารณาอารมณ์ต่างๆ อบรมจิตให้เกิดความสงบ^{๖๕}

๒. วิปัสสนากัมมัฏฐาน หรือ วิปัสสนาภาวนา กรรมฐานเป็นอุบายเรื่องปัญญา มีปรมาตตเป็นอารมณ์^{๖๖} เป็นการยกจิตกำหนดรูปรูป นาม คือ สภาวะธรรมขึ้นสู่ไตรลักษณ์

การเจริญภาวนาทั้งสองประการนี้ ยังมีระดับขั้นของการเจริญกรรมฐานหรือฝึกสมาธิขั้นต่างๆ อยู่อีกสามขั้น ที่เรียกกันว่า ภาวนา ๓ อันประกอบไปด้วย

๑. บริกรรมภาวนา ภาวนาขั้นบริกรรม ฝึกสมาธิขั้นเตรียม ได้แก่การถือเอา นิมิตในสิ่งที่กำหนดเป็นอารมณ์กรรมฐาน เช่น พงศ์ดวงกลีณ หรือนึกถึงพุทธรูปเป็นอารมณ์ว่าอยู่ในใจเป็นต้น กล่าวสั้นๆ คือ การกำหนดบริกรรมนิมิตนั่นเอง

๒. อุปจารภาวนา ภาวนาขั้นจวนเจียน ฝึกสมาธิขั้นเป็นอุปจาร ได้แก่ เจริญกรรมฐานต่อไปถึงขณะที่ปฏิภาคนิมิตเกิดขึ้นในกรรมฐานที่เพ่งวัตถุที่ดี นวัตกรรมสงบไปในกรรมฐานประเภทนี้ก็เป็นอารมณ์ที่ดี นับแต่ขณะนั้นไปจัดเป็นอุปจาระภาวนา

๓. อัปนาภาวนา ภาวนาขั้นแน่วแน่ ฝึกสมาธิขั้นเป็นอัปนา ได้แก่ เสพปฏิภาคนิมิตที่เกิดขึ้นแล้วนั้น สม่่าเสมอด้วยอุปจารสมาธิ จนบรรลุปฐมฌาน คือ ถัดจากโคตรภูขณะในฌานขณะเป็นต้นไป ต่อแต่นั้นเป็นอัปนาภาวนา^{๖๗}

สำหรับกรรมฐานข้างต้นทั้งสองประการนี้ พระพุทธองค์ทรงตรัสยกย่องวิปัสสนากรรมฐานด้วยทรงตรัสว่า ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ได้กำหนดพิจารณาภายในกาย เวทนาในเวทนา จิตในจิต เห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่ มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติ กำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้^{๖๘} นอกจากนี้ประโยชน์ของการฝึกสมาธิภาวนา ตามหลักพระพุทธศาสนาที่พระพุทธเจ้าทรงแนะนำไว้แบ่งออกเป็นอีก ๔ ระดับคือ

๑. สมาธิภาวนาที่เป็นไปเพื่อความสุขในปัจจุบัน หรือเพื่อการพักผ่อนจิต

^{๖๓} อ.จ.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๗๓/๑๒๗.

^{๖๔} กรมการศาสนา, ธรรมศึกษาชั้นโท, (กรุงเทพมหานคร : ชุมชนุสภารณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๓๒.

^{๖๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๓๐.

^{๖๖} พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ ป.ธ.๕), วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๑ เล่ม ๑, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า ๘.

^{๖๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๘.

^{๖๘} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๖/๒๗๖.

๒. สมาธิภาวนาเพื่อการได้ญาณทัสสนะ คือการได้ญาณพิเศษเช่นมีหูทิพย์ ตาทิพย์ เป็นต้น

๓. สมาธิภาวนาเพื่อสติและสัมปชัญญะ คือเพื่อให้มีสติรู้ตัวอยู่ตลอดเวลาว่า ถูกต้องหรือไม่ ทำอะไรด้วยความรอบคอบและยังคิด

๔. สมาธิภาวนาเพื่อความสิ้นไปซึ่งอาสวะ เพราะเหตุว่าภวานานี้ภิกษุโศชน ไม่เกียจคร้าน มีสัมปชัญญะ มีสติมั่นคงในปหานะและภวานานี้ ภิกษุนี้เป็นผู้ตั้งอยู่ในอริยวงส์ ที่รู้กันว่าล้ำเลิศเป็นของเก่า^{๖๕} เป็นไปเพื่อความสิ้นไปซึ่งอาสวะ กล่าวคือดับกิเลสทั้งปวงได้หมด เพื่อความบรรลุถึงซึ่งนิพพาน

นอกจากประโยชน์จะเกิดแก่ผู้ปฏิบัติโดยตรงแล้วนอกจากนั้น ยังจะส่งผลให้ผู้อื่น โดยเฉพาะเหล่าผู้ที่ล่วงลับไปสู่ภพภูมิแห่งปรต ได้รับประโยชน์เป็นอันมากหากผู้ปฏิบัติภาวนาได้ กระทำการอุทิศส่วนบุญไปให้ ดังปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐานว่า

...ศิวามนุษย์ทั้งหลาย มีศรัทธาฝังเชื่อในคุณแก้วทั้ง ๓ ได้กระทำบุญหื้อทานรักษาศีลฟังธรรมเมตตภาวนาทุกวันบ่อได้ขาดตั้งอัน ญาติกายโธ อันว่าญาติทั้งหลายฝูงนั้นอันจตุตถายไปเป็นปรต ได้ทรงทุกข์เวทนาปญจสตตสาธาโตได้ ๕ ร้อยชาติเป็นขนาด ค้นได้รับส่วนบุญกุศล อันจักได้พ้นจากปรตกลายกลับเพศหน้าเป็นเทวบุตรเทวดา...^{๖๖} (มนุษย์ทั้งหลายมีศรัทธาเชื่อในคุณแก้วทั้ง ๓ ประการ ได้ทำบุญรักษาศีลฟังธรรมเจริญเมตตภาวนาทุกวันไม่ขาด ญาติกายโธ เมื่อญาติทั้งหลายอันตายไปเป็นปรต ได้รับทุกข์เวทนา ปญจสตตสาธาโต ๕๐๐ ชาติเป็นประมาณ เมื่อได้รับส่วนบุญกุศล ก็ได้พ้นจากปรตกลับเพศเป็นเทวบุตรเทวดา)

๓.๓.๘ ความไม่ประมาท

ศาสนาทุกศาสนาในโลกนี้ล้วนแล้วแต่มีความเชื่อมั่นในความดี และมีแนวคิดว่ามีมนุษย์ที่ประพฤติตนเป็นคนดีนั้นคือมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ ดังนั้นทุกศาสนาจึงมีหลักการและแนวทางที่จะทำให้ผู้ปฏิบัติได้ทำตนให้เป็นคนดี พระพุทธศาสนาที่เช่นเดียวกันที่ยึดมั่นในความดี มีหลักธรรมคำสอนที่เป็นหลักปฏิบัติเพื่อฝึกฝนพัฒนาตนอยู่มากมาย ทั้งหลักที่สอนให้ประพฤติตนในระดับโลกียะ คือ ระดับฆราวาสผู้ครองเรือน และระดับโลกุตระระ คือ ระดับบรรพชิตผู้ออกบวชบำเพ็ญเพื่อแสวงหาทางหลุดพ้น กล่าวเฉพาะหลักธรรม “ความไม่ประมาท” เป็นหลักธรรมข้อหนึ่ง

^{๖๕} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๘๓.

^{๖๖} คัมภีร์เปตตพลี ฉบับวัดหลวงราชสันฐาน หน้าลานที่ ๑๗-๑๘.

พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่า เป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะผู้ใดที่ตกอยู่ในความประมาท เหมือนคนที่ตายแล้ว ส่วนผู้ที่ไม่ประมาทเป็นผู้ดำเนินไปสู่ทางแห่งความเจริญ หากพิจารณาดูว่าในแต่ละวันหากเราดำเนินชีวิตด้วยความประมาทแล้วชีวิตอาจจะไม่ยืนยาวก็ได้ เช่น ข้ามถนนหากขาดสติอาจถูกรถชนเสียชีวิต เป็นต้น การดำเนินชีวิตของมนุษย์แม้ จะมีความแตกต่างกันเพราะหน้าที่การงานต่างกัน สภาพแวดล้อมต่างกัน แต่สิ่งหนึ่งที่มีเหมือนกันคือการคิด มนุษย์รู้จักคิดจึงทำให้มีความเจริญและพัฒนาการมากกว่าสัตว์เหล่าอื่น แต่การดำเนินชีวิตหากตั้งอยู่ในความประมาทอาจมีผลทำให้เดินทางไม่ถึงจุดหมาย ตามที่หวังได้ กล่าวได้ว่าคำสอนในพุทธศาสนาทั้งหมด เมื่อสรุปแล้ว ก็คือสอนให้เราไม่ประมาท ดังจะเห็นได้จากปัจฉิมโอวาทของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ตรัสไว้ใน มหาปรินิพพานสูตร แห่งที่มณีกาย มหาวรรค ความว่า

...ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เราขอเตือนเธอทั้งหลาย สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงทำหน้าที่ให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาทเถิด...^{๗๑}

นอกจากนั้น พระพุทธองค์ตรัสถึง ความไม่ประมาทว่า เป็นบิดาของธรรมะทั้งปวง ดังที่ทรงเปรียบเทียบความไม่ประมาทเหมือนรอยเท้าช้าง ที่ใหญ่กว่ารอยเท้าสัตว์ทั้งหลายที่มีอยู่ในโลก ปัจจุบัน ไว้ใน สังยุตตนิกาย มหาวรรค ว่า

... “ภิกษุทั้งหลาย รอยเท้าของสัตว์ที่เกี่ยวข้องไปบนแผ่นดินทั้งหมดรวมลงในรอยเท้าช้าง รอยเท้าช้างชาวโลกกล่าวว่าเลิศกว่ารอยเท้าเหล่านั้น เพราะเป็นรอยใหญ่ แม้นินฺโด กุศลธรรมทั้งหมดก็ฉนั้นนั้นเหมือนกัน มีความไม่ประมาทเป็นมูล รวมลงในความไม่ประมาท ความไม่ประมาทบัณฑิตกล่าวว่าเลิศกว่ากุศลธรรมเหล่านั้น... ข้อนี้อุปมาฉนั้นใด ธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ยึดไว้ได้ซึ่งประโยชน์ทั้ง ๒ คือ ประโยชน์ภพนี้ และประโยชน์ภพหน้าคือ ความไม่ประมาท...^{๗๒}

จากถ้อยความแห่งพุทธพจน์ที่ยกมาอ้าง แสดงให้เห็นว่า ธรรมะข้อไม่ประมาท จึงเป็นธรรมที่ใหญ่กว่าธรรมะทั้งหลาย ถ้าไม่ประมาท ความชั่วอย่างอื่นก็เกิดขึ้นไม่ได้ ความไม่ประมาทจึงมีประโยชน์ต่อบุคคล เมื่อบุคคลใดดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาท ทุกสิ่งที่ทำ พุค คิด ก็เป็นไปด้วยความไม่ประมาท ผลที่เกิดขึ้นคือความถูกต้องจากการกระทำ พุค คิด แล้วผลนั้นก็ส่งผลให้ชีวิตมีความสุข ความเจริญ และส่งผลต่อสังคมอีกด้วย แต่ในทางกลับกันหากว่าผู้ใดประพฤตินอนอยู่ในความประมาทหลงระเริงอยู่กับโลกีย์สุขก็อาจนำพาตนให้ถึงทุกข์ในภพภูมิหน้าได้ ดังที่มีเนื้อความ

^{๗๑} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๒๑๘/๑๖๖.

^{๗๒} ที.ม.(ไทย) ๑๕/๑๔๐/๗๕.

การพรรณนาของเหล่าเปรต ที่ได้รับความลำบากในเปตวิสัยหลังจากที่เสียชีวิต เพราะตั้งอยู่ในความประมาทเมื่อครั้งยังมีชีวิต ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลินบับวัดหลวงราชฐาน ว่า

...ที่ตนได้กระทำมาก็เพราะเจตนาเป็นต้นเหตุนำจิตหื้อได้ไปตกอยู่ในห้องเขตอาบายตามบุญบาปและกรรมทั้งหลายจักนำสู่ผู้ผู้หญิงชาย เหตุนั้นเราทั้งหลายก็บ่อควรดีประมาทราสาหื้อได้พากันมีสติระนึกคิดถึงความตายอยู่ชวันเวลา. . .^{๓๓} (สิ่งที่ตนได้กระทำมาด้วยเจตนาเป็นต้นเหตุ นำจิตให้ไปตกในอบายตามบุญบาปและกรรมทั้งหลาย ไม่ว่าจะหญิงและชาย เหตุนั้นเราทั้งหลายก็ไม่ควรประมาท ให้พากันมีสติระลึกถึงความตายอยู่ทุกเวลา)

จากข้อความที่เปรตได้พรรณนา ทำให้เราได้เห็นถึง ความสำคัญของความไม่ประมาท เป็นการเตือนสติให้ระลึกถึงความไม่แน่นอนของชีวิตว่าเป็นของไม่เที่ยงแท้แน่นอนมิแปรปรวนอยู่ตลอดเวลา ถ้าก่อนตายไม่เตรียมตัวให้พร้อมย่อมถึงความทุกข์ในโลกหน้าได้ เมื่อกล่าวถึงความประมาทแล้วธรรมคานุญจะมีความประมาทอยู่ด้วยกัน ๗ ประการ ด้วยกัน คือ

๑. การประมาทในเวลา คือการปล่อยให้เวลาล่วงเลยไปโดยไม่ทำอะไรให้เกิดประโยชน์

๒. การประมาทในวัย คือคิดว่าตนเองนั้นอายุน้อย ไม่จำเป็นต้องเร่งทำความเพียร เพราะยังเหลือเวลาในชีวิตอีกยาวนาน

๓. การประมาทในโรคภัยไข้เจ็บ คิดว่าตนเองนั้นแข็งแรง หาได้มีโรคในตนไม่

๔. การประมาทในชีวิต คือการไม่กำหนดวางแผนในชีวิตตน

๕. ประมาทในการงาน ไม่ตั้งใจขันทำงานให้สำเร็จ ปล่อยให้เวลาล่วงเลยโดยไม่ยอมลงมือ

๖. การประมาทในการศึกษา คือการไม่ศึกษาเล่าเรียนในสิ่งที่ เป็นประโยชน์ ทางพระพุทธศาสนาเรียกการศึกษาว่าปริยัติ เมื่อไม่มีปริยัติ การปฏิบัติก็ไม่เกิด เมื่อการปฏิบัติไม่เกิด ปฏิเวธอันเป็นผลสำเร็จก็ไม่เกิดขึ้น

๗. การประมาทในการปฏิบัติธรรม คือการไม่ปฏิบัติตนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีลสมาธิ ปัญญา เพราะมัวแต่คิดว่าเป็นเรื่องไกลตัว

อันว่าความประมาททั้งเจ็ดประเภทนั้นสามารถ กำจัดได้ด้วยธรรมอยู่สองประการอันเป็นธรรมที่ได้ชื่อว่า ธรรมที่มีอุปการะมากต่อบุคคลประกอบไปด้วย

^{๓๓} คัมภีร์เปตตพลินบับวัดหลวงราชฐาน, หน้าลานที่ ๓.

๑. สติ ความระลึกได้ คือ การระลึกถึงสิ่งที่ล่วงมาแล้ว หรือสิ่งที่กำลังคิดกำลังทำอยู่ เมื่อบุคคลมีสติก็ย่อมสามารถเห็นวาระถึงเรื่องที่ทำ คำที่พูด สิ่งที่เกิด ไม่ให้เผอเรอ ไม่พลั้งพลาดได้ ในภาคปฏิบัตินั้นพระพุทธองค์ทรงสอนถึงความมีสติว่า หากำลังทำอะไรอยู่ก็รู้ว่ากำลังทำอะไร เป็นต้นว่า เมื่อยืนอยู่ก็รู้ชัดว่ากำลังยืน เมื่อเดินอยู่ก็รู้ชัดว่ากำลังเดิน เมื่อนั่งอยู่ก็รู้ชัดว่ากำลังนั่ง เมื่อกำลังนอนก็รู้ชัดว่ากำลังนอน

๒. สัมปชัญญะ ความรู้สีกตัว คือ เป็นอาการของการระลึกถึงความจริง ที่ปรากฏในขณะนั้นๆ อันสามารถจำแนกออกได้เป็นสี่ประการคือ รู้ในสิ่งที่เป็นประโยชน์และมีโทษประโยชน์ รู้ในทางที่ควรและไม่ควรเดิน รู้ในสถานที่อันสบาย รู้จักขจัดโมหะคือความหลง

ธรรมทั้งสองประการนี้ มีความเกี่ยวเนื่องกันค้ำจุนกัน ท่านจึงเรียกรวมกันว่า สติสัมปชัญญะ เป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่การทำงานทั้งหลาย ในกิจทั้งปวง ด้วยว่าจะคอยสกัดกั้นความพลอเลอ ความหลงลืมพลั้งพลาด ทั้งยังประทับประครอง จิตใจของบุคคลไว้ ในขณะที่เดียวกันก็ทำหน้าที่ปิดกั้นกระแสของกิเลส ไม่ให้มาครอบงำจิตใจ ทำให้บุคคลผู้ปฏิบัติได้เชื่อว่าเป็นผู้ตื่นอยู่ตลอดเวลา

จากการศึกษาในบทนี้มาแต่ต้น สรุปได้ว่าบริเวณ ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบน คือ เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน ลำพูน เชียงราย น่าน ลำปาง แพร่ และพะเยา เป็นที่ตั้งของอาณาจักรหนึ่งในอดีต เรียกกันว่าอาณาจักรล้านนา ซึ่งอาณาจักรล้านนานี้พระยามังรายแห่งเมืองหริภุญธรเงินยาง เป็นผู้ก่อสร้างในปี พ.ศ. ๑๘๓๕ โดยมีเมืองเชียงใหม่เป็นเมืองหลวง อาณาจักรนี้รับเอาอิทธิพลของพระพุทธศาสนาเข้ามาอย่างแนบแน่นเด่นชัดคงจะเห็นได้ว่ากษัตริย์แต่ละพระองค์ที่ทรงปกครองอาณาจักรล้านนานับตั้งแต่พระยามังรายเป็นต้นมาทุกพระองค์ต่างมีกรณียกิจในการส่งเสริมทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา โดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระเจ้าติโลกราชพระพุทธศาสนาได้เจริญขึ้นอย่างมากกล่าวคือมีการสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นที่วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด และในรัชสมัยของพระเจ้าแก้วซึ่งนับว่าเป็นยุคทองของวรรณคดีด้านพระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนา ปรากฏว่ามีนักปราชญ์ในพระพุทธศาสนาจำนวนหลายท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุที่ชื่อ พระสิริมังคลาจารย์ที่ได้ทำการรจนานั่งสี่มั่งคัลดทีปนี และผลที่เนื่องมาจากการทำสังคายนาและมีนักปราชญ์ได้ทำการศึกษาคำสอนของพระพุทธศาสนาอย่างแตกฉานนี้เองจึงทำให้มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากเป็นต้นว่า การแต่งชาดกนอกนิบาตหรือแต่งคัมภีร์เทศนาขึ้นมาเพื่อใช้เทศนาในการถวายทานตามกาล หนึ่งในนั้นคือคัมภีร์เปตตพลี ที่ใช้แสดงในเทศกาลสิบสองเป็งที่ผู้วิจัยมีความสนใจทำการศึกษาคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสันฐานด้วยเหตุว่าคัมภีร์ฉบับดังกล่าวมีความสมบูรณ์ทั้งในส่วนของไวยากรณ์ในส่วนของเนื้อหาปรากฏว่ามีการสอนให้มนุษย์เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวที รู้จักบุญคุณของบรรพ

บุรุษผู้ล่วงลับ โดยถือคติที่พระเจ้าพิมพิสารได้ให้ท่านแก่พระพุทธเจ้าและหมู่สงฆ์แล้วทำการอุทิศส่วนบุญไปให้แก่ญาติทั้งหลาย ซึ่งพระพุทธองค์ทรงยกย่องว่าการทำเช่นนี้ ย่อมได้ชื่อว่าเป็นปราชญ์ผู้ประกอบไปด้วยอริยธนะทั้ง ๗ หรืออริยทรัพย์ ๗ ประการ

นอกจากนั้น ในคัมภีร์เปตตพลีดังกล่าวยังกล่าวถึงห้วงเวลาที่ยมโลกปล่อยให้เปรตแสวงหาส่วนบุญจากญาติโดยมีกำหนดเวลาจำนวน ๑๕ วัน คือ ตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ ไปจนถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบสอง หากเปรตคนใดไม่มีลูกหลานทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญให้เมื่อหมดกำหนดเวลาก็ต้องกลับไปเสวยทุกข์อยู่ในอบายภูมิดังเก่า หากเปรตคนใดได้รับส่วนบุญจากญาติแล้วทำการอนุโมทนาบุญนั้นก็จะพ้นจากภูมิเปรตไปเกิดในสวรรค์ด้วยอำนาจแห่งการอุทิศส่วนบุญของลูกหลานนั่นเอง และจากการวิจัยยังพบว่าในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชฐานนั้น ปรากฏหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายหลักด้วยกันคือ เรื่องศีล เป็นข้อปฏิบัติเพื่อละเว้นการทำชั่วทางกายวาจาอันจะส่งผลให้จิตใจบริสุทธิ์ไปด้วย ความเชื่อเรื่องบุญและบาปที่พระพุทธองค์ทรงสอนให้มนุษย์เกลียดความชั่วและรักความดี การให้ทานอันเป็นการสงเคราะห์บุคคลในสังคมและเป็นการกำจัดความตระหนี่ภายในจิตใจของตน ความกตัญญู อันจะทำให้บุคคลผู้ที่มีอุปการะต่อกัน เกิดความกลมเกลียวแน่นแฟ้น มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อีกทั้งสัตว์มนุษย์ทั้งหลายยังยกย่องสรรเสริญด้วยอริยธนะทั้ง ๗ หรือ อริยทรัพย์ ๗ ประการ อันเป็นอริยทรัพย์อันเกิดขึ้นภายในจิตใจ ทรัพย์ภายนอกย่อมเพิ่มพูนต่อกิเลสและมีวันร่อยหรอหมดสิ้นได้ แต่อริยทรัพย์ภายในนั้นจะส่งผลให้บุคคลเกิดความสงบ เยือกเย็นเป็นทรัพย์ที่ติดตามเจ้าของทั้งชาตินี้และชาติหน้า ศรัทธา เป็นหลักธรรมที่สอนให้คนมีความเลื่อมใสเชื่อมั่น มีจิตใจที่ตั้งาม มีความมั่นใจในการทำความดี มีความเชื่อที่ถูกต้องเป็นแกนยึดในการปฏิบัติตน ภาวนา เป็นการฝึกอบรมตนให้มีการพัฒนาให้เกิดความเจริญแดนและยังขยายผลให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ตามตนอีกด้วย ความไม่ประมาท นับเป็นหลักธรรมอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เนื่องด้วยเป็นหลักธรรมที่ว่าด้วยการระมัดระวังตนเองให้เกิดมีสติกำกับอยู่กับตนเองทุกเมื่อ ยามใดที่มีสติกำกับอยู่ก็จะส่งผลให้กายวาจาเป็นเป็นปกติไม่มีการเบียดเบียนผู้อื่นก็จะส่งผลให้สังคมนั้นเป็นสังคมที่สงบสุข

ดังนั้น จากการศึกษาจะพบว่าวิถีชีวิตของชาวล้านนา นั้น มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนา ตั้งแต่กษัตริย์ผู้ปกครองแคว้นแคว้นลงมา พระพุทธศาสนาได้มีอิทธิพลต่อคนในดินแดนนี้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในด้านวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ที่เป็นเครื่องมือในการควบคุมพฤติกรรม ตลอดถึงวิถีปฏิบัติของคนในสังคมนั้น อันเป็นการส่งผลให้มีกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับศาสนาอยู่เกือบทุกช่วงฤดูกาล โดยเฉพาะในช่วงเดือนสิบสองเหนือ ที่ยึดถือกันว่าเป็นช่วงที่บรรดาลูกหลานจะได้แสดงออก ถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษทั้งหลายที่ได้ล่วงลับไป โดยการยึดถือแบบแผนการปฏิบัติ โดยยึดคัมภีร์เปตตพลีเป็นหลักในการประกอบพิธี นอกจากนี้

แล้วบรรดาคำสอนทางพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏในตัวคัมภีร์เปตตพลีก็ได้ทำหน้าที่ขัดเกลาจิตใจ และสร้างทัศนคติที่ดี ให้แก่คนในสังคมส่งผลให้กลุ่มคนในสังคม ได้มีวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขโดยการใช้หลักธรรม ในการดำเนินชีวิตอันเป็นสังคมในอุดมคติในทางพระพุทธศาสนา

บทที่ ๔

วิเคราะห์หลักการทำบุญอุทิศผลบุญที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลี ฉบับวัดหลวงราชสังฆฐานที่มีอิทธิพลต่อชาวล้านนา

นับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันพระพุทธศาสนา มีความสำคัญต่อคนในสังคมไทยเป็นอย่างมาก เพราะพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานที่สำคัญ ที่ก่อให้เกิดเป็นวัฒนธรรมไทย ดังนั้นวิถีชีวิตของคนไทย จึงปฏิบัติตนอยู่ในกรอบคำสอนของพระพุทธศาสนา ส่งผลให้หลักการของพระพุทธศาสนา มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยเป็นอย่างมาก เป็นเครื่องกล่อมเกลาคิดใจมนุษย์ ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันเป็นสังคม ที่มีแต่ความสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อกัน^๑ มีส่วนหล่อหลอมในการสร้างเอกลักษณ์ ในความเป็นไทยให้มีลักษณะเฉพาะตัว โดยเฉพาะความเป็นผู้มีใจชอบในการทำบุญสุนทาน มีพื้นฐานนิสัยที่แสดงออกถึงความโอบอ้อมอารี รู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ซึ่งเป็นผลมาจากการปฏิบัติตน ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งสิ้น โดยมีส่วนหนึ่งมาจากความเชื่อดั้งเดิมคือการนับถือผีและศาสนาอื่นคือพราหมณ์ ก่อนที่จะรับเอาศาสนาพุทธมาทำการผสมผสานความเชื่อเข้าด้วยกัน ส่งผลต่อ สังคม และประเพณี และพิธีกรรมต่างๆ ที่เราต้องเข้าร่วมตั้งแต่เกิดจนตาย รวมถึงแม้จะเสียชีวิตไปแล้ว ก็ยังมีการอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ที่สิ้นชีวิตไปแล้ว โดยมีความเชื่อว่าบุญกุศลที่ทำให้ เมื่อมีการสิ้นชีวิตไปแล้วจะส่งผลบุญให้ผู้ที่เสียชีวิตนั้น ได้ไปสู่สุคติภพภูมิที่ดี เป็นต้นว่าได้ถือกำเนิดใน โลกสวรรค์ จึงมาจากแนวคิดพื้นฐานด้านศาสนาและลัทธิความเชื่อดั้งกล่าว^๒ ดังนั้น ธรรมเนียมการปฏิบัติตนของคนในสังคม อันเป็นผลมาจากศาสนาพุทธ บวกกับความเชื่อดั้งเดิม ตลอดถึงศาสนาอื่นเช่นศาสนาพราหมณ์ จึงส่งผลต่อพฤติกรรมของคนในสังคมด้านต่างๆ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆฐาน ดังนี้

๔.๑ ด้านสังคม

ในสังคมมนุษย์เรานั้น มีทั้งความเชื่อมความเจริญ สลับสับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป บางทีก็ประสบกับปัญหาเดือดร้อนวุ่นวาย บางคราวก็มีความสุข ซึ่งเป็นไปตามกฎของ

^๑ พระมหาอนันท์ ชวนาภิภู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒๓.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๑.

พระพุทธศาสนาซึ่งมีอยู่ ๓ ข้อ คือ การเกิดขึ้นในเบื้องต้น ตั้งอยู่ในท่ามกลาง และดับไปในที่สุด ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทและปัจจัย ถ้าค่านิยมของสังคมไม่ประกอบไปด้วยธรรมะ มุ่งมั่นแต่แสวงหาวัตถุนิยม สังคมนั้นก็ย่อมประสบกับความเสื่อมไม่สงบสุข มีแต่ปัญหาเดือดร้อนวุ่นวาย เพราะไม่ประกอบไปด้วยธรรม แต่หากสังคมใดมีธรรมประกอบในการดำรงชีพ มิใช่มุ่งเน้นด้านวัตถุอย่างเดียว สังคมนั้นก็ย่อมเจริญก้าวหน้า มีความสงบสุข เพราะธรรมเป็นปัจจัยทำให้เกิดความเจริญได้ ดังนั้นการพัฒนาสังคมต้องอาศัยธรรมะ เป็นหลักยึดเหนี่ยวในการประพฤติปฏิบัติ “วิถีชีวิตชีวิตของคนไทยทุกส่วนในสังคมไทย ได้ผูกประสานกลมกลืนกับหลักความเชื่อ และหลักปฏิบัติในทางในทางพระพุทธศาสนา”

จากการศึกษาพบว่า หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์เปิดตพลีฉบับวัดหลวงราชस्थान นอกจากจะเป็นหลักยึดเหนี่ยวพึงพิงทางด้านจิตใจแล้ว ยังใช้เป็นเครื่องมืออันสำคัญอย่างหนึ่ง ที่ใช้ในการปกครองคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เพราะมีคำสอนที่มุ่งให้เป็นผู้ประพฤติตนเป็นคนดีกระทำตนตามหลัก โอวาทปาฏิโมกข์ หรือ โอวาท ๓ ประการของพระพุทธศาสนาอันประกอบไปด้วย (สพฺพปาปสฺส อกรณ) ไม่ทำความชั่วทั้งปวง (กุสลสุสฺสอพฺปทา) ทำแต่ความดี (สจิตฺตปริโยทปน) ทำใจของคนให้สะอาดบริสุทธิ์^๕ และที่สำคัญคือเป็นคัมภีร์ที่มุ่งเน้นสอนให้คนเป็นผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปเป็นเปตชนในเปตวิสัย โดยการทำบุญแล้วให้อุทิศส่วนบุญนั้น ไปให้เหล่าเปรตทั้งหลาย เพื่อให้เปรตเหล่านั้นได้พ้นจากวิบากความทุกข์ยากทั้งหลาย อันเป็นผลมาจากกรรมที่ตนได้กระทำไว้ เมื่อตอนยังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ จากหลักความเชื่อเรื่องของการอุทิศส่วนบุญไปให้เปตชนทั้งหลายก็ดี รวมถึงการปฏิบัติตนตามหลักธรรมต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์โบลานเรื่องเปิดตพลีฉบับวัดหลวงราชस्थาน ได้ส่งผลต่อสังคมโดยสามารถแยกออกได้หลายประเด็น ดังนี้

^๓ ไพรินทร์ วัฒนา, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคำพรล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๗.

^๔ พระครูศีลนันทโสภณ (อนันท์ เหล่าคันทาร์), “การศึกษาวิเคราะห์กฐินในคัมภีร์พระพุทธศาสนาและในสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๗๗.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๕๗.

๔.๑.๑ คัมภีร์ไบเบิลเรื่องเปิดตพลิจับวัดหลวงราชฐานในฐานะเครื่องมือควบคุมทางสังคม

ความเชื่อในเรื่องของผลกรรม สวรรค์ นรก บาปบุญ อบายภูมิต่างๆ มีปรากฏอยู่อย่างมากมาย ในวรรณกรรมทางด้านพระพุทธศาสนาของชาวล้านนา โดยเฉพาะคัมภีร์ไบเบิลเรื่องเปิดตพลิจับวัดหลวงราชฐานที่ใช้เทศน์สั่งสอนผู้คนในช่วงเดือน ๑๒ ของชาวล้านนา (ตรงกับเดือน ๑๐ ของภาคกลาง) เช่น การพรรณนาถึงความเป็นอยู่อันรื่นเริงแห่งเหล่าเปตชน หรือความเป็นอยู่อันสุขสบายของบรรดาเปรตทั้งหลายที่มีลูกหลานทำบุญอุทิศให้ ซึ่งผู้แต่งได้พยายามที่จะปลุกฝังในเรื่องของความเกลียดชังกลัวบาป ให้มีจิตใจน้อมนำมาทางกุศลธรรมทั้งหลาย เป็นต้นว่า ให้ทาน รักษาศีล ปฏิบัติภาวนา ซึ่งแนวความคิดในเรื่องของการควบคุมทางสังคมของสถาบันพระพุทธศาสนา ที่พยายามสร้างวรรณกรรมเหล่านี้ ไม่ว่าจะได้รับแนวคิดมาจากสถาบันการเมือง การปกครองโดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่ผลแห่งการควบคุมสังคม และการควบคุมพฤติกรรมของชาวบ้าน นับว่าวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องเปิดตพลิจับวัดหลวงราชฐานได้กระทำไปโดยบรรลุเป้าหมายอย่างยิ่ง สังคมตลอดถึงชุมชน ต่างอยู่ร่วมกันโดยสันติสุข และมีอิทธิพลเหนือบทบัญญัติทางสังคมอื่นๆ^๖

จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า แนวความคิด คตินิยมตลอดจนถึงปรัชญาแห่งชีวิตอันแสดงออกมา ในรูปแบบของเนื้อเรื่องในคัมภีร์เปิดตพลิจับวัดหลวงราชฐานนั้น ปรากฏว่ามีส่วนในการควบคุมสังคมอยู่ไม่น้อย โดยมีศูนย์กลางอยู่ในวัด ก็คือยึดถือเมื่อถึงเทศกาลเปิดตพลิจับวัด กลุ่มคนในสังคมต่างก็พากันไปฟังพระเทศน์คัมภีร์เปิดตพลิจับวัด ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางหลักในการยึดเหนี่ยว ควบคุม ซึ่งมีหน้าที่ในการสอนจริยธรรมแก่สังคม โดยยึดหลักธรรมของพุทธศาสนา ดังนั้นบทบาทของคัมภีร์เปิดตพลิจับวัดจึงถูกนำมาใช้เป็นสื่อในการสอนหลักของการประพฤติตน และจริยธรรมอันสมควรกระทำแก่สังคม ผ่านวรรณกรรม และความเชื่อที่ปรากฏในเนื้อหาคัมภีร์ตลอดถึงแนวคิดในการสอนจริยธรรมหลักการประพฤติตนนี้ ผู้แต่งน่าจะได้รับอิทธิพลคำสอนมาจากไตรภูมิพระร่วง และได้้นำแนวคิดนั้นมาปรับประยุกต์เข้ากับวรรณกรรมท้องถิ่น ซึ่งเน้นหนักในเรื่องของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องของกฎแห่งกรรม การกระทำดีในชาตินี้เพื่อผลแห่งกุศลในชาติหน้า อันก่อให้เกิดความละอายชั่วกลัวบาป มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ทำกาลกิญาล่วงลับไป โดยการให้ทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา แล้วทำการอุทิศส่วนบุญไปให้เหล่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไป ซึ่งจะส่งผลตอบแทนให้ทั้งตัวผู้อุทิศก็ดี ผู้รับส่วนบุญก็ดี ประสพกับความสุขความเจริญ และในทาง

^๖ พระสมุห์ถนอม สมณุตปาสาทิโก (จอมสัก), “วิเคราะห์การสวดเบิกในล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕๖.

กลับกันหากผู้ใดไม่ประกอบกุศล ทั้งยังไม่อุทิศส่วนบุญไปให้กับญาติทั้งหลาย ก็ย่อมจะประสบกับความทุกข์ยากกันทั้งสองฝ่าย ดังนั้น กลุ่มชนผู้มีความศรัทธาในคำสอนของกัมภีร์เปตพลี จึงยอมรับนำมาเป็นกรอบและบทบัญญัติของสังคม และมุ่งมั่นที่จะประพฤติตามหลักธรรม เพื่อหวังที่จะเสวยผลแห่งความสุขที่ตนได้กระทำไว้นั่นเอง

๔.๑.๒ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคง

แม้ว่าผู้ที่จะได้รับผลโดยตรงจากการอุทิศส่วนบุญ ตามแนวทางของกัมภีร์เปตพลี ฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน คือผู้อุทิศให้นั่นเอง และไม่เพียงแต่ผู้อุทิศส่วนบุญเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ แม้เหล่าบรรพชนทั้งหลายที่ล่วงลับไปสู่เปตวิสัย ก็ย่อมได้รับผลประโยชน์จากการอุทิศส่วนบุญของเขานั้นด้วย กล่าวคือ ถ้าหากบรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว ไปเกิดอยู่ในภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญด้วยการอนุโมทนาได้ ก็เท่ากับว่าเขาสามารถสร้างเงื่อนไขที่เหมาะสม ในการอนุโมทนารับในส่วนบุญได้ ซึ่งจะเป็นการทำให้เขาได้รับประโยชน์ อันสืบเนื่องมาจากการอุทิศส่วนบุญได้

อย่างไรก็ตาม ผลสำเร็จของการอุทิศส่วนบุญนี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะแก่ผู้อุทิศและผู้รับส่วนบุญเท่านั้น สังคมหน่วยอื่นก็ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วย โดยเฉพาะเหล่าภิกษุในพระพุทธศาสนา อันเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ จำพวกก็ได้รับประโยชน์ ในฐานะผู้รับไทยธรรม จำพวกข้าวและน้ำ ปัจจัยสี่ที่เหล่าทายกทายิกาทั้งหลาย นำมาถวายเพื่อมุ่งทำการอนุเคราะห์ให้แก่หมู่ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นภิกษุจึงนับเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนี้ โดยเฉพาะ ด้วยเหตุว่าโดยฐานที่สังคมมีอุดมคติเชื่อกันว่าเหล่าภิกษุทั้งหลาย เป็นผู้ที่มีคุณสมบัติสำหรับรับของไทยทานต่างๆ อันเป็นปัจจัยให้ผู้ล่วงลับไป ได้รับประโยชน์เมื่อได้ทำการอนุโมทนาบุญนั้นๆ เมื่อเหล่าภิกษุได้รับการอุปถัมภ์ด้วยไทยทานทั้งหลาย ผลที่ตามมาคือท่านจะมีพลังกายในการปฏิบัติตน ตามหลักของพระพุทธศาสนาและมีพลังกายพลังใจ ที่จะกระทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาตลอดจนถึงสังคม ในด้านต่างๆ เช่นการแสดงธรรม บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ต่างๆ แก่สังคม เป็นต้น ให้สมกับเป็นศาสนทายาทผู้สืบอายุของพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณของสังคมด้วย เพราะหากภิกษุได้รับการถวายความอุปถัมภ์บำรุงเป็นอย่างดี ส่วนประกอบอื่นๆ ของพระพุทธศาสนาก็ย่อมได้รับการอุปถัมภ์ด้วย เพราะภิกษุทำหน้าที่สืบทอดพระศาสนา ดำรงตนอยู่ในอริยวินัย ได้ศึกษาหลักการประพฤตินั้น ประกอบกิจศาสนพิธี ตลอดถึงบำรุงรักษาดูแลศาสนสถาน และศาสนวัตถุให้มีความมั่นคงต่อไปได้ ถือเป็นส่วนที่ยึดสังคมของสถาบันสงฆ์ และชาวบ้านเข้าด้วยกันทำการเกื้อกูลกันและกัน โดยชาวบ้านเมื่อได้ประกอบกิจกรรมการอุทิศส่วนบุญ ก็ย่อมได้ชื่อว่าสงเคราะห์อุปถัมภ์แก่เหล่าภิกษุด้วยปัจจัยทั้งหลาย เรียกว่าอามิสทาน และฝ่ายเหล่าภิกษุเองเมื่อได้รับอามิสทาน มาบำรุงหล่อเลี้ยงร่างกาย เพื่อทำการศึกษาและ

ปฏิบัติ เมื่อได้รับผลดีอย่างไรก็นำผลดีนั้น มาเผยแพร่สั่งสอนให้กับพุทธบริษัททั้งหลาย ได้ทราบและปฏิบัติตามเรียกว่าธรรมทาน อันเป็นการสั่งสอน อบรมกล่อมเกลาจิตใจของชาวบ้าน ให้มีวิถีชีวิตที่ดำเนินไปอย่างถูกต้อง ตามแนวทางการปฏิบัติตนของพระพุทธศาสนา เพื่อให้เกิดความสุขความเจริญก้าวหน้าให้แก่ชาวบ้าน อันเป็นการชี้บอกทางสวรรค์ให้

อย่างไรก็ดี สำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการอุทิศส่วนบุญโดยตรง ก็คือผู้ที่กระทำ ความดีนั่นเอง และไม่ใช่เพียงผู้อุทิศส่วนบุญเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ แม้ผู้ที่เขาอุทิศส่วนบุญให้ เช่น ญาติผู้ที่ล่วงลับไปแล้วก็อาจมีส่วนได้รับผลประโยชน์ จากการอุทิศส่วนบุญของเขาด้วย แต่เป็นประโยชน์โดยอ้อม กล่าวคือถ้าบรรพชนที่เราตั้งใจอุทิศส่วนบุญไปให้ นั้น ไปเกิดอยู่ในภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญด้วยการอนุโมทนาได้ ก็เท่ากับว่าเขาสามารถสร้างเงื่อนไข ที่เหมาะสม สำหรับการรับส่วนบุญได้ ซึ่งจะทำให้เขาได้รับประโยชน์ อันสืบเนื่องมาจากการอุทิศส่วนบุญได้ เมื่อพุทธบริษัททั้งหลาย มีความสมัครสมานสามัคคีกันมีความเกื้อกูลกัน ปฏิบัติตนเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับตามหน้าที่อันสมควรของตนแล้ว ผลดีก็จะเกิดกับพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเจริญมั่นคงก้าวหน้าอำนวยประโยชน์แก่สังคมชาวพุทธ และขยายขอบเขตไปยังสังคมโลกได้ในที่สุด

๔.๑.๓ ช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคม

กิจกรรมของการฟังเทศนาคัมภีร์เปิดตพตี ตลอดจนถึงเนื้อหาของหลักธรรมในตัว คัมภีร์เปิดตพตีฉบับวัดหลวงราชस्थानนั้น รวมถึงการเตรียมสิ่งของ และได้ถวายทานขันข้าว ในวันสิบสองเป็ง ล้วนแล้วแต่เป็นการส่งเสริม ตลอดจนถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้กลุ่มผู้ที่ได้ฟังธรรม และให้ทาน มีความกตัญญูทวาทวิภูจัญญุคุณ ของบรรดาญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไป อันเป็นที่เคารพ รักของตนและสังคม ทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์จรุญโรงชุมชน ให้กลุ่มคนในสังคม ได้รู้จักคุณค่าของกันและกัน โดยคำนึงถึงฐานะอันสมควรของแต่ละบุคคล และเมื่อมีการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ตามแบบแผนที่ปรากฏในคัมภีร์เปิดตพตีฉบับวัดหลวงราชस्थานแล้ว ผลตามมาจากกิจกรรมอันนี้คือการมีความพร้อมเพรียงกัน ของผู้ที่อยู่ในสังคมส่วนย่อย คือระดับครอบครัวหรือกลุ่มเครือญาติ อันว่าความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวและญาติมิตร ถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงความดี ความสามัคคีและน้ำใจอันเกื้อกูลต่อกันของคนในสังคม อันจะเป็นแรงที่ช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มคนในสังคม ให้เป็นไปด้วยความเข้าใจและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กล่าวคือ กิจกรรมอันนี้ สามารถเป็นสื่อสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัว อันเป็นส่วนประกอบของสถาบันทางสังคม จะส่งผลให้เกิดความมีเสถียรภาพทางสังคม

อย่างไรก็ดี ในระดับสถาบันครอบครัว ที่เป็นสังคมหน่วยแรกสุด ในโครงสร้างทางสังคมใหญ่นั้น มีประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากกิจกรรม ของการอุทิศส่วนบุญอย่างมากมาย กล่าวคือ

นอกจากจะเป็นการช่วยชักนำ ให้บรรดาญาติพี่น้องทั้งหลายมาร่วมกันทำความดีเช่น ทานขันข้าวไป ให้หมู่ญาติทั้งหลาย ที่ล่วงลับไปตามความเชื่อที่ปรากฏในคัมภีร์เปิดพลิจบับวัดหลวงราชस्थान ที่ อานิสส์จะช่วยให้พ้นจากภพภูมิของความทุกข์ และได้เสวยสุขในภพภูมิที่ดีกว่าเดิม จะยังส่งผลให้เกิดประโยชน์ในเชิงลึกคือ การกระตุ้นสร้างจิตสำนึกให้บุคคล ที่เป็นสมาชิกในครอบครัวและบรรดาญาติ ได้เกิดความตระหนัก ได้ขวนขวายใส่ใจในหน้าที่ของตนที่ควรกระทำ โดยมองให้เห็นคุณค่าของเขา ทั้งที่ตอนเขายังมีชีวิตอยู่ เมื่อเราได้กระทำความดีประเภทใดก็ตาม ก็ควรจะแผ่ความปรารถนาดีจากตัวของเราออกไปให้เขา อันจะเป็นการพัฒนาคุณธรรมภายในจิตใจของตัวผู้ให้ และตัวเขาก็จะเกิดความรู้สึกประทับใจ เมื่อรู้ว่าตนได้อุทิศส่วนบุญให้ และเมื่อสมาชิกของครอบครัว หรือญาติคนใดคนหนึ่งล่วงลับไป ก็พากันอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ไปให้อันเกิดจากคุณค่าของเขาว่า ได้อุปถัมภ์ค้ำจุนสร้างคุณประโยชน์มีบุญคุณแก่ตนเช่นใด แม้ถึงที่สุดเขาไม่ได้มีบุญคุณต่อเรามาก่อน ก็ต้องคำนึงถึงว่ามีความสัมพันธ์กันกับตนทางสายโลหิตหรือไม่ เป็นญาติใกล้ชิดกันหรือไม่ เมื่อระนึกได้ดังนี้ก็ควรที่จะทำการอุทิศส่วนบุญ ที่ตนได้ทำไปให้แก่เขาเมื่อเขาได้ล่วงลับจากโลกนี้ไป อันจะก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ในการสร้างความรัก ความปรารถนาดีและความเข้าใจ อันดี ระหว่างกันและกันของคนที่อยู่ในสถาบันครอบครัว และเครือญาติเดียวกันอันจะส่งผลในทางดี ต่อสังคมระดับใหญ่ขึ้นไป

นอกจากนี้ จากการศึกษายังพบว่า การอุทิศส่วนบุญเป็นกิจกรรมที่ทำให้ เกิดสมัคสมานสามัคคีระหว่างคนในสังคม โดยเริ่มจากระดับชุมชนไปจนถึงสังคมที่มีขนาดใหญ่ขึ้นไป เป็นลำดับ โดยลักษณะของการมีส่วนร่วมกันของกลุ่มคนในสังคม โดยมีผลตามมามีความพร้อมเพรียงกัน และความเสมอภาคกัน ในการประกอบกิจกรรมเพื่อทำประโยชน์แก่ผู้ที่อยู่ร่วมในสังคม ซึ่งทุกคนไม่ได้ถูกบังคับบีบบังคับกดดันจากคนรอบข้าง หากแต่ทุกคนกระทำด้วยความเต็มใจ และเป็นไปโดยสมัครใจ ถือว่าเป็นหน้าที่ที่ต้องกระทำเพื่อประโยชน์แก่สมาชิก ผู้ร่วมในสังคมทั้งที่ยังมีชีวิตอยู่และล่วงลับไปแล้วก็ตาม นอกจากนั้นแล้วยังสื่อออกถึงความสัมพันธ์อันพี่น้อง ถึงแม้ว่าจะไม่ใช่ญาติพี่น้องทางสายโลหิต แต่ก็กระทำด้วยความรู้สึกประหนึ่งว่าเป็นญาติทางสายเลือดเดียวกัน การกระทำเช่นนี้ย่อมเป็นปัจจัย ผลักดันให้สังคมเกิดความเป็นเอกภาพ พร้อมทั้งจะดำเนินกิจกรรมอันเป็นประโยชน์ ภายในโครงข่ายของสังคม ที่จะประสานกลุ่มคนในสังคมให้มีการร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน อันมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกัน คือสังคมโดยรวมประกอบด้วยความสงบร่มเย็น โดยมีเนื้อหาในคัมภีร์เปิดพลิจบับวัดหลวงราชस्थानและกิจกรรม ที่สืบเนื่องจากตัวคัมภีร์เป็นแนวทาง ก็เท่ากับว่าได้สร้างเสถียรภาพให้กับสังคมส่วนรวมได้ ด้วยเหตุที่ว่ายามใดที่สังคมนั้นมีความพร้อม ที่จะช่วยเหลือกันระหว่างสมาชิกภายในสังคม เวลาสมาชิกของสังคมนั้น

ประสบกับความเดือดร้อนและต้องการความช่วยเหลือ สังคมนั้นก็จะให้ความอนุเคราะห์ ช่วยเหลือกันในการบรรเทาความเดือดร้อน

ดังนั้น กิจกรรมการอุทิศส่วนบุญ โดยยึดถือเนื้อหาและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน ถือเป็นกระบวนการมีปฏิสัมพันธ์กันของคนในสังคมนั้นๆ ให้มีความแนบแน่นและพัฒนาจนเกิดความรู้สึกเป็นความเห็นอกเห็นใจกัน อันจะยังก่อให้เกิดเป็นประโยชน์ ที่ขยายออกไปได้อย่างกว้างขวาง ไม่จำกัดเฉพาะแต่ในสังคมระดับครอบครัว และเครือข่ายที่ถือเป็นสถาบันส่วนย่อยในสังคมเท่านั้น แต่ทว่ายังจะขยายออกไปสู่สังคมใหญ่ส่วนรวม ทำให้มีแต่ความมั่นคงและมีสันติสุขได้อย่างยั่งยืน

๔.๑.๔ ช่วยสร้างสันติสุขแก่สังคมส่วนรวม

สังคมใน โลกมนุษย์เรานี้ มีระบบ โครงสร้างทางสังคม ที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย กล่าวคือหนึ่งคนเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันครอบครัว และครอบครัวหนึ่งก็เป็นส่วนประกอบของชุมชน และชุมชนก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่กว้างขึ้นไปอีก โดยการไล่เรียงจากตำบลไปจนถึงประเทศชาติ และหลายประเทศชาติก็รวมตัวกันเป็นสังคมโลก ด้วยการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเช่นนี้ ถ้าหากว่าสังคมระดับใดระดับหนึ่งก็เกิดมีปัญหาขึ้น สังคมหน่วยอื่นที่สัมพันธ์กันอยู่ ก็ย่อมได้รับผลกระทบตามไปด้วย เรียกว่าปัญหาของสังคมหนึ่ง สามารถส่งผลกระทบของปัญหาไปยังสังคมอื่นที่อยู่ร่วมกันได้แบบลูกโซ่ และโดยที่กิจกรรมการอุทิศส่วนบุญถือเป็นกิจกรรมอันเริ่มจากตัวบุคคลเป็นอันดับแรก แล้วขยายตัวออกไปสู่สังคมอื่นๆ ที่ใหญ่ขึ้นไปไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ชุมชน เป็นต้น

การทำบุญให้แก่บรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำการอุทิศส่วนบุญให้แก่ผู้อื่นอันประกอบไปด้วยจิตใจ ที่ประกอบไปด้วยความมีเมตตากรุณาของบุคคล แม้ไม่ได้ส่งผลให้สังคมที่กำลังวุ่นวาย ให้สงบสุขภายในทันทีแต่ก็ส่งผลทางอ้อมแก่สังคม จะเป็นผลโดยอ้อมด้วยเหตุที่ว่า การสร้างสันติสุขนั้น จะต้องเริ่มจากภายในจิตใจของแต่ละคนก่อน กล่าวคือ เมื่อปัจเจกบุคคลได้สร้างบุญแล้ว และได้ทำการเจริญเมตตาจิตขยายส่วนบุญ ที่ตนได้ทำแล้วไปให้บุคคลอื่น จึงส่งผลให้ ไม่เฉพาะแต่ตนเองเท่านั้นที่ได้รับความสุขอันเกิดขึ้น จากคุณธรรมภายในจิตใจของตน แต่บุคคลอื่น ที่อาศัยอยู่ในสังคมรอบข้างก็พลอยได้รับความสุขไปด้วย กล่าวคือ เมื่อคนหนึ่งได้ทำตัวเป็นปกติสุข ไม่ทำความเดือดร้อนเบียดเบียนผู้ใดให้ทุกข์ร้อนใจ มีจิตใจที่อุมิอบผ่องใส ก็ย่อมส่งผลให้บุคคลรอบข้าง ไม่ถูกเบียดเบียน จึงถือได้ว่าประโยชน์ที่สังคมพึงจะได้รับ เป็นส่วนที่ออกไปจาก การพัฒนาคุณธรรมของบุคคลแล้วส่งขยายไปสู่ผู้อื่น จากจุดเล็กขยายไปสู่สังคมส่วนใหญ่

แม้ว่าผู้ที่ทำความดีแล้ว จะมุ่งมั่นแผ่เมตตาแบ่งปันความสุขให้แก่ผู้อื่น มากมายเพียงใดก็ตามแต่โดยเนื้อแท้แล้ว ตัวผู้แผ่เมตตานั้นเองที่จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง ดังประโยชน์หรืออานิสงส์ หรือผลดีจำนวน ๑๑ ข้อ ที่ผู้ทำการแผ่เมตตาจะพึงได้รับอันประกอบด้วย

- ๑) เมื่อหลับก็เป็นสุข
- ๒) เมื่อตื่นก็เป็นสุข
- ๓) ยามนอนก็ไม่ฝันร้าย
- ๔) ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
- ๕) ย่อมเป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
- ๖) เหล่าเทวดาย่อมรักษา
- ๗) ปราศจากภัยจากยาพิษ ไฟ หรือศัตรูราหู
- ๘) จิตเป็นสมาธิง่าย
- ๙) สีนหน้าผ่องใส
- ๑๐) เมื่อจะตาย ใจก็สงบไม่หลงใหลไร้สติ
- ๑๑) ถ้ายังไม่บรรลुकุณพิเศษที่สูงกว่า ย่อมเข้าถึงพรหมโลก^๗

จุดประสงค์หลักของการมีเมตตา นั่นก็คือ เป็นการฝึกให้จิตใจของคนเกิดความประณีตอ่อนโยน ที่แสดงออกด้วยความรู้สึกที่ประกอบไปด้วย ความเมตตาปรารถนาดีต่อบุคคลอื่นรอบข้าง และพร้อมที่จะขยายออกไปสู่ผู้อื่นอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด ทั้งมีความพยายามที่จะทำการข่มจิตใจไม่ให้เกิดความคิดชั่วขึ้นในมโนทวาร ยามใดที่ตนเองตั้งจิตทำความปรารถนาดีต่อผู้อื่น ไม่มีความคิดมุ่งร้ายเบียดเบียนต่อผู้อื่นเช่นนี้แล้ว ความคิดที่มีความรุนแรงที่จะมากระทบกับจิตใจ ก็อยู่ในระดับที่สามารถควบคุมได้ เมื่อมีสิ่งใดก็ตามมากระทบต่อจิตใจ ที่อาจจะนำไปสู่ความขัดแย้งก็สามารถคลี่คลายได้ โดยไม่ให้เหตุการณ์นั้นลุกลามรุนแรงได้ เมื่อแนวความคิดนี้ขยายวงกว้างออกไปแล้วย่อมที่จะทำให้สังคม เกิดความสงบสุขได้อย่างแน่นอน

๔.๑.๕ สามารถช่วยแก้ไขปัญหามารุนแรงในสังคมได้

ดังได้กล่าวแล้วว่า เมื่อใดที่ตนได้ตั้งจิตของตน ให้มีความเมตตาต่อคนรอบข้างแล้ว ความคิดรุนแรงในจิตใจของตนเองย่อมไม่มี ดังนั้นความมีเมตตาอันเป็นผลมาจาก กิจกรรมการอุทิศส่วนบุญจึงเป็นการแก้ปัญหาคือต้นเหตุ ด้วยเหตุที่ว่า ปัญหาของสังคมในที่นี้ เกิดจากการใช้ความรุนแรงของบุคคล ส่งผลกระทบทางด้านลบแก่สังคม ซึ่งถ้าหากว่ามีปรากฏการณ์ ของการจัดแย้งที่

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๕๔.

รุนแรง จนมีผลกระทบต่อระบบโครงสร้างของสังคมส่วนอื่น ก็ถือว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างของสังคม โดยปกติแล้วต้นตอของปัญหาเหล่านี้ มักเกิดจากระดับปัจเจกบุคคลในเรื่องของอุดมการณ์ ทักษะคติ ตลอดจนค่านิยมจนขยายตัวไปสู่ความรุนแรง ตั้งแต่ ปัญหาเล็กๆ น้อยๆ เช่น การลักขโมย ทำร้ายร่างกายจนถึงฆาตกรรม หรือแม้กระทั่งปัญหาในสังคมขนาดใหญ่ เช่น สงครามกลางเมือง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ในมุมมองของพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นผลสืบเนื่องมาจากการละเมิดทางศีลธรรมโดยเฉพาะศีล ๕ ถ้าหากว่าสังคมใด มีความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมเป็นอย่างมากแล้ว สังคมนั้นอาจเกิดภาวะแห่งการล่มสลายได้

หลักคำสอนในเรื่องของการรักษาศีล ๕ ที่ปรากฏในคัมภีร์เปตพลีฉบับวัดหลวงราชสัทธานันท์ นับเป็นหลักคำสอนหนึ่ง ซึ่งถ้าหากมีผู้ปฏิบัติตามแล้วจะช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว อันเกิดจากความขัดแย้งอันรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมได้ ทั้งความขัดแย้งในระดับปัจเจกบุคคล สถาบัน ตลอดจนถึงสังคมหน่วยใหญ่ที่สุดคือโลกอีกด้วย

๔.๒ ด้านประเพณี

คำว่า ประเพณี หมายถึง ขนบธรรมเนียมแบบอย่างที่ยึดมั่นกัน แบบแผน เชื้อสาย^๒ เป็นระเบียบแบบแผน ที่กำหนดพฤติกรรมในสถานการณ์ต่างๆ ที่คนในสังคมยึดถือปฏิบัติประพฤติกิจถือเป็นธรรมเนียม หรือเป็นระเบียบแบบแผนเดียวกันสืบต่อกันมา ถ้าบุคคลใดในสังคมกระทำการฝ่าฝืน ประพฤติออกนอกแบบแผนก็ถือว่าเป็นการผิดประเพณี หรือ ผิดจารีตประเพณีจะต้องถูกตำหนิจากสังคม โดยปกติแล้วประเภทของประเพณีจะแบ่งออกเป็น ๓ ประเภทคือ

๑. **จารีตประเพณี** หรือกฎหมายศีลธรรม เป็นเรื่องของศีลธรรมที่ว่าด้วยความถูกผิดที่สังคมใดสังคมหนึ่ง ได้ทำการยึดถือและได้ปฏิบัติสืบกันมาอย่างต่อเนื่องมั่นคง ส่งผลให้ผู้นั้นในสังคมนั้นๆ ทำการฝ่าฝืนจะต้องถูกลงโทษ ซึ่งโดยมากแล้วมักจะเป็นการตำหนิ ด้วยการยึดถือค่านิยมที่ต่างกัน ทำให้จารีตของแต่ละสังคมไม่เหมือนกัน

๒. **ขนบประเพณี** คือระเบียบแบบแผนที่สังคมได้กำหนดไว้แล้วปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม สำหรับทางตรงจะเป็นประเพณีที่มีการกำหนด เป็นระเบียบแบบแผนอย่างชัดเจน ในการปฏิบัติว่าแต่ละบุคคลคนในสังคมจะต้องปฏิบัติตนเช่นใด ส่วนทางอ้อมเป็นประเพณีที่รู้จักกันโดยทั่วไปโดยไม่ได้มีระเบียบแบบแผนที่แน่นอน แต่อาศัยการปฏิบัติตามคำบอกเล่าหรือกระทำตามตัวอย่าง จากผู้ใหญ่หรือบุคคลในสังคมได้ปฏิบัติ

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๖.

๓. **ธรรมเนียมประเพณี** หมายถึง แนวทางในการปฏิบัติที่ทุกคนในสังคมได้ปฏิบัติจนเกิดความเคยชิน เป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนควรกระทำ เช่น กิริยา มารยาท การกิน การแต่งตัว การเป็นแขกไปเยี่ยมผู้อื่น การเป็นเจ้าของบ้าน เป็นต้น^๕ ธรรมเนียมประเพณีนี้เป็นเรื่องที่ทุกคนควรจะทำ แม้มีผู้กระทำการฝ่าฝืนหรือทำผิดก็ไม่ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ แต่อาจถูกตำหนิจากคนในสังคมได้

ประเพณีเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่ในธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นสิ่งที่สังคมหรือคนในสังคมได้ทำการร่วมกันสร้างขึ้นมา แล้วทำการถ่ายทอดให้แก่กัน โดยลักษณะและวิธีการต่างๆ สำหรับสังคมที่มีสภาพสังคม ธรรมชาติ ทัศนคติ เอกลักษณะ และค่านิยม ที่คล้ายกันโดยมากย่อมมีความมุ่งหมายและระเบียบปฏิบัติเช่นเดียวกัน ถ้าจะมีความแตกต่างก็จะมีเฉพาะส่วนที่ปลีกย่อย ที่เสริมเติมแต่งหรือทำการตัดทอนไปในแต่ละท้องถิ่น สำหรับประเพณีไทยนั้น มักจะมีความเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อในคติพระพุทธศาสนาและพราหมณ์ควบคู่กันมาแต่โบราณ

คนไทยมีความสัมพันธ์กับพระพุทธศาสนา เป็นเวลานับพันปีเศษมาแล้ว พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย มีความรู้สึกเคารพศรัทธาในศาสนาพุทธฝังอยู่ในสายเลือด ของคนไทยมาตั้งแต่เกิดจนตาย ด้วยอาศัยหลักคำสอนที่สอนให้มิเมตตาคความปรารถนาดีต่อกัน จึงส่งผลให้คนไทยเป็นคนรักสันติ รักอิสระเสรี มีนิสัยโอบอ้อมอารี มีความเมตตากรุณาต่อกัน ชอบเอื้อเฟื้อต่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ด้วยเหตุนี้สังคมไทยจึงมีพระพุทธศาสนา เป็นรากฐานทางวัฒนธรรมของสังคมไทย ดังนั้น วิถีการดำรงชีวิตของคนไทยส่วนใหญ่ จึงมีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของคนไทย มีพระพุทธศาสนาเป็นกรอบการปฏิบัติ ที่คอยขัดเกลาจิตใจ ทำให้กลุ่มคนในสังคมเป็นผู้ที่มีความสามัคคีเอื้อเฟื้อต่อกัน^๖ การเคารพประเพณีที่ฝังงายในสังคมไทย จึงเป็นการประพฤติปฏิบัติตามหลักเนติธรรมคือ เป็นแบบแผนปฏิบัติอย่างเดียวกันเป็นเรื่องของการให้ผลทางจิตใจ โดยไม่จำเป็นต้องใช้กฎหมายในการห้ามการกระทำ หรือบังคับการกระทำ ด้วยเหตุที่ว่ากฎหมายไม่อาจที่จะบังคับจิตใจได้ จึงจำเป็นต้องอยู่เองที่จะต้องอาศัยประเพณีที่ฝังงาย ช่วยกันจรรโลงจิตใจ คือการชักนำสู่การกระทำที่ดีงาม เว้นการประพฤติในสิ่งที่ไม่ดี อันเป็นเรื่องของการบ่มเพาะภายในใจแล้ว ขยายผลออกมาสู่การปฏิบัติตนภายนอก

^๕ นายไพรินทร์ ฅ วันนา, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคำพร่ำสอนนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๗๑.

^๖ พระมหาอนันท์ ชวนาภิภู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๒๗.

จากการศึกษาพบว่า ในดินแดนล้านนาไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ได้ชื่อว่าเป็นดินแดนที่มีประเพณี ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนาที่ดั่งงาม ได้ถือเป็นหลักในการปฏิบัติสืบทอดมาเป็นเวลาอันยาวนาน ทำให้เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่แสดงออกถึงวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อของผู้ที่อาศัยอยู่ในดินแดนล้านนาคือ อันว่าประเพณีของชาวล้านนาคือมีลักษณะที่เป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผน วิธีการดำเนินชีวิตอันเป็นการผสมผสานกันระหว่างกิจกรรม ที่เกี่ยวเนื่องด้วยหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา และความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ ร่วมกับความเชื่อในการนับถือผีส่งผลให้ประเพณีของชาวล้านนา มีแบบแผนอันเป็นเอกลักษณ์ เนื่องจากสภาพสังคมของชาวล้านนาคือ เป็นสังคมที่พึ่งพิงอิงอาศัยธรรมชาติ และการยังชีพด้วยการเกษตรมาแต่เดิม จึงส่งผลให้การดำเนินชีวิตและประเพณี จึงอิงอาศัยช่วงเวลาหรือฤดูกาล อันจะแบ่งออกได้เป็น ๓ ช่วงฤดู คือ ช่วงที่หนึ่ง มีระยะเวลาตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงมิถุนายน จะเป็นช่วงเวลาของการเริ่มต้นเขาสู่ช่วงเวลาของก่อนการเพาะปลูกและปีใหม่สงกรานต์ ในช่วงเวลานี้ลักษณะประเพณี จึงส่งผลออกมาในรูปแบบของการทำบุญสะเดาะเคราะห์ตามลัทธิพราหมณ์ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลต้อนรับชีวิตใหม่ ขณะเดียวกันก็เป็นโอกาสที่จะได้ทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่บรรพบุรุษ ผู้มีอุปการะ ครูบาอาจารย์อันเป็นไปตามหลักการของพระพุทธศาสนา ทั้งยังมีการพ่อนผี อันเป็นความเชื่อในการนับถือผี เพื่อเป็นการเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้อภัยคุ้มครอง พร้อมทั้งช่วยเหลือให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ ในฤดูกาลของการเพาะปลูกที่กำลังจะเริ่มขึ้น สำหรับระยะที่สองนั้นจะอยู่ในระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคมโดยประมาณ โดยจะเป็นช่วงเวลาของการเพาะปลูก ซึ่งในช่วงที่สามจะเป็นหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยวพืชผลและเทศกาลออกพรรษา ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการพักผ่อน ในช่วงนี้กิจกรรมประเพณี มักจะเป็นงานหรือกิจกรรมที่แสดงออกถึงความสนุกสนานรื่นเริง และทำบุญฉลองเกี่ยวกับศาสนา^{๑๑}

สำหรับในช่วงเวลาของการเพาะปลูก อันเป็นช่วงคาบเกี่ยวของการเข้าพรรษาของเหล่าพระภิกษุในพระพุทธศาสนา โดยการอยู่ประจำวัดเป็นเวลา ๓ เดือน โดยไม่มีการไปค้างคืนที่อื่นนอกจากเหตุยกเว้นจำเป็น จึงเป็นโอกาสอันดีที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจะได้มีโอกาสอันดีในการทำบุญถวายทาน โดยเฉพาะในช่วงของวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของชาวล้านนา ซึ่งจะตรงกับเดือนกันยายนที่เรียกกันว่า “สิบสองเป็ง” พุทธศาสนิกชนชาวล้านนาถือว่า ในวันขึ้น ๑ ค่ำ ถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เป็นเวลาที่ยมโลกได้ปลดปล่อยวิญญาณสัตว์ผู้ตาย ได้กลับมาสู่เมืองมนุษย์เพื่อขอรับเอาส่วนบุญกุศลจากญาติพี่น้อง จะได้พ้นภาวะแห่งเปรตอสุรกายทั้งหลาย การปฏิบัติตามประเพณีนี้ก็เพื่อ

^{๑๑} ไพรินทร์ วัฒนนา, “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคำพราล้านนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๖.

ความกตัญญู^๒ และการทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษ เป็นต้นว่า พ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย มักจะมีการทำในคราวที่มีเทศกาล เช่น เดือนสิบสองเป็ง ซึ่งประชาชนในล้านนาจะนำเอาขันข้าวไปถวายแก่พระสงฆ์ในวัด เพื่ออุทิศเป็นกตัญญูกตเวที โดยพระสงฆ์จะอุทิศส่วนบุญกุศล ตามที่ประชาชนระบุชื่อปู่ ย่า ตา ยาย หรือบิดา มารดา ญาติของตนที่ล่วงลับไป ซึ่งมูลเหตุแห่งการประกอบกิจกรรมแห่งการทำบุญอุทิศหาผู้ตายของชาวล้านนาเช่นนี้ มีอิทธิพลมาจากคัมภีร์ทางพุทธศาสนาที่สำคัญหลายคัมภีร์ที่ได้กล่าวถึง การทำบุญไปให้บรรพชนอาทิเรื่องพระเจ้าพิมพิสาร ที่ทรงอุทิศบุญแก่พระญาติของพระองค์ในคัมภีร์เปตพลี^๓ ดังปรากฏเนื้อหาในคัมภีร์เปตพลีฉบับวัดหลวงราชฐานว่า

...มหาราชดูรามหาราชพระสัตตาส่วนว่าเปรตนารกนั้นน่าคันว่าถึงปี ๑ และมีกำหนด ๑๕ วัน เป็นถลันนับตั้งแต่เดือน ๑๒ ออกค่ำ ๑ นั้นนาไปถลันถึง ๑๕ ค่ำ ก็หมดเขตเห็นเดือนดับสัตว์นารกทั้งหลายก็จักได้กลับไปสู่นารกที่เก่าคั้นว่าเขาได้รับเอากุศลส่วนบุญที่ญาติกาพี่น้องกระทำบุญเปรตสูงเป็นชุมพี่น้องก็จักได้พ้นจากห้องอบายก็ด้วยเดชบุญทั้งหลายอันญาติกาอุทิศไว้ถ้าแล้วจกนาคเขาเข้าไปเกิดในชั้นฟ้าเลิศดาวดิงสาสวรรค์เปรตทั้งหลายที่หาญาติกาบ่อได้และมีญาติกาที่เข้าหาศรัทธาบ่อได้บ่อได้รับส่วนกุศลก็เข้าจำเป็นได้พิทพอกลงไปสู่อบายนารกที่เก่าได้เสวยทุกข์แถมเล่าเมื่อนาน ๕ ร้อยชาติตามเป็นเขตคั้นว่า เปรตนารกทั้งหลายขึ้นมาสู่มนุษย์โลกเมืองคนแล้วก็พากันเล่นผายแผ้วเซาะสอดแสวงหาฝูงญาติกาพี่น้องในแห่งห้องเมืองคนก็หวังว่าจักได้เอาบุญกุศลหื้อได้พ้นจากเปรตอยู่ในเขตห้องอบาย. . .^๔ (มหาราช ส่วนว่าเปรตนารกนั้นครั้งถึงปี ๑ มีกำหนด ๑๕ วัน นับตั้งแต่เดือน ๑๒ ขึ้น ๑ ค่ำไปจนถึง ๑๕ ค่ำ พอหมดเขตพอเดือนแรม สัตว์นารกทั้งหลายก็จักกลับนารกที่เก่า เมื่อเขาได้รับส่วนบุญกุศลที่ญาติพี่น้องกระทำบุญเปรตเหล่าพี่น้อง ก็จักได้พ้นอบาย ด้วยเดชบุญทั้งหลายอันญาติกาอุทิศไว้ให้ จะนำไปเกิดในดาวดิงสาสวรรค์ เปรตทั้งหลายที่หาญาติไม่ได้ และมีญาติที่ไม่มีศรัทธาไม่ได้รับส่วนกุศล ก็จักกลับสู่อบายนารกที่เก่า ได้เสวยทุกข์อีก ๕ ร้อยชาติ ครั้นว่าเปรตนารกทั้งหลายขึ้นมาสู่มนุษย์โลกแล้ว ก็พากันสอดแสวงหาหมู่ญาติพี่น้อง ในเมืองคนก็หวังเอาบุญกุศลนำไปพ้นจากเปรตในอบาย)

ด้วยอาศัยเนื้อความในคัมภีร์เปตพลีฉบับวัดหลวงราชฐาน ที่มีกำหนดเวลาในการขึ้นมารับส่วนบุญของบรรดาบรรพบุรุษ และญาติผู้ล่วงลับไปอันอยู่ในยมโลก ได้รับอนุญาตให้มารับเอาส่วนบุญกุศล ที่เหล่าลูกหลานได้ทำบุญให้ จึงเกิดเป็นประเพณีทำบุญทานขันข้าวคือ การ

^๒ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๒๐๐.

^๓ มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๑๕๘.

^๔ คัมภีร์เปตพลี ฉบับวัดหลวงราชฐาน, หน้าลานที่ ๕.

ถวายสำหรับข้าวหรือถวายถาดใส่ข้าวและอาหาร ซึ่งประชาชนชาวล้านนาไทยนิยมทำกันมาช้านาน โดยมีความมุ่งหมายคือ เพื่อสังสมบุญให้กับตนเอง เพื่ออุทิศให้แก่บรรพชน เพื่อบูชาคุณของคน และเพื่อเป็นการบูชาเทพยดาทั้งหลาย^{๕๕} ในวันสิบสองเป็ง ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวนี้ทั่วทุกภาคของประเทศไทย ก็จะมีพิธีอุทิศผลทาน ไปให้ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปเช่นกัน แต่จะมีความแตกต่างกันทั้งในส่วนของการเชื่อพิธีกรรมและ ระเบียบปฏิบัติปลีกย่อยกันออกไป แต่ที่เหมือนกันทุกภาคคือเน้นในเรื่องของการให้ทานตามฤดูกาล อันเป็นกิจกรรมที่ปฏิบัติตามความเชื่อที่สืบทอดต่อกันมาดังรายละเอียดต่อไปนี้

๔.๒.๑ ประเพณีเดือนสิบของภาคต่างๆ

๑) **ทำบุญวันสารทของภาคกลาง** แต่เดิมมีต้นกำเนิดมาจากพิธีสารทของพราหมณ์แต่เดิม เป็นพิธีเกี่ยวกับการให้ความสำคัญของรัฐพีชคือข้าวสาลี ในสมัยสุโขทัยเรียกพิธีนี้ว่าพิธีภัทรบทลอยบาป^{๕๖} สำหรับคำว่า สารท นี้เป็นรูปศัพท์ภาษาบาลีมาจากคำว่า สรท ที่แปลว่า ถูคูโบไม้ร่วง เป็นชื่อของเทศกาลทำบุญในวันสิ้นเดือน ๑๐ ที่เรียกว่า ทำบุญสารท เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เพราะชื่อว่าเดือน ๑๐ ตั้งแต่วันเพ็ญ ถึงสิ้นเดือนสิบบรรดาญาติๆ ทั้งหลายที่ไปเกิดเป็นเปรตในภูมิของเปรต จะได้รับอนุญาตปลดปล่อยจากยมโลก ให้มารับส่วนกุศลจากเหล่าลูกหลานญาติพี่น้องของตนในโลกมนุษย์ สำหรับมูลเหตุของการทำพิธีสารท ตามแนวคิดของชาวพุทธก็คือ มีมูลเหตุมาจากเรื่องราวในครั้งพุทธกาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของเปรต อันเป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสาร และคติความเชื่อตามติโรกฐตสูตร สำหรับพิธีกรรมของประเพณีทำบุญวันสารทนั้น จะมีขั้นตอนคือ พอถึงวันสารทแล้ว พุทธศาสนิกชนก็จะพากันไปทำบุญตักบาตรที่วัด และในวันดังกล่าว จะมีการทำขนมชนิดหนึ่งที่ทำขึ้น เพื่อใช้ถวายในพิธีวันสารทเรียกกันว่า ขนมกระยาสารท ซึ่งเป็นขนมกวนชนิดหนึ่ง สำหรับส่วนผสมจะประกอบไปด้วย ข้าวเม่า ข้าวตอก ถั่ว งา มะพร้าว น้ำผึ้ง และน้ำตาล นำมากรวมกัน ซึ่งผู้ที่ทำจะต้องเป็นผู้ที่รู้สูตรการทำและมีฝีมือดี และเนื่องจากว่ากระยาสารท เป็นขนมที่หวานจัดจึงต้องรับประทานกับกล้วยไข่ ควบคู่กันไปด้วย หลังจากที่พุทธศาสนิกชน ได้ทำบุญตักบาตรด้วยขนมกระยาสารทและกล้วยไข่แล้ว ก็จะมีการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล ไปให้กับบรรดาญาติบรรพบุรุษทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งยึดถือเป็นประเพณีในการปฏิบัติสืบทอดกันต่อมาของชาวภาคกลาง โดยถือกันว่าถ้าในปีหนึ่งไม่ทำบุญตักบาตรด้วย

^{๕๕} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๑๕๗.

^{๕๖} พระมหาอานนท์ ชวนาภิกู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๑๖.

กระยาสารท บรรดาผีของปู่ตายาย จะได้รับความเดือดร้อน เหมือนกับลูกหลานละทิ้งท่าน เพราะขาดความกตัญญู^{๑๑}

๒) ประเพณีชิงเปรตของภาคใต้ จะกระทำกันในช่วงของเดือนสิบนับว่าเป็นประเพณีที่รับมาจากอินเดีย ซึ่งในภาคใต้ของไทยนั้นจะกระทำกันทุกจังหวัด โดยเฉพาะจังหวัดนครศรีธรรมราชถือเป็นแหล่งแรกๆ แล้วค่อยๆ ถ่ายทอดไปยังเมืองอื่นๆ และภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศไทย^{๑๒} สำหรับในจังหวัดพัทลุง มีความเชื่อถือและบำเพ็ญกุศลวันสารทเดือนสิบ ปีหนึ่ง ๒ ครั้ง เหมือนกับจังหวัดชุมพร คือ กำหนดทำ ๒ ครั้ง ประกอบด้วย วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ เป็นวันรับตายาย หรือวันรับเปรต ส่วนวันแรม ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๐ วันวันส่งตายายหรือวันส่งเปรต สำหรับพิธีกรรมทางศาสนานั้น เมื่อถึงวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวบ้านจะนำภัตตาหารและห่มรับ (สำหรับ) ซึ่งจะประกอบไปด้วย ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน อาหารแห้ง ตลอดถึงขนม ๕ อย่างที่ถือเป็นสัญลักษณ์ ของสารทเดือนสิบ อันประกอบไปด้วย ขนมพอง ขนมลา ขนมไข่ปลา ขนมดีซำ ขนมบ้า จัดลงในชะลอม ทำเป็นรูปเจดีย์มียอดแหลมประดับประดาสวยงาม พอถึงวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๐ ชาวบ้านจะพากันยกไปถวายพระ ในวัดใกล้บ้านหรือวัดที่บรรพบุรุษนับถือ เมื่อนำสำรับไปวัดแล้ว จะมีการฉลองสำรับ ทำบุญเลี้ยงพระเสร็จแล้ว จึงมีการบังสุกุลเมื่อได้ทำบุญเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะมีการประกอบกิจกรรมการ “ชิงเปรต” ซึ่งผู้ที่เข้าร่วมทำบุญชิงเปรตทุกคน ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ทั้งหญิงและชาย ต่างก็พากันแย่งชิงขนม ที่ได้ตั้งไว้ให้เปรตตรงทางเข้าวัด หรือบนร้านที่ได้จัดเตรียมไว้ มาเป็นส่วนของตน และมีความเชื่อกันว่า ใครที่ได้กินขนมที่เหลือจากปู่ตายาย จะได้กุศลแรง บรรพบุรุษทั้งหลายจะอวยพรให้อยู่เย็นเป็นสุข^{๑๓} นอกจากนี้แล้วบางวัดนิยมสร้างศาลาเปรต เพื่อสะดวกแก่การตั้งเปรต บางวัดสร้างศาลาเปรตไว้บนเสาสูงเพียงเสาเดียว เกลาและชโลมน้ำมันเสาจนลื่น เมื่อเวลาชิงเปรต ผู้คนจะแยกกันปีนขึ้นไป ขณะที่ปีนขึ้นไปก็มักตกลงมาเพราะเสาลื่น กว่าที่จะขึ้นถึงเสาเปรตต้องใช้ความพยายามมาก จึงสนุกสนานและตื่นเต้น เมื่อเสร็จจากการชิงเปรต ชาวบ้านจะนำอาหารมารับประทานร่วมกัน เสร็จแล้วชาวบ้านบางท้องถิ่นจะนิมนต์พระไปบังสุกุลกระดูกบรรพชน ที่เก็บไว้ในสตูบ หรือนำกระดูกที่เก็บไว้มาบังสุกุลร่วมกัน^{๑๔}

^{๑๑} พระมหาอนันต์ ชวนาภิภู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๑๘.

^{๑๒} พระมหาอนันต์ ชวนาภิภู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๑๕.

^{๑๓} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๑๕๕.

^{๑๔} พระมหาอนันต์ ชวนาภิภู (แสนแป้), “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, หน้า ๑๒๐.

๓) ประเพณีข้าวประดับดินของชาวอีสาน นิยมทำกันในระยะของ แรม ๑๔ ถึง แรม ๑๕ ค่ำ อันเป็นระยะเวลาเช้า เดือน ๑๒ ของภาคเหนือ หรือเดือน ๑๐ ของภาคใต้ กิจกรรมในวันดังกล่าว จะมีการนำอาหารพร้อมทั้งบรรดาขนมหวานหมากพลู บุหรี่ ห่อด้วยใบตองมัดด้วยดอก หรือเชือก จะเอาห่อใหญ่หรือเล็กตามที่ต้องการจะแยกเป็นหลายๆ ห่อ หรือ นำห่อเล็กๆ มารวมกันก็ได้ แล้วแต่สะดวกแล้ววางไว้ในขันหรือพาน พอถึงในวันรุ่งขึ้น คือวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๐ ก็จะนำห่อข้าวนั้นไปวางไว้กับพื้นดินใกล้โคนไม้ หรือทำการแขวนไว้กับกิ่งไม้ ตามทางแยกสามแพร่งหรือสี่แพร่ง หรือนำไปไว้ตามบริเวณวัด แล้วนิมนต์พระสงฆ์มารับสิ่งของเหล่านั้น^{๒๐} เพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญไปถึงวิญญาณ ของเหล่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไป

๔) ประเพณีเดือนสิบสองเป็งของชาวล้านนา ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เหนือเรียกกันว่า วันสิบสองเป็ง หรือบางท้องถิ่นในล้านนาเรียกประเพณีอุทิศหาผีตายบ้าง ประเพณีเดือนสิบสองเป็ง หรือประเพณีปล่อยผีปล่อยเปรต ซึ่งถือกันว่า ในวันเดือน ๑๒ เหนือ ขึ้น ๑ ค่ำถึงเดือน แรม ๑๔ ค่ำ โลกของวิญญาณจะได้ทำการปลดปล่อยวิญญาณ เมื่อลูกหลานกล่าวว่าบรรพบุรุษจะทุกข์ยากในโลกแห่งวิญญาณ จึงได้ถือโอกาสทำบุญไปให้กับเหล่าญาติทั้งหลาย ได้พ้นจากความทุกข์หิวโหยได้รับความสุข อันเกิดจากการอุทิศส่วนบุญอันนั้น โดยยึดหลักตามแบบของพระเจ้าพิมพิสาร ที่ทรงทำบุญแล้วได้ทำการอุทิศส่วนบุญไปให้กับเหล่าญาติทั้งหลาย สำหรับขั้นตอนของกิจกรรมที่ชาวล้านนาประพาดิในธรรมเนียมการจัดทำบุญสิบสองเป็งนั้นจะมีธรรมเนียมปฏิบัติดังนี้ ในวันขึ้นสิบสี่ค่ำถือกันว่าเป็นวันสุกดิบที่เรียกว่าวันดาจะมีการทำขนมใส่ไส้ห่อด้วยใบตอง และข้าวต้มมัดตลอดถึงดอกไม้รูปเทียนต่างๆ เพื่อเตรียมถวายพระ เมื่อถึงเวลาเช้ามีดของวันขึ้นสิบห้าค่ำจะมีการเตรียมสำหรับกับข้าวและขนมข้าวต้มมัดจตุปัจจัยต่างๆ แล้วนำไปถวายพระภิกษุสามเณรในวัดโดยบรรจุลงในถาดแล้วประเคนถวายพระภิกษุสามเณรเรียกว่าการทานขันข้าว พระภิกษุสามเณรก็จะมีการให้พรที่กล่าวพรรณนาเป็นภาษาล้านนาและภาษาบาลี หลังจากนั้นเมื่อถึงเวลาอันสมควรก็จะมีการทำบุญตักบาตร ตลอดถึงมีการแสดงธรรมเทศนาที่แสดงถึงอานิสงส์ของการถวายทานในวันดังกล่าว โดยใช้คัมภีร์เปิดตพลิเทศนาและใช้ทำนองธรรมวัตรของล้านนา ในการแสดงคัมภีร์อานิสงส์ดังกล่าว

ดังนั้นกิจกรรมอุทิศส่วนกุศลไปให้กับผู้ตาย ในแต่ละภาคของสังคมไทย จึงประกอบไปด้วยสาระและประโยชน์ ที่พึงจะได้รับอยู่หลายประการด้วยกันคือ

๑) เป็นการแสดงออกถึงความเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีต่อบรรพชน

^{๒๐} มณี พยอมยงค์, ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย, หน้า ๒๐๐.

๒) นอกจากจะเป็นการสงเคราะห์เหล่าเปตชนผู้ล่วงลับไปแล้วยังนับว่าเป็นการสงเคราะห์ในการถวายอาหารตลอดถึงจุดปัจจัยต่างๆ แก่พระภิกษุสามเณร

๓) เป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวความสามัคคีปรองดองกันในหมู่ญาติพี่น้องให้มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน

๔) ส่งผลให้เกิดความเบิกบานใจสุขใจของผู้ที่ได้กระทำ

๕) เป็นการปลูกฝังบรรดาลูกหลานให้รู้จักการตอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษ และได้ซึมซับเอาคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นการได้ร่วมสืบทอดรักษาระเบียบประเพณีปฏิบัติ

๖) เป็นการปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชนที่ดี ตลอดถึงได้สืบทอดแนวทางการปฏิบัติตนของบรรพบุรุษที่ท่านวางแนวทางไว้ให้

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญต่อคนในสังคมไทยเป็นอย่างมากด้วยว่าเป็นรากฐานที่ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมไทย อีกทั้งการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นยังส่งผลให้คนไทยมีนิสัยฝักใฝ่ในการทำบุญมีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ตลอดถึงมีพิธีกรรมต่างๆ ที่ต้องร่วมตั้งแต่เกิดจนถึงตาย แม้กระทั่งจะเสียชีวิตไปแล้วก็ยังมีกรอุทิศส่วนบุญไปให้ เป็นต้นว่าการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลินับหลวงราชสันฐานอันส่งผลต่อชาวล้านนาคือ ในด้านสังคมนั้นหลักธรรมที่ปรากฏในตัวคัมภีร์ นอกจากจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแล้วยังสอนให้ตั้งมั่นใจความเป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทิต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปเป็นปรต ตลอดถึงความเชื่อเรื่องของผลกรรมและอบายภูมิที่ผู้แต่งได้พยายามปลูกฝัง เรื่องของเกลียดชังกลัวบาปผ่านวรรณกรรมส่งผลให้เกิดความมุ่งมั่น ที่จะประพฤติตามหลักธรรมเพื่อที่จะหวังผลแห่งความสุขที่ตนได้กระทำไว้ อีกทั้งยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคงเพราะการทำทานตามหลักคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลินี้จะสอนให้อุปถัมภ์ปัจจัยสี่แก่เหล่าภิกษุด้วย เมื่อภิกษุได้รับความอุปถัมภ์ก็ทำหน้าที่สืบทอดคำสอนของพระพุทธศาสนาตลอดถึงดูแลศาสนวัตถุให้มั่นคงต่อไปได้ อีกทั้งยังช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคม ด้วยเหตุที่ว่ากรถวายทานขันข้าวในวันสิบสองเป็งก็ดีหรือกิจกรรมการฟังธรรมเปตตพลินี้มุ่งเน้นให้มีความกตัญญูกตเวทิตะเป็นการเน้นย้ำให้คนในสังคมได้รู้จักคุณค่าของกันและกันในระดับครอบครัวหรือเครือญาติ และเมื่อใดที่บุคคลได้มุ่งหมายทำการอุทิศส่วนบุญไปให้กับผู้อื่นด้วยจิตใจอันเป็นเมตตากรุณาทำตัวเป็นปกติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีจิตใจ phóngใสส่งผลให้บุคคลรอบข้างไม่ถูกรบกวนเบียดเบียน จึงส่งผลให้สังคมส่วนรวมพัฒนาดีขึ้นในเครือข่ายหนึ่ง เพราะสังคมทุกระดับมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย เมื่อเป็นเช่นนี้จึงมีส่วนช่วยสร้างสันติสุขแก่สังคมส่วนรวมในที่สุดก็สามารถช่วยแก้ไขปัญหาความรุนแรงในสังคมได้

เพราะต้นตอของปัญหาต่างๆ มักเกิดจากระดับบุคคลยามใดเมื่อบุคคลมีความเมตตาตั้งมั่นในจิตแล้ว ความรุนแรงที่จะส่งผลออกมาในรูปแบบการลงมือกระทำย่อมไม่มีสำหรับในด้านประเพณีนั้น ไม่ว่าจะเป็นจารีตประเพณี ขนบประเพณี หรือธรรมเนียมประเพณีที่ดี ชาวล้านนาได้นำเอา พระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติเป็นเวลาอย่างยาวนาน และโดยที่สังคมชาวล้านนาเป็น สังคมเกษตรกรรม มีการดำเนินชีวิตตามช่วงฤดูกาลอีกทั้งในช่วงฤดูฝน ยังเป็นช่วงกาลแห่งการเข้า จำพรรษาของเหล่าภิกษุ ดังนั้นชาวล้านนาจึงถือเป็นโอกาสในการถวายทานบำรุงภิกษุผู้อยู่จำพรรษา โดยเฉพาะในวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของชาวล้านนา เรียกวันดังกล่าวว่า สิบสองเป็งเกิดเป็น คติความเชื่อสืบต่อกันมาว่า ในวันขึ้น ๑ ค่ำ ถึง วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ เป็นห้วงเวลาที่ยมโลกได้อนุญาตให้วิญญาณผู้ตายได้ขึ้นมารับเอาส่วนบุญที่บรรดาญาติทำบุญอุทิศให้ได้ ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าว ไม่เพียงแต่ชาวล้านนาเท่านั้นที่ประกอบพิธีอุทิศผลทานไปให้ญาติ แต่ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาใน ทุกภาคในประเทศไทย ต่างก็มีการให้ทานกันคือ ภาคกลางมีการทำบุญวันสราท ประเพณีชิงเปรต ของภาคใต้ และประเพณีข้าวประดับดินของชาวอีสาน ที่ล้วนแล้วแต่กระทำกันตามฐานความเชื่อ ที่ว่าเวลาดังกล่าวยมโลกได้อนุญาตให้เหล่าบรรพบุรุษได้ขึ้นมารับเอาส่วนบุญนั่นเอง

จะเห็นได้ว่า คัมภีร์เปิดตพธิฉบับวัดหลวงราชस्थानนั้นส่งผลโดยตรงและโดยอ้อม แก่สังคมในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านประเพณี จะเห็นได้จากหลักปฏิบัติและบรรดาหลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์เปิดตพธิฉบับวัดหลวงราชस्थาน ซึ่งล้วนแล้วแต่ยึดหลักของพระพุทธศาสนา ในลักษณะของวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ในระดับของการครองชีวิตของคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะยกระดับความดี ทั้งในแง่ของการกระทำและผลทางด้านจิตใจ มิให้เอาตัวเข้าไปหมกมุ่นยึดลุ่มหลงในอกุศลกรรม บาปชั่ว โดยการเสนอเรื่องราวของนรก สวรรค์ กฏแห่งกรรม และวางหลักธรรมให้เป็นแบบแผน ในการดำรงชีวิตให้เป็นไปในทางที่ดีงามตามหลักพระพุทธศาสนา โดยเริ่มจากขั้นต้นคือความเป็นผู้เลื่อมใสในพระรัตนตรัย การให้ทาน การรักษาศีล ส่งผลให้เป็นผู้ที่มีกาย วาจา และใจ เป็นปกติ อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา ของผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาในพื้นที่ท้องถิ่นต่างๆ

บทที่ ๕

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์หลักปุพพเปตผลที่ปรากฏในคัมภีร์ไบลานล้านนา : กรณีศึกษาคัมภีร์เปตผลฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาหลักปุพพเปตผลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ๒) เพื่อศึกษาความเป็นมาของการทำบุญปุพพเปตผลที่ปรากฏในคัมภีร์เปตผลฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน ๓) เพื่อวิเคราะห์หลักการทำบุญปุพพเปตผลที่ปรากฏในคัมภีร์เปตผลฉบับวัดหลวงราชสังฆสถานที่มีอิทธิพลต่อชาวล้านนา

คัมภีร์เปตผลฉบับวัดหลวงราชสังฆสถานเป็นคัมภีร์ที่ทำการจารลงในใบลาน ด้วยอักษรล้านนา มีจำนวน ๑ ผูก เป็นคัมภีร์ที่ใช้เทศนาในโอกาสทำบุญช่วงขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของภาคเหนือ ที่เรียกกันว่า ๑๒ เป็ง โดยคัมภีร์มีโครงสร้างประกอบไปด้วย ปณามคาถา ตั้งแต่บทนโมตสฺสฯ อันเป็นคำกล่าววอนบ้น้อมต่อสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และบทที่กล่าวถึงสถานที่ เนื้อหาและบทลงท้ายที่เป็นภาษาบาลี คือนิมิต্তุต โดยมียุรูปแบบการประพันธ์เป็นแบบร้อยแก้ว โดยสรุปผลการศึกษา และมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ หลักปุพพเปตผลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

ผลจากการศึกษาพบว่า หลักปุพพเปตผลที่ปรากฏในพระไตรปิฎก มีความเกี่ยวข้องกับโดยตรงกับอภายภูมิ ๔ ซึ่งประกอบไปด้วย นรก ปิตติวิสัย อสุรกาย และดิรัจฉาน สำหรับภูมิเปรตนั้น ที่ปรากฏอยู่ในพระสูตร อรรถกถาและคัมภีร์ต่างๆ ได้จำแนกประเภทของเปรตออกเป็น ๓๗ ประเภท แต่มีเปรตจำพวกเดียวเท่านั้นที่สามารถรับส่วนบุญจากญาติได้ ด้วยการอนุโมทนาในส่วนบุญนั้น คือ “ปรัตตฐชีวิวิกเปรต” หรือ “ปรัตตตฐชีวิตเปรต” สำหรับความเป็นมาของหลักการทำบุญปุพพเปตผลในพระพุทธศาสนานั้น ถูกรื้อแบบอย่างตามพระเจ้าพิมพิสารที่ได้ทรงกระทำไว้ ตอนที่ทรงถวายวัดเวฬุวันมหาวิหารไว้ในพระพุทธศาสนาแล้ว ได้ทรงทำกรอุทิศส่วนบุญไปให้ญาติทั้งหลาย ที่ไปถือคติเป็นปรัตตฐชีวิตเปรต ผลจากการทำบุญอุทิศในครั้งนั้นส่งผลให้เปรตผู้เป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสารพ้นจากเปรตวิสัย การกระทำเช่นนี้ตรงกับ หลักผล ๕ ประการ ของโกคาอาทียะ ๕ ที่ปรากฏในอาทียสูตรและปิตตกัมมสูตร แห่งอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต และจตุกกนิบาต ตามลำดับซึ่งปุพพเปตผล คือ การทำบุญอุทิศให้ล่วงลับ เป็นหนึ่งในการทำพละทั้ง ๕

หลักการทำบุญพุทฺพเปตฺพลี นอกจากจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการอุทิศส่วนบุญ ที่ตน ได้บำเพ็ญแล้ว แล้ไปให้แก่ผู้เสียชีวิตไปให้ได้รับส่วนบุญแล้ว ยังเป็นการแสดงออกถึงซึ่งความกตัญญูตเวทิตา ต่อญาติผู้ล่วงลับไปแล้วอีกด้วย อย่างไรก็ตาม หลักการทำบุญเปตฺพลีนั้นจะสมบูรณ์ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข ๓ ประการ คือ ส่วนของผู้อุทิศส่วนบุญให้ต้องเป็นผู้ใจกว้าง ตั้งใจแบ่งปันประโยชน์ ความสุขต่อผู้อื่น และในส่วนของปฏิภาหค คือ บุคคลผู้รับทานจะต้องเป็นผู้ที่ถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติอันดี เป็นต้นว่า มีศีลบริสุทธิ์ ประการสุดท้ายการที่เปรตอนุโมทนาขอรับเอาส่วนบุญที่ผู้อื่นตั้งใจอุทิศให้ด้วย

นอกจากนั้น ผลการศึกษายังพบหลักธรรมอื่นที่เกี่ยวข้อง กับพุทฺพเปตฺพลีอีกด้วย คือ (๑) ทาน ๒ คือ อามิสทาน ธรรมทาน (๒) กตัญญูตเวทิต (๓) โภคาอาทึยะ (๔) ทิส ๖ เป็นหลักธรรม ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ สิงคาลกมาณพ ให้ตระหนักถึงการประพฤติดนต่อผู้อื่น โดยเปรียบเทียบกับทิสต่างๆ ๖ ทิส คือ ทิสเบื้องหน้า ได้แก่บิดามารดา ทิสเบื้องขวา ได้แก่ครูบาอาจารย์ ทิสเบื้องหลัง ได้แก่ภรรยา ทิสเบื้องซ้าย ได้แก่มวลมิตรที่คบหา ทิสเบื้องต่ำ ได้แก่ผู้ได้บังคับบัญชา ทิสเบื้องบน ได้แก่สมณชีพราหมณ์ (ดูรายละเอียดของหลักธรรมได้ในบทที่ ๒)

๕.๑.๒ ความเป็นมาของการทำบุญพุทฺพเปตฺพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตฺพลีฉบับวัดหลวงราชัณฐาน

จากการศึกษา พบว่า อาณาจักรล้านนา หรือ บริเวณ ๘ จังหวัดภาคเหนือตอนบนปัจจุบัน ได้รับเอาพระพุทธศาสนาเข้ามานับถืออย่างแนบแน่นเด่นชัดมาแต่โบราณ ดังหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้จารึกไว้ว่า กษัตริย์แต่ละพระองค์ ที่ทรงปกครองอาณาจักรล้านนา นับตั้งแต่พระยาเม็งรายมหาราช เป็นต้น ต่างมีพระกรณียกิจในการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนามาโดยตลอด โดยเฉพาะใน รัชสมัยของพระเจ้าติโลกราช ได้มีการจัดทำสังคายนาพระไตรปิฎกขึ้นที่วัดมหาโพธารามหรือวัดเจ็ดยอด จากการสังคายนาพระไตรปิฎกในครั้งนั้นส่งผลให้ในรัชสมัยของพระเมืองแก้ว ที่ถือกันว่าเป็นยุคทองของวรรณคดีด้านพระพุทธศาสนาของอาณาจักรล้านนา ปรากฏมีพระภิกษุนักปราชญ์ในทางพระพุทธศาสนาเกิดขึ้นจำนวนหลายท่านที่ได้แต่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์ชาดกอนนิบาต คัมภีร์เทศนาขึ้นมาเพื่อใช้เทศนาในการถวายทานตามกาลอีกเป็นจำนวนมาก หนึ่งในนั้น คือ คัมภีร์เปตตฺพลี ที่ใช้แสดงในเทศกาลสิบสองเป็งที่ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาซึ่งเป็นคัมภีร์เปตตฺพลีฉบับวัดหลวงราชัณฐานด้วยเหตุว่าคัมภีร์ฉบับดังกล่าวมีความสมบูรณ์ทั้งในส่วนของโบาลานและเนื้อหาที่ปรากฏว่ามีการสอนให้มนุษย์เป็นผู้มีความกตัญญูตเวทิตี รู้จักบุญคุณของบรรพบุรุษผู้ล่วงลับโดยถือคติแบบอย่างที่ว่าพระเจ้าพิมพิสารได้ถวายพระเวฬุวันแด่พระพุทธเจ้า และหมู่สงฆ์ แล้วทำการอุทิศส่วนบุญไปให้แก่ญาติที่ได้ล่วงลับ ซึ่ง

การกระทำเช่นนี้พระพุทธรองค์ทรงยกย่องว่า เป็นการกระทำของปราชญ์ นอกจากนั้น คัมภีร์ เปตตพลียังกล่าวถึง ห้วงเวลาที่ยมโลกปล่อยให้เปรต แสวงหาส่วนบุญจากญาติ โดยมีกำหนดเวลา จำนวน ๑๕ วัน คือ ตั้งแต่วันขึ้น ๑ ค่ำ ไปจนถึง ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนสิบสอง หากเปรตคนใดไม่มี ลูกหลานทำบุญแล้วอุทิศส่วนบุญให้เมื่อหมดกำหนดเวลาก็ต้องกลับไปเสวยทุกข์อยู่ในอบายภูมิ ดังเดิม หากเปรตคนใดได้รับส่วนบุญจากญาติแล้วและทำการอนุโมทนาบุญนั้นก็จะพ้นจากภูมิเปรต ไปเกิดในสวรรค์ ด้วยอำนาจแห่งการอุทิศส่วนบุญของลูกหลานนั่นเอง

ผลจากการวิจัย ยังพบหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหลายข้อด้วยกันที่ปรากฏในคัมภีร์ เปตตพลี ฉบับวัดหลวงราชสถูป เช่น (๑) ศีล ข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม มีความปกติสุขเพื่อประโยชน์ขั้นพื้นฐานคือความสุขและไม่มีการเบียดเบียนกันในสังคม (๒) ความเชื่อเรื่องบุญและบาป ที่พระพุทธรองค์ทรงสอนให้มนุษย์เกลียดความชั่วและรักความดี (๓) ทาน คือ การให้ทาน เป็นหลักการสงเคราะห์บุคคลในสังคมและเป็นการกำจัดความตระหนี่ภายในจิตใจของตน (๔) ความกตัญญู คือ หลักธรรมที่ส่งเสริมให้บุคคลมีความสำนึกตระหนักในความดีของผู้อื่นที่ทำแล้วแก่ตน และคิดตอบแทน ซึ่งก่อให้เกิดความกลมเกลียวแน่นแฟ้น มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน อีกทั้งสัตว์บุรุษทั้งหลายยังยกย่องสรรเสริญอีกด้วย (๕) อริยธนะทั้ง ๘ หรือ อริยทรัพย์ ๘ ประการ อันเป็นอริยทรัพย์อันเกิดขึ้นภายในจิตใจ ซึ่งต่างจากทรัพย์ภายนอกที่เพิ่มพูนแต่กิเลสและมีวันพร่องหมดสิ้นได้ แต่อริยทรัพย์ภายในนั้นจะส่งผลให้บุคคลเกิดความสงบ เยือกเย็นเป็นทรัพย์ที่ติดตามเจ้าของทั้งชาตินี้และชาติหน้า (๖) ศรัทธา หมายถึง ความเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วย (๗) ภavana คือ การฝึกอบรมตนให้เกิดความเจริญและยังขยายผลให้ผู้อื่นได้รับประโยชน์ตามตนอีกด้วย (๘) ความไม่ประมาท นับเป็นหลักธรรมอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้ปฏิบัติเกิดมีสติกำกับอยู่กับตนเองทุกเมื่อ ยามใดที่มีสติกำกับอยู่ทำให้การแสดงออกทางกายวาจาเป็นปกติไม่มีการเบียดเบียนตนและผู้อื่น ซึ่งจะส่งผลให้สังคมโดยรวมมีความสุข

๕.๑.๓ วิเคราะห์หลักการทำบุญอุทิศส่วนบุญเปตตพลีที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสถูปที่มีอิทธิพลต่อชาวล้านนา

พระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนานั้น มีอิทธิพลต่อจิตใจของคนไทยอย่างลึกซึ้งส่งผลให้คนไทยมีนิสัยฝักใฝ่ในการทำความดี มีจิตใจโอบอ้อมอารี คงไม่เป็นการกล่าวเกินเลยไปนัก ถ้าหากจะกล่าวว่า พระพุทธศาสนานั้นเป็นรากฐานของวัฒนธรรมไทย ดังเห็นได้จากประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีหลักการทางพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนทั้งสิ้น ตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย แม้เสียชีวิตไปแล้วก็ยังมีพิธีกรรมเกี่ยวกับการอุทิศส่วนบุญไปให้ อีกด้วย ดังผลการศึกษาวิจัย

หลักการทำบุญอุปพเวตผลที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตผลฉบับวัดหลวงราชฐานที่มีอิทธิพลต่อชาว ล้านนา พบว่า

๑) *ด้านสังคม* นอกจากชาวล้านนาจะยึดหลักธรรมที่ปรากฏในตัวคัมภีร์เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแล้ว อิทธิพลของคัมภีร์ยังส่งผลให้ชาวล้านนามีความสำนึกตระหนักถึงพระคุณของบรรพบุรุษที่ได้มูมานะสร้างสมบัติหลักฐานจนเป็นมรดกตกทอดมาถึงรุ่นตน โดยการแสดงออกด้วยการบำเพ็ญบุญอุทิศไปหา ซึ่งความกตัญญูทศเวทที่ต่อบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว เป็นการเน้นย้ำให้สมาชิกในสังคมระดับครอบครัวหรือเครือญาติ ได้รู้จักคุณค่าของกันและกันก็ทำให้ครอบครัวมีความสงบสุข เมื่อสังคมในระดับครอบครัวซึ่งเป็นสังคมระดับต้นมีความสงบสุข ย่อมส่งผลให้สังคมส่วนรวมมีความสันติสุขไปด้วย

ในที่สุดก็จะสามารถช่วยแก้ไขปัญหาคาความรุนแรงในสังคมได้ เพราะต้นตอของปัญหาต่างๆ มักเกิดจากระดับบุคคลก่อน ยามใดเมื่อบุคคลมีความเมตตาตั้งมั่นในจิตแล้ว ความวุ่นวายที่จะส่งผลออกมาในรูปแบบความรุนแรงย่อมไม่เกิดขึ้น ที่กล่าวเช่นนั้นเพราะว่าสังคมทุกระดับมีการเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย หากจุดใดหนึ่งมีปัญหาก็มีผลกระทบส่วนอื่นไปด้วย

ในด้านของความเชื่อเรื่องของผลกรรม และอบายภูมิอันเป็นภูมิที่บุคคลได้กระทำทั้งดีและไม่ดีไว้ในขณะมีชีวิตจะต้องไปเสวยวิบากอย่างแน่นอนที่ผู้แต่งได้พยายามปลูกฝัง ส่งผลให้ชาวล้านนาเกิดความศรัทธาเชื่อมั่นที่จะประพฤติตนตามหลักธรรมเพื่อให้เกิดผลแห่งความสุขแก่ตน อิทธิพลดังกล่าวยังเป็นปัจจัยหนึ่งซึ่งช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความเจริญมั่นคง กล่าวคือ ได้ถวายอุปถัมภ์แก่เหล่านักบวช มีพระภิกษุและสามเณร ผู้ที่ทำหน้าที่สืบทอดคำสอนของในทางพระพุทธศาสนา สามารถดำรงชีพในเพศสมณะได้อย่างไม่ลำบาก

๒) *ด้านประเพณี* สำหรับในด้านประเพณีนั้น ไม่ว่าจะเป็จารีตประเพณี ขนบประเพณี หรือธรรมเนียมประเพณีที่ดี ชาวล้านนาได้นำเอาพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการปฏิบัติเป็นเวลาอย่างยาวนาน และโดยที่สังคมชาวล้านนาเป็นสังคมเกษตรกรรม มีการดำเนินชีวิตตามช่วงฤดูกาล อีกทั้งในช่วงฤดูฝน ยังเป็นช่วงกาลแห่งการจำพรรษาของเหล่าภิกษุ ดังนั้นชาวล้านนาจึงถือเป็นโอกาสในการทำบุญถวายทานเพื่อบำรุงภิกษุ-สามเณร ผู้เป็นศาสนทายาท เป็นการอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาอีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะในวันพระขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของชาวล้านนา เรียกวันดังกล่าวว่า สิบสองเป็ง มีคติความเชื่อสืบต่อกันมาว่า ในช่วงเวลา ๑๕ วันนี้ เป็นห้วงเวลาที่ยมโลกได้อนุญาตให้วิญญาณผู้ตายได้ขึ้นมารับเอาส่วนบุญที่บรรดาญาติทำบุญอุทิศให้ ในขณะที่ช่วงเวลาดังกล่าวไม่เพียงแต่ชาวล้านนาเท่านั้นที่ประกอบพิธีอุทิศผลทานไปให้ญาติ ผู้ที่นับถือพระพุทธศาสนาภาคอื่นๆ ของประเทศไทย ต่างก็มีกิจกรรมในการให้ทานในลักษณะเดียวกัน แต่

ชื่อเรียกอาจต่างกัน แต่จุดประสงค์ไม่ต่างกัน กล่าวคือ ภาคกลาง เรียกว่า การทำบุญวันสราท ภาคใต้ เรียกว่า ประเพณีชิงเปรต และภาคอีสาน เรียกว่า ประเพณีข้าวประดับดิน เป็นต้น จากการศึกษาทำให้เราทราบว่า ทุกภาคมีคติความเชื่อเดียวกัน

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

ด้วยเรื่องของการทำบุญเปิดตพลีนี้เป็นหลักในการทำบุญประเภทหนึ่งในทางพระพุทธศาสนา ที่ส่งเสริมให้บุคคลประกอบกิจกรรมที่เป็นการกุศลนี้ขึ้น เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความมีกตัญญูทดแทนบุญคุณผู้ที่ได้ล่วงลับไป ซึ่งนักปราชญ์ทางด้านพระพุทธศาสนาชาวล้านนาได้รจนาวรรณกรรมเรื่องนี้ไว้ในใบลานที่รู้จักกันในชื่อคัมภีร์ว่า “ธัมมเปตตพลี” ขึ้น ส่งผลให้ชาวล้านนาได้ถือเอาคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีนี้เป็นธรรมเนียมปฏิบัติมาตราบจนปัจจุบัน อย่างไรก็ตามจากการศึกษายังพบว่า มีประเด็นที่ควรจะทำการศึกษาต่อไปอีก ดังข้อเสนอแนะต่อไปนี้

๕.๒.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การทำบุญเปิดตพลีตามหลักคำสอน ที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน เป็นการทำบุญประการหนึ่งที่ชาวพุทธในล้านนานิยมทำกัน โดยจะสังเกตเห็นได้ว่าเมื่อถึงช่วงเทศกาลปพพเปิดตพลี ในเดือนสิบสองเหนือ ชาวล้านนาจะมีการให้ทานแก่พระภิกษุสงฆ์สามเณร และทำการอุทิศส่วนบุญไปให้ญาติกันอย่างมากมาย ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมในด้านต่างๆ ทั้งในแง่ปฏิสัมพันธ์กันระหว่างพระพุทธศาสนากับสังคม ระหว่างญาติพี่น้องด้วยตนเอง อันเนื่องมาจากอิทธิพลของคำสอนที่ปรากฏในคัมภีร์เปตตพลีนั่นเอง นอกจากนี้แล้วยังมีลักษณะทางพระพุทธศาสนาปรากฏอยู่ในคัมภีร์เปตตพลีฉบับนี้จำนวนหลายข้อ และโดยที่คัมภีร์ใบลานล้านนาที่ใช้ในการเทศน์ในช่วงเทศกาลต่างๆ ของล้านนายังมีอีกหลายคน ดังนั้น ผู้ทำการวิจัยจึงขอเสนอให้มีการวิจัยเรื่องของคัมภีร์ล้านนาในเรื่องอื่นๆ เพื่อนำเสนอความรู้ที่ได้จากการศึกษาให้ชาวพุทธในล้านนาได้รับทราบและนำไปเป็นแบบแผนในการปฏิบัติตน เพื่อดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุข

๕.๒.๒ ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ควรมีการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์อานิสงส์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา เป็นต้นว่า คัมภีร์อานิสงส์ปีใหม่เมือง เดือน ๗ คัมภีร์อานิสงส์ตานข้าวเจี๊วหลาม เดือน ๔ เป็นต้น
๒. ควรจะศึกษาเปรียบเทียบการทำบุญในช่วงเทศกาลต่างๆ ของชาวล้านนากับภาคต่างๆ ของประเทศไทย
๓. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับค่านิยมในการสร้างคัมภีร์ใบลานถวายวัดของชาวล้านนา

บรรณานุกรม

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

คัมภีร์ใบลานเบตตพลี ฉบับวัดหลวงราชสันตฐาน, ต.เวียง อ.เมือง จ.พะเยา

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ

กรมการศาสนา. **ธรรมศึกษาขั้นตรี**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

กรมการศาสนา. **ธรรมศึกษาขั้นโท**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๓.

ขนิษฐา จิตชินะกุล, ผศ. **คติชนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พรีนติ้งเฮ้าส์, ๒๕๔๕.

คมสัน สังฆมณี. **คติธรรมจากพุทธศาสนาสุภาษิต เล่ม ๒**. กรุงเทพมหานคร : กรมการศาสนา, ๒๕๓๔.

ชัยวัฒน์ อัดพัฒนา, ผศ. **หลักพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอสเอ็มเอ็มจำกัด, ๒๕๒๓.

ณรงค์ เสงี่ยมประชา. **พื้นฐานวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๒.

ชนากิต. **วันสำคัญของไทย**. กรุงเทพมหานคร : ปิรามิด, ๒๕๔๑.

ธรรมสภา. **การทำบุญและอนุโมทนาวิธี**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

ธีรานัน โท. **การตายและพิธีการทำบุญศพ**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงแก้ว, (ม.ป.ป.).

บุญย์ นิลเกษ, ดร. **คัมภีร์วิสุทธิมรรคสำหรับประชาชน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, (ม.ป.ป.).

ปัญญา ใช้บางยาง. **หลักธรรมในพระไตรปิฎก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๘.

แปลก สนธิรักษ์. **สืบสานตำนานงานบุญประเพณีอีสาน**. กรุงเทพมหานคร : พัฒนาการศึกษา, ๒๕๔๔.

พระเทพดิลก. **อธิบายหลักธรรมตามหมวดจากนวกวาท**. (ม.ป.ท.), (ม.ป.ป.).

พระธรรมธีรราชกุมาร (โชดก ญาณสิทฺธิ ป.ธ.๕). **วิปัสสนากรรมฐาน ภาค ๑ เล่ม ๑**. (ม.ป.ท.), (ม.ป.ป.).

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พระพุทธศาสนาในเอเชีย**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๐.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). พุทธธรรม. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.

กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พิน ดอกบัว, รศ. พระพุทธศาสนากับคนไทย. กรุงเทพมหานคร : ไสภณการพิมพ์, ๒๕๔๒.

มณี พยอมยงค์. ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่ : ส.เจริญทรัพย์การพิมพ์, ๒๕๓๓.

มาลา คำจันทร์. แก้วลอดฟ้า. กรุงเทพมหานคร : หจก.โชคอนันต์การพิมพ์, ๒๕๔๘.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์, ๒๕๔๖.

วศิน อินทสระ. พุทธจริยศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : ทองกวาง, ๒๕๔๑.

สมชัย ใจดี และ ชรรยง ศรีวิริยาภรณ์. ประเพณีและวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิชย์, ๒๕๓๓.

สาร สาระทัศนานันท์. ฮีตสิบสองคองสิบสี่. ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม วิทยาลัยครูเลย, ๒๕๓๐.

สิริวัฒน์ คำวันสา, รศ. ประวัติพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัท สหธรรมิกจำกัด, (ม.ป.ป.).

สุกัญญา ภัทราชัย. วรรณคดีท้องถิ่นพิจิตร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เสถียร โกเศศ. ประเพณีเนื่องในการตาย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยาม, ๒๕๓๕.

(๒) วิทยานิพนธ์

พระครูศีลนันทโสภณ (อนันท์ เหล่าคั่นธาร์), “การศึกษาวิเคราะห์กฐินในคัมภีร์พระพุทธศาสนา และในสังคมไทย”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระภานุมาศ ฐมมานนุโท (ทิลาวรรณ). “การศึกษาวิเคราะห์วรรณกรรมพระพุทธศาสนาผ่านเรื่องปัญหาทั้งสาม”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาทองหล่อ อธิจิตโต (สงฆมุลนาถ). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา เรื่องภูมิวิลาสินี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระมหาพิเชษฐ์ ธีรวังโส (คอกกรัก). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องวรรณกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

พระมหาไพฑูรย์ สุทธรวิฑูโร (น้อยวัน). “การศึกษาเชิงปรัชญาเรื่องบาปในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖.

พระมหาวัฒน์ วฑฒนสุขี (อุปคำ). “คำสอนเรื่องคุณธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในภษิตล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาสมาน ชาตวิริโย (ศศิสุวรรณพงศ์). “การศึกษาเปรียบเทียบเรื่องความกตัญญูในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาขงจื้อ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาสุทิตย์ อากาศโร (อบอุ่น). “การศึกษาองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏในวรรณกรรมพระพุทธศาสนาเรื่องอานิสงส์และกัมภีร์ที่ใช้เทศน์ในเทศกาลต่างๆ ของล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

พระมหาสุพจน์ คำน้อย. “การศึกษาวิเคราะห์คำสอนเรื่อง การอุทิศส่วนบุญในพระพุทธศาสนาเถรวาท”. **วิทยานิพนธ์สาขาพุทธศาสนศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๗.

พระมหาอนันท์ ชวนาภิภู (แสนแป้). “การศึกษาเรื่องทานในพระไตรปิฎกที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

พระราชธรรมโสภณ (จำปี พงไทยสง). “ศึกษาหลักจริยธรรมประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธบ้านคูเมืองอำเภอเมืองสรวง จังหวัดร้อยเอ็ด”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระสมุห์ถนอม สมณุตปาสาทิโก (จอมสัก). “วิเคราะห์การสวดเบ็กในล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ไพรินทร์ ฅ วันนา. “การศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในคำพรล้านนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ** : พระครูใบฎีกาเฉลิมพล อริยวโส (คำเชื้อ)
- เกิด** : วันอาทิตย์ ที่ ๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๒๕
- สถานที่เกิด** : บ้านเลขที่ ๗๓ บ้านสันตน์ศรี หมู่ที่ ๑๐ ตำบลบ้านถ้ำ
อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
- การศึกษา** : พ.ศ. ๒๕๔๕ นักรธรรมชั้นเอก จากสำนักวัดหลวงราชสันฐาน
จังหวัดพะเยา
พ.ศ. ๒๕๔๘ ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู(ปกว.) จากมหาวิทยาลัยมหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
พ.ศ. ๒๕๕๐ พุทธศาสตรบัณฑิต(พธ.บ) สาขาวิชาปรัชญา
จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา
- ประสบการณ์การทำงาน** : พ.ศ. ๒๕๕๐ ทำหน้าที่สอนธรรมศึกษาในเรือนจำจังหวัดพะเยา
พ.ศ. ๒๕๕๐ พระสอนศีลธรรมใน โรงเรียนพะเยาพิทยาคม
พ.ศ. ๒๕๕๑ ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
สำนักเรียนวัดราชคฤห์
- ผลงานทางวิชาการ**
- อุปสมบท** : ๕ มีนาคม ๒๕๔๖ ณ พัทธสีมาวัดสุวรรณคูหา ตำบลบ้านถ้ำ
อำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา
- สังกัด** : วัดหลวงราชสันฐาน ๕๔๕/๔ ตำบลเวียง อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐
- ปีที่เข้าศึกษา** : ๒๕๕๒
- ปีที่สำเร็จการศึกษา** : ๒๕๕๔
- ที่อยู่ปัจจุบัน** : วัดหลวงราชสันฐาน ๕๔๕/๔ ตำบลเวียง อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา ๕๖๐๐๐
- สมณศักดิ์** : พ.ศ. ๒๕๕๑ ได้รับฐานานุศักดิ์พระครูใบฎีกา ใน พระธรรมวิมลโมลี
เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ พระอารามหลวง ตำบลเวียง อำเภอเมือง
จังหวัดพะเยา

ภาคผนวก ก

Handwritten Burmese script on a palm leaf manuscript, starting with a large initial character.

Handwritten Burmese script on a palm leaf manuscript, continuing the text from the previous page.

ภาคผนวก ข

หลักเกณฑ์การปริวรรต

สำหรับหลักเกณฑ์ในการปริวรรตคัมภีร์โบราณเรื่องเปตตพลีฉบับวัดหลวงราช
สถูปในครั้งนี้นี้ จะทำการปริวรรตตามคุณพระคุณเพื่อไทย ได้เรียบเรียงไว้ดังนี้

๑. วรรณกรรมที่ต้นฉบับเป็นอักษรโบราณล้านนา ในการปริวรรตจากอักษรโบราณ
ล้านนามาเป็นอักษรไทยกลางปัจจุบันมีหลักเกณฑ์คือ ปริวรรตโดยใช้อักษรวิธีตามแบบของ
ภาษาไทยกลางปัจจุบัน และสะกดตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน

๒. ในกรณีคำศัพท์ในต้นฉบับเป็นภาษาบาลี ภาษาสันสกฤต หรือภาษาอื่นๆ หากผู้
ปริวรรตทราบชัดเจนว่ามาจากศัพท์ใด จะพิจารณาหารูปศัพท์เดิม แล้วบูรณะคำศัพท์นั้นให้ถูกต้อง

๓. คำศัพท์พิเศษหรือคำศัพท์ที่ใช้เครื่องหมายแทนพยัญชนะในภาษาล้านนา จะ
ปริวรรตเป็นภาษาไทยกลางปัจจุบันตามเสียงอ่าน

๔. คำศัพท์ที่เป็นภาษาท้องถิ่น จะคงไว้ดังเดิม

๕. คำศัพท์ภาษาล้านนาที่มีความหมายตรงกับคำศัพท์ในภาษาไทยกลางปัจจุบัน แต่มี
ระดับเสียงวรรณยุกต์ต่างกัน จะปริวรรตเป็นรูปศัพท์ภาษาไทยกลางปัจจุบัน

คัมภีร์โบราณเรื่องเปิดตพลี

ฉบับวัดหลวงราชสังฆสถาน ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

หน้าลานที่ ๑

นโมตสฺสสตฺถุ ฯ อถ โขภกฺวาราชคเหวiharati เวพฺวณฺณเณ นิสาสยสธาอิมิ ฌมฺมเทสนํ อา
หริตฺวา พิมฺพิสารีอารพฺพธาติราชา จินฺเตน โตติ มาตาปิตฺตฺวาจยตฺกามาเมยหํการกตาทุกฺคฺติวา สคตฺวา อหํกั
กุสลกมฺมฐมฺพตพฺนุชฺฌานิ กุสลกมฺมานิญาติเปตฺตลพฺกนิชฺฌิตฺติ สาธ โวคูราโสตฺถุชฺนะสัปปุริสสะทังหลาย
ทังฌิงชายหนุ่มเต่าที่ได้พากันเข้ามาปล้นนิบาตก็จูงตั้งป่าสาทหุดาฟิงยังธรรมเทศนาสน่าจำไว้ใน
มโนทวาระวิถิจิต แล้วนำไปพิจารณา หื้อถ้วนถึก็จักได้เป็นมคฺควิถีปฏิบัติ สำหรับแก้ตนและจักได้
เป็นผลผลแก่ท่านผู้อื่นและ อย่างมัวเมาสนุกฺขมชื่นยินดีสุขแล้วอย่าอยู่ประมาทราสา หื้อตั้งอยู่ใน
ความกตัญญูตาหื้อได้ คืดหาคุณฝูงปีตามาตา ญาติกาลุณฺมรณตายจากอิตฺตภาพเมืองคนเอาตน ไปสู่
โลกพายหน้าอันบุญ

หน้าลานที่ ๒

กรรมบาปกล้าหากนำไปตามคณินิสัยของไผมันที่ได้กะทำไว้ในปัจจุบันและปางก่อนเวลาเมื่ออยู่ใน
แห่งห้องเมืองคนคั่นว่าปลุคละผู้ใดกระทำที่เป็นกุศลแรงกล้า ก็จักนำหื้อไปเกิดที่ชั้นฟ้าเลิศเมือง
สวรรค์ คั่นว่าผู้ใดได้กระทำอกุศลกรรมในเมืองคนไว้น้อยและตามกรรมวิบากอันหนักเบาวิบากอัน
นั้นก็หากจักนำเอาตนเขาเข้าไปเกิดที่นารกเดือดอบาย เยทุกเทศทุกเวส ก็เพราะด้วยเหตุเจตนา เป็น
ตัวกรรมชักนำหื้อได้ไปเกิดวิบากกรรมนำปฏิสนธิวิณญาณ ไปสู่สุคติในสันนิเวศไผมัน หื้อได้ไป
เกิดตามยถากรรม ข้อที่สำคัญคือว่าเวลาที่จักดับขันธปรินิพพานคั่นว่าบุคคลได้กระทำกรรมคือว่า บุญ
ก็อาจนำหื้อได้มีสติวิชาความรู้ที่ทางดี หื้อได้เป็นวิถิต่างเที่ยวไต่ไปสู่ห้องที่ชั้นฟ้าเลิศพายบน คั่นว่าผู้ใด
ได้มีอกุศลกรรมคือว่าได้กระทำบาปไว้มาก กรรมอันนั้นก็หากมาชักนำหื้อได้มีสติวิปลาส

หน้าลานที่ ๓

พาหื้อได้ระนึกคิดถึงแต่บาปใ้ใจๆ ที่ตนได้กระทำมาก็เพราะเจตนาเป็นต้นเหตุหน้าจิตหื้อได้ไปตกอยู่
ในห้องเขตอบาย ตามบุญบาปและกรรมทั้งหลายจักนำไปสู่ผู้คู่หึงชาย เหตุนี้เราทั้งหลายก็บอ
ควรดีประมาทราสาหื้อได้พากันมีสติระนึกคิดถึงความตายอยู่ชุกเวลาวัน แล้วหื้อได้พากันฟังธรรม
รักษาศีล ๕ ศีล ๘ เมตตภาวนากระทำบุญหื้อทานไปทุกวันอย่าขาดและหื้อได้หยาดน้ำหมายทาน
อุทิศส่วนบุญไปหาญาติกาลูกหลาน ปีตามาตา ฝูงมรณตายจากไปสู่โลกพายหน้าคั่นว่าเขาได้ตถถ้อย
ซำอยู่ในแห่งห้องอบายหื้อเขาทั้งหลายได้พ้นเสียยังที่ยาก ด้วยอำนาจแห่ง อกุศลกรรมหื้อนำเขาไป

เกิดในชั้นฟ้าเลิศสุดิดา ก็ได้ชื่อว่าเราทั้งหลายมีความกตัญญูตาเพื่อแม่ ตอบแทนยังบุญคุณพ่อแม่และ
ญาติกาตามดังพระปรีมะศาสดาได้เทศนายัง ผลปนา อ

หน้าลานที่ ๔

ลัสถาเปตพลี แก่พญาพิมพิสารในเมื่อพระพุทธกาลปางก่อน ตามบทธาทห้องบาลี ที่มีมาแต่เกล้า
เพื่อหื้อมุลลศรทธาททั้งหลายได้เป็นที่เข้าใจแล้วหื้อพากันได้ปฏิบัติพำเพ็ง ไปอย่าขาด อย่าได้ประมาท
ราสา บัดนี้จักวิสังขา ไปตามบาลีที่พญาพิมพิสารเข้าไปทูลถามพระทศพลญาณคนวิเศษ เพื่อไกร
หื้อรู้แจ้งเหตุ ที่สลั่งสังกา ออโขภกควา ในกาละนั้น สัตถา อันว่าสมเด็จพระศาสดา ตนสักสวาด
สถิตย์อยู่ในเวฬุวันอาสน์อารามที่จิมโกถ มหานักคสังฆฐาน คือว่า ราชคฤห์เมืองใหญ่ในกาละนั้น
พระพุทธเจ้าก็ได้ปรารภ เชิงพญาพิมพิสารหื้อเป็นเหตุแล้วจึงได้สำแดงธรรมเทศนาเป็นปัจฉาอัน
วิเศษ สำแดงเหตุพรัปปะนา แก่พญาพิมพิสารตามพุทธวณะนิทานบทหลังนั้นมาหื้อแจ้งแจ้งเส้ารง
สวดคลกว่า ตทากาเล ในกาละนั้นพญาพิมพิสารก็สถิตสำราญ

หน้าลานที่ ๕

ไสยาสในหอปราสาทราชมณเทียรแห่งคนในถิ่นนั้นพระองค์ก็มาพิจารณาคิดถึง หาปีตามาดา ผุง
ญาติกาอันมรณาตายจากไปสู่โลกพายหน้าว่าเขาจักเสวยสุขในชั้นฟ้า รือว่าจักได้เป็นทุกข์อยู่ใน
อบายนั้นชา เมื่อนั้นพญาพิมพิสารก็พิจารณาไปตามทางเหตุบ่อรู้แจ้งเจตนาในพระราชหทัยว่า บุคคล
ผู้ที่ล่งดับดับขันธไปแล้วจักถึงสุขและทุกข์นั้นด้วยประการสันใดก็บ่อรู้ได้ ก็มีเว้นไว้แต่กรรม ๒
ประการจักติดตามเที่ยวไต่ บ่อเว้นเสียได้แก่ คนเรา ฉายาอิวิ เปรียบเหมือนดังเงอันติดตามคนเรา
ทั้งหลายนั้นและมีด้วยประการสันใดคั้นว่าบุคคลผู้ใดได้กระทำบุญอันประเสริฐ กุศลอันนั้นและ
หากนำเอาตนตัวคนเรา เข้าไปเกิดที่ชั้นฟ้าเลิศพายบน คั้นว่าบุคคลผู้ใดได้กระทำ อกุศลกรรม คือ
กระทำบาปไว้มากบาปอันนั้น ก็ชักนำหื้อได้ไปเสวยทุกข์ยากในอบายที่

หน้าลานที่ ๖

นั้นพญาพิมพิสารก็ซ้ำพิจารณา ดูแถมเล่า ผิวญาติกาทั้งหลาย เขาได้กระทำบาปได้ไปเสวยทุกข์ยาก
ในอบายทั้ง ๔ คั้งอัน และจักกระทำสันใดคิชาที่จักหื้อผุงญาติกาทั้งหลายได้พ้นจากทุกข์แล้วหื้อได้
ไปเสวยสุขอันประเสริฐที่ชั้นฟ้าเลิศพายบนนั้นชา ที่นั้น พญาพิมพิสารก็มาพิจารณาคินในสังฆฐาน
บ่อได้ขาคูรู้แจ้งในพระราชหทัยว่าบุคคลผู้ใดก็บ่อเหนือกว่าพระภูวนัย ไตรโลก พระองค์ข้อมนำ
สัตว์หื้อได้พ้นจากโอฆฏสงสาร คั้นว่าถึงยามปาโต รุ่งเช้า ก็ลุกขึ้นมาจัดแจงแต่งข้าวภิกขหาร
พร้อมด้วยปรีวารคณณา พากันเข้าไปสู่ที่อยู่พระทศพลญาณ ในเวฬุวันอารามคั้นว่า เข้าไปโปรด

ลักษณะที่พระทศพลญาณ สถิตอยู่ก็ขอพระหัตถ์ถ้ำสูงชันประนมมือถวายบังคมก้มขาบอภิวาทวันทา ด้วยบทกล่าว นโมตสฺสภควโต ๓ รอบไปกลาบบึงอติปิโสภควา จน

หน้าลานที่ ๗

สุดยอด แล้วยกนบโน้มบูชาถวายเครื่องโภชนะอาหาร ปิณฑิบาท แล้วยกนบอยู่ที่อาสน์สมควร แก่คนแห่ง ๑ แล้วยกนบมัสการบูชาถามความปริวิตกซึ่งพระทศพลญาณตนผ่านแล้วก็เพื่อหื้อแล้วแก่ความสงสัยสงสัยว่า ภควาผู้ข้า ไหว้พระบาทไร้ตนมิโสภากะอันงามผู้ข้าขอนิมนต์พระภูบาลจึงมีคำพระมหากรุณาท่านผายโผด พอเทศนาธรรมหื้อแจ้งโสตที่สละสลังกา เพราะว่าข้าพระองค์นี้มีความปริวิตกจะคิดถึงหาซึ่งปีตามาคา ญาติกาพี่น้องอันญาติตายจากห้องเมืองคนนำเอาตนเมื่อผู้ปรโลกพายหน้าผู้ข้าก็มาคิดหันว่าญาติกาแห่งผู้ข้าลงพองก็เป็นคนมีประญาปัญญาฉลาดเป็นนักปราชญ์และบัณฑิตาได้กระทำบุญอันเป็นส่วนสุจริต ค้นว่าเขาดับจิตจากอภิวาทเมืองคน กุศลอันนั้นหากนำตนไปเกิดในชั้นฟ้าเลิศดาวดึงสา ลงพองก็เป็นคนพาลา

หน้าลานที่ ๘

ถ้อยข้า ได้กระทำกรรมบาปกล้า ทุจริตจากกรรม ค้นว่าเขาดับขันธไปสู่โลกพายหน้า กรรมบาปกล้าหากนำไปหื้อได้ไปเป็น เปตวิสัย อสุรกายอยู่ในอาบายทั้ง ๔ มีนารกเป็นต้น ก็คงว่าบ่อได้พ้นแท้ดีหลีจักหื้อผู้ข้ากระทำกัลปนายังกุศลกรรมเนื่องใดดีชา เพื่อว่าหื้อเขาได้พ้นจากทุกข์หื้อได้ถึงสุขแล้วหื้อได้ไปเสวยสุขในสวรรค์เทวโลก ข้าขอพระพุทธเจ้าจูงเทศนา ธรรมผายโผดหื้อเป็นประโยชน์แก่ผู้ข้าทั้งหลายในกาละบัดนี้แต่เทอะ ภควา อันว่าพระปรีมศาสดาตนมิโสภากะอันงาม ค้นว่าได้ฟังคำพระยาพิมพิสาร ปรุจฉาถามดังนี้และพระองค์ตนผ่านแล้วก็จึงใจชอบแก้ว เทศนาจึงมีพุทธฎีกาตรัสว่า มหาราชะคูรามหาราชผู้เป็นธรรมชาติกษัตรา เป็นพุทธอุปปลุก ทายกา อันประเสริฐมีศรัทธาอันล้ำเลิศในศาสนา อันว่าถ้อยคำที่มหาราชมากล่าวนี้

หน้าลานที่ ๙

เป็นพุทธสังการอันนำมาซึ่งประโยชน์หื้อเป็นประโยชน์ด้วยสุขุมาน ถูกต้องตามอย่างที่พญาปรีมมะโพธิสัตว์เจ้าท่านกระทำมาด้วยความกตัญญูตา ตอบแทนคุณบุญปีตตามาคา ญาติกาผู้มรณาตาย แม่นว่าคนทุกขุร้ายกาประการใดก็ดีหื้อมีใจโสอินดีมีศรัทธาอันเลื่อมใสในคุณแก้วทั้ง ๓ กระทำบุญหื้อท่านไปตามแต่ได้แล้วอุทิศส่วนบุญไปหาญาติกาที่ได้ชื่อว่าคุณบุญแทนคุณญาติกาผู้มรณาตายผู้นั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นนักปราชญ์ผู้มีประญา ปัญญา ได้ชื่อว่าเป็นผู้บรมลไปด้วยอิริยชนทั้ง ๗ สิ่งเป็นข้าของอันดีล้ำยิ่งแท้นักหนามหาราชมาคิดถึงหาปีตามาคาญาติกาทั้งหลายอันญาติตายไปสู่โลกพาย

หน้าคั่นว่า เขาได้ไปตกถ้อยซ้ำอยู่ในอาบายนั่นว่าใครหื้อเขาทั้งหลาย ได้พ้นทุกข์และหื้อได้ไปเสวยสุขคงอัน จูงหื้อตั้งจิตศรัทธาอันเลื่อมใสแล้วตก

หน้าลานที่ ๑๐

แต่ยังจตุปัจจัยทั้ง ๔ มีผ้าจีวรภิกขาหารเสนาสนะคิลานเภสัชมาถวายเป็นทานแก่พระอริยสังฆะ สมมติสังฆะเจ้าเชื้อโคตรเหง้าอัครสาวกาแล้วอุทิศส่วนบุญไปหาฝูงปีตามาดาศาญติกาพี่น้องอันตกอยู่ห้องอาบายนั่นทั้งหลายก็จักได้พ้นจากทุกข์จักได้ไปเสวยสุขในชั้นฟ้าดาวดึงส์ด้วยกุศลส่วนบุญอันบุคคลผู้ใดกระทำบุญนี้ก็มีผลละอาานิสงส์มากหนักหนาหาสังจักมาเทียบเทียบบ่อได้แม้ว่ามหาพรหมได้ ๘ พันตนก็บ่ออาจจักขณะนานับอาานิสงส์อันนั้นได้ก็เท่าเว้นไว้แต่พระตถาคตสิ่งเดียว และมหाराชครามหาราชพระสัตถาส่วนว่าปรตณารกนั้นหน้าคั่นว่าถึงปี ๑ และมีกำหนด ๑๕ วันเป็นถลันนับตั้งแต่เดือน ๑๒ ออกค่ำ ๑ นั้นนาไปถลันถึง ๑๕ ค่ำ ก็หมดเขตหั้นเดือนดับสัตว์นารกทั้งหลายก็จักได้กลับไปสู่นารกที่

หน้าลานที่ ๑๑

เท่าคั่นว่าเขาได้รับเอากุศลส่วนบุญที่ญาติกาพี่น้องกระทำบุญปรตฝูงเป็นชุมพี่น้องก็จักได้พ้นจากห้องอาบายนั่นด้วยเดชะบุญทั้งหลายอันญาติกาทิศไว้ถ้ำแล้วจักนำตนเขาเข้าไปเกิดในชั้นฟ้าเลิศดาวดึงส์สวรรค์ปรตทั้งหลายที่หาญาติกาบ่อได้และมีญาคาก็ซ้ำหาศรัทธาบ่อได้บ่อได้รับส่วนกุศลก็ซ้ำจำเป็นได้พิภพตกลงไปสู่อาบายนารกที่เท่าได้เสวยทุกข์แถมเล่าเมื่อนาน ๕ ร้อยชาติตามเป็นเขตคั่นว่า ปรตนารกทั้งหลายขึ้นมาสู่มนุษย์โลกเมืองคนแล้วก็พากันเล่นผายแผ้วเซาะสอดแสวงหาฝูงญาติกาพี่น้องในแห่งห้องเมืองคนก็หวังว่าจักได้เอาบุญกุศลหื้อได้พ้นจากปรตอยู่ในเขตห้องอาบายนั่นว่าปรตที่เป็นปีตามาดาศาญติกาตายก็เล่นไปแสวงหาหาฝูงญาติกาวงศาลูกเต้าหลานหลนส่วน

หน้าลานที่ ๑๒

ปรตฝูงลูกเต้าหลานหลนก็เล่นไปแสวงหาฝูงปีตามาดาศาญติกาวงศาแห่งไผมันฝับทุกสัณฐานแห่งห้องปรตฝูงเป็นพี่ก็เล่นไปหาน้องน้องก็เล่นไปหาพี่ตามที่แห่งห้องเคหาส่วนปรตฝูงเป็นสามิกาก็เล่นไปหาภริยาเมียเก่าปรตฝูงเป็นภริยาเมียนั้นแถมเล่าก็เล่นไปเซาะหาฝูงสามิกาชื่อว่าฝัวเก่าฝับไคว่เล่าไปมาตามเคหามัคคาคองน้อยใหญ่ผัดเลียบไคว่ไปมาตามวัดวาอารามศาลากุฎีวิหารโรงร้างตามความฝัวอ้างของไผมันส่วนปรตทั้งหลายที่ได้มาปะพบเห็นญาติพี่น้องลูกเต้าหลานหลนเป็นผู้มีศรัทธารู้จักบุญคุณปีตามาดาศาญติกาทั้งหลายที่ได้พากันกระทำบุญผายแผ่กุศลไว้ถ้ำก็ได้ด้วยหน้ามารับนำเอาตนตัวเขาเข้าไปเกิดชั้นฟ้าเลิศเมือง

หน้าลานที่ ๑๓

สวรรค์ส่วนปรตที่บ่อได้ปะพบหันฝูงญาติกาบ่อกระทำบุญหื้อทานก็ดีฝูงหาญาติบ่อได้เขาก็รับเซาะไช้เซาะสอดแสวงหาไปมากระทำเสียงสัญญาณาๆ ต่างๆ เปรตกลางพ่องก็ซุบซาบปากด้านถามเชิงกันไปมาว่าท่านทั้งหลายเหยและยังได้พบปะญาติกาวงศาของเราพ่องการือเขายังได้กระทำบุญหื้อทานพ่องชาลางพ่องก็ตอบว่าตู่ข้าก็ได้รับแล้วพ่องก็ว่าตู่ข้าก็ยังบ่อได้รับเทื่อแล้วอันปรตทั้งหลายฝูงนั้นก็มีความสนใจว่าจักกระทำสันใดชาตั้งแต่เข้าออกมจากนารกได้ ๑๕ วันก็ยังบ่อได้หันญาติกากระทำบุญหื้อทานมาหาตู่ชาตั้งสักอันเลย อโหทุกข์ ก็มาเป็นทุกข์เสียแท้และนอก็เพราะว่าวิบากกรรมภายหลังที่ได้กระทำไว้แต่เมื่อคนก็ยังมีมากกรรมวิบากนั้นหากมาบังบังไว้บ่อหื้อได้ปะพบหันญาติกาพี่น้องก็ลวดพากันได้เป็นทุกข์โศกต้องเวทนาบัดนี้เราก้หาที่เพ็งพะอาศรัยบ่อได้ก็เพราะว่าเรา

หน้าลานที่ ๑๔

หากไปไว้ประญาปัญญาหาศรัทธาบ่อได้ยามเมื่ออยู่ในเมืองคนก็บ่อได้กระทำบุญหื้อทานกุศลสังสัคหายาดเป็นต้นว่าใส่บาตรและรักษาศีลฟังธรรมเมตตาทวานาก็บ่อได้และเอาตนเข้าไปบวชในศาสนาและบ่อได้ยกเอาทรรกาเป็นต้นว่าลูกเต้าหลานเหลนและบ่อได้เอาตนเข้าไปบวชในพระพุทธศาสนา ก็เหตุนี้นาจังจักได้เป็นทุกข์เวทนาฝูงญาติกาของเราเขาก็เข้าบ่อคิดรอดยามเมื่อเราจักตายก็ได้ละทิ้งทอดข้าวของสมบัติไว้หื้อเขาได้สืบแทนมาเขาก็เข้าเป็นคนอันธพาลหาประญาปัญญาบ่อได้รับสืบแทนข้าวของสมบัติเราไว้ก็บ่อกระทำบุญทวยหาเราพ่องเดโอยหนอทุกขังแท้และนอเราสังพอปุ่นอียิ่งกว่านี้เราจักกระทำสันใดศิชาปรตฝูงเป็นสามิกาและภริยาที่พากันจาง่มส้ามหื้อแก่สามิกาและภริยาเมียเก่าคู่เก่าของไผมันที่ได้อยู่ร่วมกันในเมืองคนเมื่อก่อน เอกนุด ลาง

หน้าลานที่ ๑๕

พ่องนั้นคั้นว่าตายจากกันก็ยังมีใจผันห้วงข้องเป็นทุกข์โศกร้อนอาลัยก็ยั้งรู้คิดกระทำบุญกุศลอุทิศบุญไปโปรดกลางพ่องนั้นก็บ่อสอดถามหากันดับจิตตายต่างคนก็ไปแสวงหาเอาแถมใหม่คั้นว่าได้แล้วก็บ่อคิดใจไคว่ถามหาก้พ้อยมาลิมเสี่ยยังคุณบุญที่อยู่ร่วมกันเมื่อก่อนยามเมื่ออยู่ห้องเมืองคนเขาจำพวกนี้ก็ได้ชื่อว่าเป็นคนออกตัญญูตาอันธพาลหาประญาปัญญาบ่อได้คั้นว่าเขาได้ใหม่แล้วก็ยังเข้าบ่อไคว่ถามหาก้เพราะหลงเข้าในอำนาจตมหาสามิกาภริยาผู้ใหม่ก็จำเป็นได้อานุขบตามกลางคนก็ยังมีความกตัญญูตายังได้คิดหาเป็นเทื่อมีใจไฝเอื้อเป็นเมื่อเป็นเวลาก็คิดกระทำบุญอุทิศไปหาตามกา

ละเวลาเดือน ไหนและที่ปีไหนและครึ่งกลางฟองนั้นก็บอขาดสักวันแม่นว่าได้ใหม่ก็ยังมีใจใฝ่ใจถึงก็มีความรำพันหาเป็นเพื่อมีใจใฝ่เอื้อเป็นเวลาก็ยังได้สั่งจากกับ

หน้าลานที่ ๑๖

ด้วยลูกเต่าว่าสู่เจ้าจุ่มหมั่นทานขันข้าวไปหาพ่อแม่ผู้ฟองเนื้อว่าอันเปรตทั้งหลายฟองบ่อได้รับเอาบุญกุศลกรรมก็พากันจุ่มว่าเราจักกระทำสันใดดีซาก็เพราะหาที่พึ่งพะอาศรัยบ่อได้ถึงวันพุกนี้แล้วเราทั้งหลายก็ได้กลับไปสู่ส่วนรกที่เก่าก็ซู้จักได้เป็นทุกข์แถมเล่าเมื่อนานประมาณ ๕ ร้อยชาติตามกรรมของเรามีมากเปรตทั้งหลายก็พากันคำจุ่มแข่งว่าน่าๆ แก่หมู่ญาติกาถูกเต่าหลานเหลนอันอยู่พายหลังด้วยปริยายหลายประการต่างๆ อันอยู่สร้างที่เมืองคนด้วยคำว่าเขาทั้งหลายฟองนั้นน่าสง่าว่าบ่อคิดทำบุญกุศลมารอดก็บ่อ ก็ครอดถึงคุณที่ผู้ได้ช่วยคำชูดหนุนบำรุงเลี้ยงดูเขามาแต่ก่อนยามเมื่อเราอยู่ห้องเมืองคนเขาก็มีความประสงค์จึงใฝ่ก็พอบ่อคิดใฝ่กระทำบุญมาหาเราฟองเดเขาทั้งหลายนี้มาก็พ้อว่าเป็นคนอันธพาลหาประญาปัญญาบ่อได้เขาได้สืบแทนสัมปัติเจ้าของ

หน้าลานที่ ๑๗

เราไว้ก็ซู้บ่อกระทำบุญมาหาเราฟองเลยเขาพวกนี้เป็นคนหาอกัตถุญตาบ่อรู้จักคุณตระกูลวงศา คณะนาญาติ มหาราชาธรรมหาราชกษัตรา สัพเพญาติกาบรรดาหมู่ญาติกาทั้งหลายมีปีตามาดาปู่ย่าตายาย สัพพทาน อันไปเกิดในโลกทั้งหลายอบายภูมิไปเกิดอยู่ในอบายภูมิทั้ง ๔ ลูกขเมเลส เกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ที่ต้นไม้ สกุกถาน ไปเป็นเทพไว้ในเมืองสวรรค์ก็ดีสุมคดาเทียนยอมมาประชุมชุมนุมกัน ในสักกชุมพูทวีปตามจาริตปาเวณีในกำหนด เดือน ๑๒ ปีไหนและเทือ มนุสสาปี ผิดว่ามนุษย์ทั้งหลายมีศรัทธาฝังเชื่อในคุณแก้วทั้ง ๓ ได้กระทำบุญหื้อทานรักษาศิลปั้งธรรมเมตตากาวนาทุกวันบ่อได้ขาดตั้งอันญาติกาโย อันว่าญาติกาทั้งหลายฟองนั้นอันจูดิตายไปเป็นเปรตได้ทรงทุกข์เวทนา ปญจสตาธาโต ได้ ๕ ร้อยชาติเป็นขนาดคันได้รับส่วนบุญ

หน้าลานที่ ๑๘

กุศลอันจักได้พ้นจากเปรตกลายกลับเพศหน้าเป็นเทวนบุตรเทวดา เทโวปี แม่นว่าเทวนบุตรเทวดาทั้งหลายฟองญาติกาพี่น้องที่อยู่ห้องเมืองบนก็ลงมาประชุมกันเพื่อจักเอาเทวดาฟองเป็นญาติกาพี่น้องที่ได้ขึ้นเมื่อเสวยสุขในแห่งห้องเมืองสวรรค์ด้วยเดชะกุศลบุญอันญาติกาทั้งหลายได้กระทำบุญผายแผ่หื้อได้ไปโปรดถึงแก่พ่อแม่ญาติกาด้วยความกัตถุญตามเผื่อแผ่ตอบแทนบุญแทนคุณพ่อแม่และญาติกาวงศาที่มีด้วยนิคมคดาตามที่ได้พรรณนากล่าวมานี้แล ตัธมมเทศนัสสุตวา ค้นว่าพญาพิมพิสารได้สดับรับฟังธรรมเทศนาดังนี้แล้วก็มีจิตใจฟ่องแผ้วโสมนัสชมชื่นยินดีเป็นอันมากพระปริมกษัตราธิ

สวรรค์ชั้นฟ้ามีนางเทพกัญญา นางฟ้าทั้งหลายประมาณว่าได้ ๒ ตี๋ ๔ ล้านเป็นปวโรอันประกอบไปด้วยแก้ว ๗ ประการ นับประมาณว่าได้พันชาติจักได้เป็นปรมมกษัตราเอกราชเชริราชเป็นใหญ่กว่าท้าวพญามหา

หน้าลานที่ ๒๒

กษัตริย์ทั้งหลาย สหสชาติ ก็ได้พันชาติแล้วก็จักได้เป็นท้าวพญาในประเทศราชได้เสวยสิวิราชสมบัติ สหสชาติ สรวสสุทิส ผล ก็เกิดด้วยผละอันสงสันบุคลหญิงชายทั้งหลายได้ฟังธรรมกระทำบุญหื้อทานเมตตาภาวนารักษาศีล ๕ ศีล ๘ ประการตามดังได้เทศนาว่าเสนาในเมื่อแล้วพระธรรมเทศนาในกาลนั้นอันว่าพญาพิมพิสารพร้อมด้วยหมู่ปวโรและเสนาอามาตย์ต่างคนก็ต่างอุทิศผายแผ่ยังส่วนบุญกุศลอันตนได้กระทำแล้วนั้นหื้อแก่ตระกูล ผุ่งเป็นเปิดตพลีขอหื้อกุศลส่วนบุญรายสี่เฉียงนี้ขอหื้อได้เป็นที่สำเร็จยังสุขและประโยชน์แก่ปิตามาตาญาติกาทั้งหลายอันตายไปเป็นเปรตอันได้ทรงทุกข์เวทนาขอหื้อได้กุศลส่วนบุญอันเกิดแต่กายกรรม วชิกรรม โนกรรมผละบุญทั้งหลายผุ่งนี้จึงไปอุปถัมภ์ยังหมู่ปิตามาตาญาติกาผู้ชำทั้งหลายขอหื้อได้พ้นจากทุกข์

หน้าลานที่ ๒๓

ขอหื้อได้เมื่อเสวยสุขในวิมานคำ อันจำนำไปด้วยนางฟ้าทั้งหลายเป็นปวโร ประกอบไปด้วยสัพพะสิ่งเครื่องอาลังการเครื่องง่า ทั้งผืนแผ่นผ้านุ่งครวรงหื้อได้สุขสมบัติอันประเสริฐ ที่ชั้นฟ้าเลิศพวยบนแต่เทอะ ในกาลนั้นเปรตทั้งหลายผุ่งเป็นญาติกาก็ได้อนุโมทนาสาธุการ รับเอายังกุศลส่วนบุญทานแห่งญาติกาทั้งหลายแล้วก็เอาตนเข้าไปเกิด ที่ชั้นฟ้าเลิศดาวดึงสาได้เป็นเทวบุตรเทวดาอยู่ในวิมานปราสาทอันสูงได้ ๑๕ โยชนะอันประดับประดาไปด้วยแก้วทิพ ๗ ประการก็ดูรุ่งเรืองงามและหาสิ่งจักมาเปรียบเทียบบ่อได้และผุ่งเทพไท้ก็ได้แสน ๑ เป็นปวโรตามแหนแห่ป่าปีเตอร์แลลคำมีทั้งบันเทาะและหอยสังเป็นระบำถึถ้อย เสียงใหญ่่น้อยปุนดีฟังทุกวันและตียังบ่อได้ขาด เสียงขับทิพย์หากเป็นที่ระเมเอาใจดีในสวรรค์ชั้นฟ้า ที่นั่นเทวบุตรเทวดาทั้งหลายก็มาปุจฉาโจทนา เช่งกันไปมาว่ายามเมื่อเราอยู่ในมนุษย์

หน้าลานที่ ๒๔

โลกเมืองคนก็บ่อได้กระทำบุญกุศลสังสักหยาด ก็มีแต่ได้กระทำปาณาติบาตนาๆ กันว่าเราจุติตายคลาคลาด ก็ไปเสวยทุกข์อยู่ในอาบายก็ด้วยเตชะบุญอันญาติกาทั้งหลาย ได้อุทิศผายแผ่มาหื้อเราทั้งหลายก็จึงได้พ้นจากทุกข์ ได้มาเสวยสุขในชั้นฟ้าที่แหล่งหล้าเมืองสวรรค์ ที่นั่นเทวบุตรเทวดาทั้งหลายจึงได้ปันพรลงมา หื้อญาติกาและลูกเต้าหลานเหลน หื้อเป็นชัยมงคลอันประเสริฐหื้อเป็น

ชัยยะอันล้ำเลิศแท้ดีหิวว่าดังนี้สูเจ้าทั้งหลายเหย ตั้งแต่ไปเป็นต้นจูงหื้อสูท่านทั้งหลายพากันได้ พ้อยพ้นจากพยาธิพยาธิ กังวลอนทรายและอุปบาทสัพพะโรคาและพยาธิและอย่าได้ทุกข์ อย่าได้ยาก ผานใจวสาทตารูปสมุปนโน หื้อได้มีรูปโสมนสมพรณวรรณะอันงาม อนนตโกโค จูงหื้อสมบัติโกคาไหลหลั่งมามวลมาก มหาปญ โย จูงหื้อมีประญาปัญญาอันเจลิยวลลาดตรัสถองรู้กองธรรมอันวิเศษจบไตรเพททั้ง ๓ ทิฆา

หน้าลานที่ ๒๕

ยุคหื้อมีอายุยืนนานแล้วอย่าได้มีทุกข์ยาก จูงหื้อสูเจ้าได้อยู่เย็นเป็นสุขไปทุกเมื่อและหื้อพากันแจ้งเชื้อในธรรมหื้อสูเจ้าผู้ทางได้กระทำบุญหื้อทาน รักษาศีลฟังธรรมไปอย่าขาด ค้นว่าสูเจ้าจุติคลาคลาดจากเมืองคนจูงเอาตนเมื่อเกิดในชั้นฟ้าเลิศดาวดิงสาแต่ทေး และฝ่ายฝูงเปรตทั้งหลายอันญาติกาบ่อได้กระทำบุญหื้อทาน เถิงกำหนดการจ่ายมภิบาลก็เอาเชือกเหล็กอันลุกเป็นเปลว มาผูกเกี่ยวคอแล้วก็ชักลากลงไปสู่มือนารกที่เก่า เปรตทั้งหลายก็มีความ โสกเศร้าโศการ่ำไรไปมาว่า อนิจจโอยหนอเป็นทุกข์แท้หนอ ว่าดังอันจักกระทำหรือดีซาก็เพราะเราทั้งหลายนี้ เป็นคนอันธพาลหาประญาปัญญาบ่อได้ ริริอมหอมเหียบเอาข้าวของไว้เป็นอันมากนักหนา หาศรัทธาบ่อได้มีเข้าของไว้ก็พ้อยบ่อกระทำบุญหื้อทาน ด้วยความประมาทบ่อได้คิดเจิงหามัจจุราชความตายและความหมายว่าจักหื้อเป็นคิมินักยิ่งกว่าเก่า

หน้าลานที่ ๒๖

ค้นว่ากูแก่เฒ่ามาแล้วค้อยกระทำบุญหื้อทาน รักษาศีลฟังธรรมเมตตาทาวนาว่าอันก็บ่อสมดังคำที่ได้คิดไว้วันนั้นสักคัมัจจุราชธรรมก็เข้ามาพันหนงหนีบ หื้อได้รับเข้าสู่ทางตายก็ได้ละเข้าของไว้เสียดายปางเปล่าละไว้หื้อญาติกาลูกเต้า ได้สืบทแทนเสียดายหลังปางเปล่าเราก็เท่าได้มีแต่ปาปกรรมที่เราได้กระทำไว้ติดตามใต้ทับเรามาเสวยทุกข์เวทนา อยู่ในนารกที่นี้และนาเปรตทั้งหลายก็พากันพรรณนาแข่งด่าหมูญาติกาลูกเต้าว่าตั้งแต่ไปเป็นต้นไป หื้อสูเจ้าทั้งหลายได้เจิงคองวินาศนิบหายวายวอดค้นว่าประกอบด้วยพานิชกรรม หื้อหนีขึ้นสอกกลางว่าแม่นว่าจักคิคคสิกรรม กระทำไรไถนาก็อย่าหื้อได้ข้าวแม่นว่าสูเจ้า จักกระทำราชกรรมค้นเจ้าเฝ้าท้าวพญา ก็อย่าได้สมดังคำมกคำปารณาก็ จูงหื้อสูเจ้า ประกอบไปด้วยโรคาและพยาธิ หื้อสูมีภัยยะอุปบาทและกังวลอันตรายในตนอย่าได้ขาด

หน้าลานที่ ๒๗

หื้อได้เป็นพยาธิหูปีเดือนวันยาม จูงหื้อสูได้ทุกข์ยากผานกันนอยากทุกภาวะชาติอันเป็นคนค้นว่าตายก็ จูงหื้อเขาได้เอาตนลงมาเกิดที่หม้อนารกเดือดอาวิจินานแสนปีอย่าได้พ้น หื้อได้เป็นทุกข์ยิ่งล้นกว่าตุ

ทั้งหลายแท้เนื้อว่าอันเพราะเขาทั้งหลายฝูงนั้นได้สืบแทนทรัพย์สมบัติภูไว้และบ่อเอาใจใส่คีติไคว่
 เถิงหาเราเขาก็บ่อกระทำบุญมาหาเรา คั้นว่าเขาฝูงนั้นตายก็หื้อได้มาเป็นทุกข์อยู่ในอาบายหื้อยิ่งกว่า
 ตุทั้งหลายนี้แต่ทอจะว่าอันเปรตทั้งหลายฝูงนั้น ก็ได้แข่งไว้ดังนี้มีวันนั้นและนา ส่วนว่าเทพดาฝูง
 เป็นญาติกามีความปรารถนาตั้งใจจักนำเอาวิมานจากชั้นฟ้าดาวติงสา ว่าจักมารับเอาฝูงญาติกาขึ้นเมื่อ
 สู่เมืองสวรรค์คั้นว่าลงมาถึง ก็บ่อหันญาติกาในมนุษย์โลกกระทำบุญหื้อทานเลยก็เลยนำเอาวิมาน
 อันเปล่าขึ้นไปต่างตนก็ต่างมีความเสียใจเพราะว่ามีความอาลัยฝูงญาติกาก็กลัวเขา

หน้าลานที่ ๒๘

ได้ไปทรมานทุกข์ลำบากอยู่ในอาวีจตามได้เทศนามานี้แล คั้นว่าพญาพิมพิสารพร้อมกับด้วยปรีวาร
 ได้สดับรับฟังธรรมเทศนาดังนี้แล้ว ก็เสด็จผ่านเส้วมาสู่พระราชานิเวสน์ อันเป็นที่อยู่แห่งตนก็มีวัน
 นั้นแล ตั้งแต่นั้นมาก็พากันกระทำบุญหื้อทานรักษาศีลฟังธรรม เมตตาทวนาไปบ่อได้ขาดบ่อ
 ประมาทวางใจว่าคั้นตายจากมนุษย์ชาติ ขอหื้อได้ไปเกิดเป็นเทวบุตรเทวดาอยู่ในทิพย์อาสน์จ้อ
 กามาวจร ๖ สวรรค์ก็ได้เสวยยังสัมปตติทิพย์อันมาก อยู่ในปราสาทวิมานคำอันสูงได้พันโยชน์เป็น
 ขนาดด้วยอำนาจแห่งกุศลที่ตนได้กระทำไว้ เพื่อจักได้เผื่อแผ่แก่ญาติกาปรารถนาขอหื้อได้เป็นหิตดา
 นุหิตสุขประโยชน์แก่ตนและท่านสองประการ ตามดังพระทศพลญาณตนวิเศษได้สำแดงรักษาไว้ก็
 เพื่อหื้อได้แจ้งแก่ความสลั่งสงสัยแก่พญาพิมพิสารก็มีด้วยประ

หน้าลานที่ ๒๙

การดังกล่าวมานี้แล สัจจธรรมนานิฎฐิตากิริยาอันกล่าวยังเปดพลีที่พระพุทธรเจ้าเทศนาแก่พญาพิม
 พิศารก็บังคมสมเสร็จแล้วเท่านั้นก่อนแล

แล้วเมื่อปีเปลา เดือน ๑๑ ขึ้น ๑๔ ค่ำ วัน ๗ เวลา ๑๖.๑๐ นาฬิกา วันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ.
 ๒๕๒๒ ปฐมมุลลศรัทธนางจันป็อง ณ ลำปางก็ได้มาบูชาเอาธรรมพระพุทธรเจ้าดวง ๑ ชื่อว่าเปดพลีก็
 เพื่อจักทานไปหาพ่อผู้ ๑ ชื่อว่าเจ้าพ่ออินทา ณ ลำปางข้าขอหื้อกุศลส่วนบุญอันนี้ไปรอดไปถึงพ่อ
 แห่งข้าจิมเทอะ ข้าได้หื้อทานแล้วข้าขอปรารถนา สุข ๓ ประการมีนิพพานเป็นยอดจิมเทอะ ศรัทธา
 นางจันทรป็อง ณ ลำปาง อุทิศแด่ เจ้าพ่ออินทา ณ ลำปาง